

Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 3/2021

Selvitys Rikosseuraamuslaitoksen kyvystä vastata järjestäytyneen rikollisuuden aiheuttamiin haasteisiin

Jari-Pekka Holopainen

11.5.2021

Rikosseuraamuslaitoksen monisteita –sarja

ISSN 2342-4826

Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 3/2021
Selvitys Rikosseuraamuslaitoksen kyvystä
vastata järjestäytyneen rikollisuuden
aiheuttamiin haasteisiin

Jari-Pekka Holopainen

Sisällys

Lyhenneluettelo	1
1 Selvitystyön toimeksianto ja toteutus	2
1.1. Selvityksen toimeksianto	2
1.2. Selvityksen toteutus	4
1.1.1 Kysely yksiköiden johdolle	4
1.1.2 Vierailut vankiloihin ja keskusrikospoliisiin.....	4
2 Lainsäädäntö ja ohjeet sekä linjaukset.....	6
3 Järjestäytyneen rikollisuuden toiminta vankiloissa	12
3.1 Jr-vankien rikollinen toiminta vankilassa ja vankilasta käsin	13
3.2 Huumausainerikollisuus vankiloissa	20
3.3 Jr-vankien vaikutus muihin vankeihin	21
3.3.1 Jengitunnukset ja -vaatetus	22
3.3.2 Rekrytointi jr-ryhmiin vankiloissa	23
3.3.3 United Brotherhood (UB)	24
3.4 Jr-vankien vaikutus henkilökuntaan	25
3.4.1 Maalittaminen ja väkivalta.....	29
3.5 Naisvaikuttajavangit	30
4 Järjestäytyneen rikollisuuden toiminnan huomioiminen Rikosseuraamuslaitoksen toiminnassa	34
4.1 Jr-vankien tunnistaminen ja kriteeristö	34
4.2 Rangaistusajan suunnitelmat (ransut).....	37
4.3 Jr-vangeille suunnatut toiminnot ja sellin ulkopuolinen aika	38
4.4 Jr-vankien sijoittelu.....	40
4.4.1 Sijoittaminen vankilassa	42
4.4.2 Sijoittaminen yhteen vai erilleen	47
4.4.3 Käytettävissä olevat tilat	51
4.4.4 Sijoittaminen varmuusosastolle	52
4.4.5 Sijoittaminen avovankilaan ja valvottuun koevapauteen	54
4.5 Lupaharkinta.....	58
4.5.1 Poistumisluvat.....	58
4.5.2 Valvomattomat tapaamiset	58
4.5.3 Vankia koskevien päätösten perusteleminen	59
4.5.4 Salassa pidettävän tiedon käyttäminen lupaharkinnassa	59
4.6 Tiedonharkinta.....	61

4.7	Henkilökunnan osaaminen	69
4.8	Resurssit ja rekrytointi	71
4.9	Exit-toiminta.....	72
5	Viranomaisyhteistyö	74
6	Keskeisimmät havainnot tilannekuvasta ja tarvittavista toimenpiteistä	78
7	Toimenpide-esitykset	82
7.1	Johtaminen ja Rikosseuraamuslaitoksen linjaukset	82
7.2	Järjestäytyneeseen rikollisuuteen kiinnittymisen ehkäisyn toimenpidelinjaukset 87	
7.3	Viranomaisyhteistyö	114
7.4	Huumausaineiden salakuljettamisen estäminen vankiloihin	118
7.5	Naisvaikuttajavangit	120
7.6	Tutkintavankeja koskevat erityishuomiot.....	121
8	Lainsäädännön muutostarpeet.....	122
8.1	Vankisijoittelu	122
8.1.1	Varmuusosasto.....	123
8.2	Tiedonhankinta.....	126
9	Lähteet	128
10	Liitteet.....	130

Lyhenneluettelo

AOA= apulaisoikeusasiamies

Arke = arviointikeskus

Esra = Etelä-Suomen rikosseuraamusalue

Exit = rikollisjärjestöstä irtautuminen

Ipra = Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalue

JR = järjestäytynyt rikollisuus

Jr-vanki = järjestäytyneeseen rikollisuuteen kuuluva tai sen vaikutuspiirissä oleva vanki

Keha = Keskushallintoyksikkö

KRP = Keskusrikospoliisi

Lsra = Länsi-Suomen rikosseuraamusalue

PTR-viranomaiset = Poliisi, Tulli, Rajavartiolaitos

Putsari = vankiosaston puhdistajavanki

RADI = radikalisoituminen

ransu = rangaistusajan suunnitelma

Rise = Rikosseuraamuslaitos

Rskk = Rikosseuraamusalan koulutuskeskus

VKV = valvottu koevapaus

1 Selvitystyön toimeksianto ja toteutus

1.1. Selvityksen toimeksianto

Järjestäytynyt rikollisuus ja sen jäsenet erityisryhmänä vankiloissa ovat asettaneet merkittäviä haasteita Rikosseuraamuslaitoksen toiminnalle. Järjestäytyneen rikollisuuden toiminta on näkynyt viime vuosina vankiloissa niin henkilöstöön kuin muihin vankeihin kohdistuvan uhan, painostuksen sekä väkivallan lisääntymisenä. Edellä mainituista syistä Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö nimesi 2.12.2020 antamassaan toimeksiannossa selvityshenkilöksi allekirjoittaneen, ja selvityksen tarkoituksena oli arvioida Rikosseuraamuslaitoksen kykyä hoitaa perustehtäväänsä järjestäytyneeseen rikollisuuteen kuuluvien henkilöiden osalta.

Selvitystyön toimeksianto:

Rikosseuraamuslaitoksen kyky vastata järjestäytyneen rikollisuuden aiheuttamiin haasteisiin

Sukevan vankilan johtaja Jari-Pekka Holopainen nimetään selvityshenkilöksi arvioimaan Rikosseuraamuslaitoksen kykyä hoitaa perustehtäväänsä rangaistusten täytäntöönpanoa ja tutkintavankeuden toimeenpanoa järjestäytyneeseen rikollisuuteen kuuluvien henkilöiden osalta. Yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpano rajataan selvityksen ulkopuolelle.

Suomen vankiloissa on tällä hetkellä noin 200 järjestäytyneisiin rikollisryhmiin kuuluvaa vankia tai tutkintavankia. Järjestäytynyt rikollisuus erityisryhmänä asettaa merkittäviä haasteita Rikosseuraamuslaitoksen toiminnalle rangaistusten täytäntöönpanossa ja tutkintavankeuden toimeenpanossa. Viime vuosien aikana erityisesti henkilöstöön kohdistuva uhka ja väkivalta ovat lisääntyneet. Myös järjestäytyneiden rikollisryhmien muihin vankeihin kohdistama uhka, painostus ja väkivalta ovat lisääntyneet. Väkivallan ja järjestyshäiriöiden taustalla on organisoitunut huumausainekauppa ja siihen liittyvä taloudellisen edun tavoittelu.

Selvityksessä tulee arvioida, miten Rikosseuraamuslaitos kykenee vastaamaan rikollisryhmän jäsenyyden aiheuttamiin erityishaasteisiin koko seuraamusprosessissa, rangaistuksen suorittamisen alkuun liittyvissä toiminnoissa, riski- ja

tarvearvioiden valmistelussa ja rangaistusajan suunnittelussa, rangaistusaikaisen toiminnan ja turvallisuuden toteuttamisessa sekä vapautumisen valmistelussa. Erityisenä arvioinnin kohteena tulee olla Rikosseuraamuslaitoksen kyky estää järjestäytyneen rikollisuuden tekemää vankeusaikaista rikollisuutta ja sen vaikutusta vankeilaturvallisuuteen. Selvityksessä tulee arvioida sekä mies- että naisvankeja. Lisäksi selvityshenkilön pyydetään ottavan kantaa seuraaviin kysymyksiin:

- Risen laitusrakenteet ja mahdollisuudet sijoittaa jr-vangit siten, että sekä toiminnalliset että turvallisuustavoitteet toteutuvat. Selvityshenkilöä pyydetään myös arvioimaan jr-vankien mahdollisen keskittämisen tai hajauttamisen vaikutuksia.
- Henkilökunnan ja esimiesten osaaminen ja koulutustarpeet
- Henkilökunnan jaksaminen sekä henkilökuntaan kohdistuva fyysinen ja psyykinen kuormitus
- Rikosseuraamuslaitoksen käytettävissä oleva tieto järjestäytyneestä rikollisuudesta ja onko tieto asianmukaisesti sekä johdon että yksittäistä vankia koskevien päätösten tekijöillä ottaen huomioon rekisteri- ja tietosuojalainsäädännön asettamat rajoitukset
- Salassa pidettävän tiedon käyttäminen päätösperusteena, tiedon luotettavuus ja tiedon käyttöön liittyvä osaaminen
- Viranomaisyhteistyön ja erityisesti poliisiyhteistyön toimivuus järjestäytyneen rikollisuuden osalta
- Havainnot Rikosseuraamuslaitoksen johtamis- ja ohjausjärjestelmän toimivuudesta tulevan organisaatiouudistuksen suunnittelun tueksi
- Muut selvityshenkilön esille nostamat asiat

Selvitystyön tulee perustua Rikosseuraamuslaitoksesta, seuraamuksista ja tutkintavankeudesta annettuun voimassa olevaan lainsäädäntöön sekä Rikosseuraamuslaitoksen antamiin toiminnallisiin sekä hallinnollisiin määräyksiin ja ohjeisiin. Selvityshenkilö voi harkintansa mukaan myös nostaa esiin säädöksiin, määräyksiin ja ohjeisiin liittyviä perusteltuja kehittämis ehdotuksia.

Selvityshenkilön tulee muodostaa kokonaiskuva järjestäytyneestä rikollisuudesta Rikosseuraamuslaitoksessa ja organisaation kyvystä hoitaa tehtävänsä mainitun kohderyhmän osalta. Selvityshenkilöä pyydetään esittämään kehittämis ehdotuksia toimintakyvyn parantamiseksi.

Selvityshenkilö voi vierailta vankiloissa, saada käyttöönsä toimeksiannon toteuttamisessa tarvitsemansa tiedon, hyödyntää Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja sekä kuulla eri asiantuntijoita. Kansainvälisen vertailun ja muiden mahdollisten lisäselvitysten tekemisestä sekä tarvittavan avustavan työvoiman käyttöön osoittamisesta sovitaan erikseen.

1.2. Selvityksen toteutus

Selvityksen suunnittelu käynnistyi joulukuussa 2020 toimeksiannon jälkeen, ja selvitystyö toteutettiin tiiviissä aikataulussa. Selvitykseen liittyvä kysely lähetettiin keskushallintoyksikön toimesta muihin Pohjoismaihin (Ruotsi, Norja, Tanska), ja vastaukset saapuivat tammikuun 2021 aikana. Rikosseuraamuslaitoksen yksiköille ja muutamalle poliisilaitoksille suunnattu kysely lähetettiin tammikuussa 2021. Muu lähdeaineiston keruu tapahtui joului-tammikuun aikana, ja keskushallintoyksikkö toimitti selvitykseen liittyviä tilastoja sekä muuta taustatietoa. Varsinainen selvitystyö toteutettiin helmi-maaliskuussa 2021, ja selvityksen valmistumisen määräajaksi asetettiin 15.4.2021.

1.1.1 Kysely yksiköiden johdolle

Vankiloiden, keskushallintoyksikön, aluekeskusten sekä arviointikeskusten johdolle lähetettiin 11.1.2021 laaja selvityksen aihepiiriin liittyvä kysely mahdollisimman realistisen tilannekuvan saamiseksi järjestäytyneen rikollisuuden tilanteesta vankiloissa. Kysely suunnattiin myös keskusrikospoliisille ja kolmelle muulle poliisilaitokselle. Kaikki kyselyn kysymykset olivat avoimia kysymyksiä, jotka ovat selvitystyön liitteenä.

Kaikki 38 yksikköä, johon kysely lähetettiin, vastasivat siihen ansiokkaasti. Kysely oli laaja, jotta selvityksen kannalta olennainen tieto saataisiin kerätyksi.

1.1.2 Vierailut vankiloihin ja keskusrikospoliisiin

Toimeksiannon mahdollistamat vankilavierailut toteutettiin koronaturvallisesti maaliskuun aikana. Kohdeyksiköiksi valikoituivat vankilat, joita selvitystyön toimenpidesitykset koskettavat eniten. Nämä olivat Riihimäen, Vantaan, Helsingin, Turun, Sukevan ja Hämeenlinnan vankilat. Lisäksi selvitysmies vieraili keskusrikospoliisissa.

Vankilavierailuilla tutustuttiin tarkemmin kyseisen vankilan toimintaan ja tarkennettiin vankilan kyselyvastauksia. Lisäksi vankilan johdon kanssa käsiteltiin alustavia selvityksen tuloksia ja toimenpide-esityksiä, jonka myötä ne tarkentuivat.

2 Lainsäädäntö ja ohjeet sekä linjaukset

Rikosseuraamuslaitoksen toimintaa säätelevissä laeissa ei ole erillisiä säännöksiä järjestäytyneisiin rikollisryhmiin kuuluville vangeille.

Vangille annetussa tuomiossa on voitu käyttää rikoslaissa säädettyä jr-koventamis-perustetta (rikoksen tekeminen osana järjestäytyneitä rikollisuutta), joka voidaan ottaa huomioon vankia koskevassa päätöksenteossa.

Rikosseuraamuslaitoksen turvallisuuslinjaukset

Vuonna 2015 annetuissa Rikosseuraamuslaitoksen turvallisuuslinjauksissa järjestäytyneitä rikollisuutta on käsitelty seuraavin kirjauksin:

”Järjestäytyneen rikollisuuden toimintamahdollisuuksia rajoitetaan parhaiten sijoittamalla järjestäytyneeseen rikollisuuteen kuuluviksi tunnistetut vangit suljettuihin vankiloihin, joissa heitä voidaan valvoa tarpeen mukaisesti. Rikollisvaikuttajat ja väkivaltaista radikalismia levittävät vangit tulee sijoittaa tarpeellisen valvonnan alaisiksi suljettuihin vankiloihin. Riippuen näiden erityisryhmiin kuuluvien vankien todennetusta edistymisestä ja irtaantumisesta rikollisesta alakulttuurista heidät voidaan sijoittaa avoimempiin olosuhteisiin hallitusti.”

”Turvallinen täytäntöönpano mahdollistaa vankien osallistumisen toimintoihin. Valvontahenkilökunnan vankiloissa ja niiden alueella suorittamaa tarkastustoimintaa tehdään laitosturvallisuuden ylläpitämiseksi. Tarkastusmuotoina ovat tilojen ja omaisuuden tarkastukset, henkilöön kohdistuvat tarkastukset, erityistarkastukset ja päihteettömyyden valvonta. Erityisesti on kiinnitettävä huomiota järjestäytyneen rikollisuuden toiminnasta vankilassa aiheutuvien haittojen vähentämiseen. Rikosseuraamuslaitoksen tehtävänä oleva laitosten säilytysvarmuus vaikuttaa yhteiskuntaturvallisuuteen ja kansalaisten turvallisuuden tunteeseen.”

”Varmistetaan riittävä psykososiaalinen tuki (esim. työhjauksen muodossa) erityisesti varmuusosastoilla tai järjestäytyneeseen rikollisuuteen kuuluvien vankien, rikollisvaikuttajien ja radikalisoituneiden rikosseuraamusasiakkaiden kanssa työskenteleville.”

Järjestäytyneeseen rikollisuuteen kiinnittymisen ehkäisyn toimenpidelinjaukset

Vuonna 2018 Rikosseuraamuslaitos antoi järjestäytyneeseen rikollisuuteen kiinnittymisen ehkäisyn toimenpidelinjaukset, jotka on kirjattu otsikkotasolla seuraavasti:

- Rikosseuraamuslaitoksen henkilökuntaa tulee kouluttaa tunnistamaan järjestäytyneitä rikollisryhmiä ja rikollisryhmille tyypillisiä organisaatorakenteita, tavoitteita ja toimintatapoja.
- Järjestäytyneen rikollisryhmän jäsenenä toimiva tuomittu tai vanki tulee sijoittaa sellaiseen vankilaan ja vankilan osastoon, jossa hänen toimintaedellytyksiään ja muihin vankeihin kohdistuvia vaikutusmahdollisuuksiaan voidaan riittävällä tavalla rajata ja häneen on mahdollista kohdistaa riittävää valvontaa.
- Järjestäytyneisiin rikollisryhmiin kuuluvien vankien kanssa on syytä harjoittaa mahdollisimman normaalia vuorovaikutusta luottamussuhteen synnyttämiseksi ja muutosmotivaation aikaansaamiseksi.
- Järjestäytyneisiin rikollisryhmiin kuuluvien vankien ja tuomittujen kanssa työskentelyssä on huomioitava viranomaisiin kohdistuvan painostuksen ja häirinnän mahdollisuus.
- Rangaistusajan suunnitelmassa on korostettava järjestäytyneestä rikollisryhmästä irtautumiseen liittyviä tavoitteita.
- Vankiloiden, joihin on sijoitettu järjestäytyneisiin rikollisryhmiin kuuluvia vankeja, tulee huomioida rikollisryhmien välisien konfliktien mahdollisuus varautumissuunnitelmissaan.
- Lupaharkintaan liittyvissä päätöksissä ja lupaehdoissa tulee aina huomioida järjestäytyneen rikollisryhmän toiminnan rajoittamiseen liittyvät tarpeet ja tavoitteet.
- Järjestäytyneeseen rikollisryhmiin kuuluvia vankeja tai tuomittuja koskevia hallinnollisia päätöksiä tekeville virkamiehille on luotava riittävät ajalliset resurssit ja juridinen tuki asianmukaisten päätösperusteiden laatimista varten.

- Suljettujen vankiloiden on luotava riittävästi koulutettu ja resursoitu turvallisuuteen liittyvän tiedon keräämiseen, analysoimiseen ja viranomaisyhteistyöhön keskittyvä ryhmä, joka tuottaa järjestäytyneen rikollisuuden toimintaan liittyvää tietoa yksikön johdon käyttöön. Avovankiloissa ja yhdyskuntaseuraamustoimistoissa on myös huolehdittava riittävän tiedon hankkimisesta keveämmällä organisaatorakenteella.
- Yhdyskuntaseuraamustoimistoissa tulee huomioida järjestäytyneisiin rikollisryhmiin kuuluvien asiakkaiden vastaanottamiseen liittyvät turvallisuusriskit suhteessa muihin asiakkaisiin ja henkilökunnan työturvallisuuteen.
- Henkilökuntaa tulee kouluttaa järjestäytyneestä rikollisryhmästä irtautumisen puheeksi ottamiseen.
- Irtautumiseen liittyvään suunnitelmalliseen exit-toimintaan tulee panostaa kaikissa yksiköissä, joissa työskennellään järjestäytyneisiin rikollisryhmiin kuluvien vankien tai asiakkaiden kanssa.

Keskushallintoyksikkö suuntasi rikosseuraamusalueille raportointipyynnön toukuussa 2020 koskien jr-toimenpidelinjausten toteuttamista, jr-vankien erillään pitämistä, omien vaatteiden rajoittamista, valvonnan ja tiedonhankinnan tehostamista sekä lisäohjeistuksen tarvetta. Jr-toimenpidelinjausten lisäksi Rikosseuraamusalueille vuodeksi 2020 asetetuissa tulostavoitteissa on turvallisuuteen liittyen pyydetty huolehtimaan järjestäytyneeseen rikollisuuteen kuuluvien vankien sijoittamisesta muista vangeista erillisille osastoille. Lisäksi edellytetään, että järjestäytyneisiin rikollisryhmiin kuuluville vangeille tarjotaan rikollisryhmästä irtautumista tukevaa toimintaa.

Keskushallinnon raportointipyynnön ja nyt vankiloilta saatujen vastausten perusteella toimenpidelinjaukset ja vuoden 2020 tulostavoitteet todettiin hyväksi, mutta ne on huomioitu ja jalkautettu vankiloiden toimintaan vaihtelevasti.

Ohje vangin sijoittaminen tai siirtäminen avolaitokseen ja avolaitoksesta suljettuun vankilaan

Vuonna 2017 Rikosseuraamuslaitoksen antamassa ohjeessa ”Vangin sijoittaminen tai siirtäminen avolaitokseen ja avolaitoksesta suljettuun vankilaan” todetaan avolaitossijoituksen arvioinnissa huomioon otettavissa tekijöissä seuraavaa:

”Järjestäytyneeseen rikollisryhmään kuulumisen tai rikollisvaikuttajana toimiminen

Jos vangista saatujen tietojen perusteella hänen arvioidaan kuuluvan tai kiinnittyneen järjestäytyneeseen rikollisryhmään tai hänellä on merkittävä asema rikollisessa alakulttuurissa, on avolaitosarvioinnin yhteydessä selvítettävä vangin todellinen halukkuus ja motivaatio rikoksettomaan elämään ja yhteiskuntaan kiinnittymiseen. Lähtökohtaisesti edellytetään, että henkilö on irtaantunut rikollisesta toiminnasta. Arvioinnissa päivitetään tuomitun tai vangin laitosturvallisuusarvio. Siinä yhteydessä selvitetään, onko tuomitulla yhteydenpitoa rikollisryhmään kuuluviin tai muihin jr-ryhmien jäseniin, minkä luonteista yhteydenpito on, missä asemassa hän on rikollisryhmässä toiminut sekä tuomitun rikoshistoria. Yhteyksiä järjestäytyneeseen rikollisuuteen arvioidaan rangaistusajan suunnitelman toteutumisen näkökulmasta.

Sijoituksessa on huomioitava myös vangin vaikutuspyrkimykset muihin avolaitoksessa oleviin vankeihin ja kokonaistilanne myös muiden avolaitokseen sijoitettujen vankien ja sijoitettavan oman turvallisuuden sekä toimintakyvyn ylläpitämisen kannalta.”

Laillisuusvalvonta

Suurin osa jr-vangeista on sijoitettu Riihimäen, Turun ja Sukevan vankiloihin. Näiden toiminnasta on tehty suuri määrä erilaisia kanteluja ja oikaisuvaatimuksia. Pelkästään apulaisoikeusasiamiehelle (AOA) suunnattuja kanteluja on tehty viimeisen viiden vuoden aikana em. vankiloiden toiminnasta lähes 700 kappaletta, kun koko Rikosseuraamuslaitosta koskevia kanteluja on ollut noin 1800 kappaletta. Tämän lisäksi tulevat Keskushallintoyksikköön ja aluekeskuksiin suunnatut kantelut sekä

oikaisuvaatimukset. Käytettävissä ei ole tarkkaa tietoa siitä, kuinka moni kyseisistä kanteluista on järjestäytyneeseen rikollisuuteen kuuluvien henkilöiden tekemiä.

Vangilla on oikeus kannella kohtelustaan ja vankilan toiminnassa havaitsemistaan epäkohdista laillisuusvalvojille. Toisaalta voidaan arvioida suuren kantelumäärän johtuvan vankilan toiminnan puutteista, mutta kyselyvastausten perusteella taustalla voi ainakin osaksi olla myös systemaattinen tavoite vaikuttaa kanteluilla vankilaviranomaisten toimintaan ja päätöksentekoon vankeja ja erityisesti jr-ryhmiä hyödyntävällä tavalla.

Keskushallintoyksikön laillisuusvalvonnan lakimiehillä ei ole aina tietoa vangin jr-taustasta, mutta heidän näkemyksensä mukaan jr-vangit eivät ole tällä hetkellä korostetusti esillä kanteluiden tekijöinä. Heillä ei ole havaintoja myöskään siitä, että järjestäytynyt rikollisuus ”masinoisi” kanteluita omien tarkoituksensa toteuttamiseen. On kuitenkin huomioitava, että Keskushallintoyksikön laillisuusvalvonnan tietoon tulee vain osa vankiloita koskevista kanteluista. Vuosien varrelta on toisenlaisiakin esimerkkejä, kuten Vankitietojärjestelmän tietojen pyytäminen tulosteina ja lokitietopyynnöt, joita oli määrällisesti huomattavan paljon. Tällaiseen systemaattiseen toimintaan voi vaikuttaa yksittäinen vanki, joka saa asemansa vuoksi muut toimimaan haluamallaan tavalla.

Keskushallintoyksikön laillisuusvalvonta koosti myös yhteenvedon keskeisistä jr-vankeja koskevista AOA:n kannanotoista, jotka nostetaan selvitystyössä esiin niitä koskevien aihealueiden yhteydessä.

Osassa vankiloiden vastauksista suhtauduttiin kriittisesti laillisuusvalvonnan kannanottoihin. Lainsäädännön osalta vankiloiden vastauksissa korostui voimassa oleva sääntely ja niin AOA:n kuin Risen oman laillisuusvalvonnan kannanotot, joiden ei koettu antavan riittävää painoarvoa turvallisuudelle ja rikollisen toiminnan estämiselle. Koettiin, ettei kannanottojen käytännön seurauksia huomioida riittävästi tai kannanotoissa ei pohdita riittävästi, miten toimintaa voitaisiin jatkossa harjoittaa vankilan toimintojen kannalta kestäväällä tavalla. Tämän seurauksena on vaarana käytössä olevan toimintatavan kieltäminen ilman korvaavaa menettelyä. Tästä voi olla seurauksena vankilaturvallisuuden heikentyminen.

Kurenmaa pohtikin jo vuonna 2006 heti vankeuslain voimaan tultua sen korostunutta tarkoitusta uusintarikollisuuden vähentämiseen, joka koskee myös rikollisen toiminnan jatkamisvaaraa vankiloissa tai sieltä käsin. Vankeuslaissa yksityisyyden suojan on katsottu ajavan rikostorjunnallisen tiedon keruun ohitse. Tämän perusoikeuksia korostavan lähtökohdan Kurenmaa arveli jo tuolloin johtavan siihen, että vankeinhoitoviranomaisten on kyettävä jatkossa yleisemmän tiedon keruun sijasta osoittamaan selvemmin, miksi ja millä perusteella tietoja vankilassa olevista henkilöistä kulloinkin kerätään. Kurenmaa korosti viranomaisten suorittaman rikostiedustelun ohella tehokasta puuttumista järjestäytyneiden rikollisryhmien viestintään ja sitä, että viestintää voidaan riittävästi valvoa vankiloissa. Järjestäytyneen rikollisuuden kohdalla keinovalikoimasta keskeiseen asemaan nousee sijoittaminen vankilassa varmuusosastolle ja sen tuomat laajemmat mahdollisuudet puuttua rikollisten viestintään. Järjestäytyneiden rikollisryhmien toiminnan suojaamista vankiloissa voidaan heikentää vankien sijoittamisella varmuusosastolle. Varmuusosastolla puhelimen käyttö on luvanvaraista ja sen ehtona on vangin suostumus siihen, että puhelua voidaan kuunnella. (Kurenmaa, T. 2006)

Kurenmaa korosti jo 15 vuotta sitten järjestäytyneen rikollisuuden viestinnän seurannan tärkeyttä sen toiminnan estämisessä vankiloissa, ja tämä näyttäisi olevan vankiloiden vastausten perusteella edelleen keskeisin haaste järjestäytyneen rikollisuuden toiminnan kehittyessä ja tehostuessa. Jr-vankien sijoittaminen varmuusosastolle ei ole ollut mahdollista heidän taustatietojensa perusteella, elleivät he ole syyllistyneet todennetusti vankeuslain edellyttämään konkreettiseen rikokseen tai vankilaturvallisuutta vaarantavaan tekoon kyseisen vankeusrangaistuksen aikana.

3 Järjestäytyneen rikollisuuden toiminta vankiloissa

Tässä kappaleessa on kuvattu tilannekuva järjestäytyneen rikollisuuden toiminnasta vankiloissa. Tilannekuva on laadittu yhteenvedona vankiloille suunnatun kyselyn vastausten ja lähdemateriaalin sekä vankilavierailuilla esiin tulleiden havaintojen perusteella.

Rikosseuraamuslaitoksen järjestäytyneeseen rikollisuuteen kiinnittymisen ehkäisyn toimenpidelinjausten mukaan järjestäytynyt rikollisryhmä on hierarkkisesti organisoitunut joukko, jolla on selkeät säännöt ja käskyvaltasuhteet. Rikollisryhmän jäsenyydessä on sekä työ- että perhesuhteen kaltaisia piirteitä. On olennaista huomata, että rikollisryhmän jäsen edustaa myös vankilaolosuhteissa ensisijaisesti rikollisryhmittymää ja häntä ohjataan toimimaan rikollisryhmän etujen ja sääntöjen mukaisesti. Rikollisryhmän jäsenyys velvoittaa kunnioittamaan ryhmän sisäisiä valtasuhteita ja toimimaan annettujen ohjeiden mukaisesti, mikä luonnollisesti rajoittaa yksittäisen jäsenen itsenäistä päätösvaltaa. Rikollisryhmän jäsenyyteen liittyy aina velvoite toimia ryhmän käskyjen mukaisesti tilanteen niin vaatiessa, eikä ”passiivista” jäsenyyttä tunneta. Vankilaolosuhteissa järjestäytynyt rikollisryhmä pyrkii vaikuttamaan vankien ja henkilökunnan käyttäytymiseen sekä vankilan toimintojen järjestämiseen monin tavoin. Ensisijaisena tavoitteena on käyttää väkivallan uhkaan perustuvaa valta-asemaa taloudellisen hyödyn tai muiden etuisuuksien hankkimiseen. Henkilökunnan havaintojen perusteella muiden vankien painostus, käskyttäminen ja kiristys ovat järjestäytyneen rikollisryhmän tavanomaisia toimintatapoja vankilaolosuhteissa. Rikollisryhmien johtohenkilöt pyrkivät myös ohjaamaan vankilan ulkopuolella tapahtuvaa rikollista toimintaa vankilasta käsin.

3.1 Jr-vankien rikollinen toiminta vankilassa ja vankilasta käsin

Järjestäytyneen rikollisuuden aiheuttamat ongelmat vankiloissa ovat puhuttaneet viimeisen vuoden aikana laajasti niin Rikosseuraamuslaitoksen sisällä kuin mediasakin. Tämä nousi esiin myös vankiloille suunnatussa kyselyssä.

Järjestäytyneen rikollisuuden aiheuttamien ongelmien kasvu tuli ilmi myös vuonna 2019 tehdyssä Rikosseuraamuslaitoksen laatumittauksessa, jonka kysely oli suunnattu niin henkilökunnalle kuin vangeillekin. Laatumittauksen mukaan vangit ja vankiloiden sekä yhdyskuntaseuraamustoimistojen ja tukipartioiden henkilöstö kokivat erityisesti järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyvien turvallisuusuhkien kasvaneen vuoteen 2016 verrattuna. Myös järjestäytyneeseen rikollisuuteen kuuluvien vankien vaikutusvallan vankilan toimintaan ja turvallisuuteen nähtiin kasvaneen reilusti vuodesta 2016. Erityisesti asiakastyön turvallisuus koettiin merkittävästi heikommaksi kuin vuonna 2016. Henkilöstö koki, ettei järjestäytyneeseen rikollisuuteen kuuluvien asiakkaiden ja vankien aiheuttamia tai muussa asiakastyössä esiintyviä turvallisuusuhkia ole arjessa huomioitu riittävästi. Vankilahenkilöstön turvallisuutta ja järjestystä koskevissa vastauksissa nostettiin esille järjestäytyneisiin rikollisryhmiin kuuluvien vankien muodostamat turvallisuusuhat niin vankilan henkilöstölle kuin toisille vangeille. Vankiloiden henkilökunta koki järjestäytyneeseen rikollisuuteen kuuluvien vankien vaikutusvallan ja samalla heidän aiheuttamisensa turvallisuusongelmien lisääntyneen sekä vankiloissa että virkamiesten siviilielämässä. (Risen laatumittaus 2019)

Poliisin mukaan Suomessakin järjestäytynyt rikollisuus kasvaa, kansainvälistyy, kovenee ja erityisesti verkostoituu. Järjestäytyneen rikollisuuden toiminta perustuu juuri vahvaan verkostoitumiseen, joka voi tapahtua niin ystäväystymällä kuin painostuksella tai jopa väkivallalla. Erityisesti väkivallan käyttö ja sillä uhkaaminen kuuluvat olennaisesti Suomessa vaikuttavaan järjestäytyneeseen rikollisuuteen niin vankiloissa kuin niiden ulkopuolella. Isommassa kuvassa yhteiskunnan ei koettu suhtautuneen riittävän vakavasti järjestäytyneen rikollisuuden kehittymiseen ammattimaisempaan ja väkivaltaisempaan suuntaan. Tämä nähtiin erityisesti alimitoitettuina henkilökunnan resursseina niin vankiloissa kuin poliisissa.

Vastausten perusteella kansainvälisten ja kotimaisten rikollisjengien toiminta ja vaikutus on kasvanut vuosi vuodelta. Oli myös yksittäisiä näkemyksiä, joiden mukaan merkittävää kasvua viime vuosina ei olisi tapahtunut. Suurempi huoli vaikutti luonnollisesti olevan niissä yksiköissä, joihin on sijoitettu jr-vankeja ja joissa tiedonhankinta toimii paremmin. Tämä on ymmärrettävää, koska siitä ei tiedä, mitä ei näe tai mitä ei ole.

Osa näki Risen alueellisen ja valtakunnallisen jr-tilannekuvan ylläpidossa, jakelussa ja myös tulkinnassa haasteita, mutta kokonaiskuvan vankiloiden järjestäytyneen rikollisuuden tilanteesta katsottiin olevan reaaliaikainen. Tästä huolimatta suurin osa vastanneista piti Risen reagointia turvallisuustilanteen heikkenemiseen riittämättömänä.

Toisaalta Risen tulostavoitteita vuodelle 2020 olivat ”Aluekeskuksen tulee huolehtia yhdessä alueen suljettujen vankiloiden kanssa järjestäytyneeseen rikollisuuteen kuuluvien vankien sijoittamisesta muista vangeista erillisille osastoille” ja omien vaatteiden mahdolliset käyttökiellot vankiloissa, joissa on jr-vankeja. Tällä olisi tarkoitus estää jr-ryhmän ”tunnusvärien” käyttäminen vaatteissa, jolla he viestivät jäsenyyttään ja asemaansa muille vangeille. Näitä tulostavoitteita pidettiin erittäin hyvinä, mutta niitä ei ole saatu vielä täytettyä kaikissa vankiloissa erinäisistä syistä. Keskeisimpiä syitä tähän ovat vankiloiden resurssipula ja rakenteelliset haasteet pitää jr-vangit erillään muista vangeista, kun samaan aikaan tulee toteuttaa tietyt toiminnot vangeille. Vankilan resurssitilanteen vuoksi erillisten toimintojen tai sellien aukipitämisen edellyttämän fyysisen valvonnan järjestäminen ei ole joissain tilanteissa mahdollista. Vaakakupissa ovat jr-vankien valvonnalliset tarpeet ja toisaalta toimintojen ja sellin ulkopuolisen ajan järjestäminen.

Vankiloissa vaikuttavat samat valtajengit kuin siviilissäkin, ja heidän verkostonsa ylettyy laajalle. Valtajengejä ovat kannattajaryhmineen Hells Angels MC (HAMC), Bandidos MC (BMC), Cannonball MC (CMC), Bats ja erityisesti United Brotherhood (UB). Yhtenä keskeisenä syynä vankila-aikaisen rikollisuuden lisääntymiselle nähtiin UB:n toiminta-ajatus maksimoida hyödyt ja tulot vankeusajalla. Muiden jengien ei ole havaittu pyrkineen yhtä voimakkaaseen ja systemaattiseen vankeusajan hyödyntämiseen rikosten tekemisessä kuin UB:n. Lisäksi perinteisten jengien lisäksi on tullut ja tulee lisää ulkomaalaistaustaisia uusia rikollisryhmittymiä, joilla ei

välttämättä ole näkyviä tunnuksia. Nämä ryhmät keskittyvät myös huumausaine-kauppaan ja ovat entistä väkivaltaisempia muodostaen uudenlaista haastetta ja uhkaa tulevaisuudessa. Tämä ilmiö on nähtävissä jo voimallisesti esimerkiksi Ruotsissa ja Tanskassa, mutta myös Vantaan vankilassa oli nähtävissä jo ensimmäiset havainnot näistä ulkomaalaistaustaisten muodostamista ryhmittymistä. Suomen vankiloissa ei ole tällä hetkellä organisoituja vankilajengejä, koska niille ei näyttäisi olevan toimintatilaa edellä mainituilta valtajengeiltä.

Vankilarikollisuus käsittää vankilassa tapahtuvan rikollisuuden sekä vankilasta siviiliin ja siviilistä vankilaan suuntautuvan rikollisuuden. Jr-vankien toiminta poikkeaa täysin muiden vankien toiminnoista, joka näkyy erityisesti niissä vankiloissa, joihin on sijoitettu keskimääräistä enemmän jr-vankeja. Toiminta on havaittavissa käytännössä lähes kaikessa vankilan toiminnassa, kuten opiskelu- ja työtoiminnassa, vapaa-ajan toiminnoissa sekä virkamiesten työskentelyssä jr-vankien kanssa. Jr-vangit ovat hierarkkisessa organisaatiossa, ja heidän sisäinen kontrollinsa ja kurinpitonsa ohjaa yksilöiden tekemistä. Tämän vuoksi yksilöllä ei juurikaan ole sanavaltaa, jos hän ei ole määräävässä asemassa. Jr-vangit pyrkivät vaikuttamaan muihin vankeihin joko suoraan tai heidän vaikutuspiirissään olevien vankien kautta. He pyrkivät ulottamaan vaikutuksensa myös sellaisille osastoille ja vankiloihin, joissa ei ole jr-vankeja.

Vankilarikollisuudessa erityisesti huumausainekauppa ja velanperintä ovat keskeisessä asemassa, jossa motiivina ovat valta ja taloudellinen hyöty. Jr-vangit pyrkivät vaikuttamaan muihin vankeihin myös heidän omaistensa kautta. Omaisia voidaan uhkailla tai pakottaa esimerkiksi tuomaan huumausaineita vankilaan. Omaisten uhkailulla ”motivoidaan” vankilassa olevaa vankia rikolliseen toimintaan, jonka hyödyt menevät jr-vangeille.

Rikollisen toiminnan viestikanavina käytetään pimeitä puhelimia, vankilan puhelimia, tapaajia, tekstitelevisiota, ikkunoista huutelua, huutelua rakenteita pitkin, kirje-liikennettä, sähköpostia, muita vankeja viestinviejänä käyttämällä ja jättämällä viestejä yhteisiin tiloihin. Myös jr-vankien läheiset ja kaverit voivat toimia viestien välittäjänä. Vankiloiden välistä viestintää tehdään myös vankipuhelimilla soittaessa esimerkiksi seuraavalla tavalla: Kahdesta eri vankilasta tai osastolta soitetaan sovittuun aikaan jr-vangin läheiselle tai kaverille kahteen eri puhelimeen, ja kaveri

yhdistää nämä kaksi kännykkää vastakkain, jolloin vangit voivat puhua keskenään eri osastoilta tai eri vankiloista. On tyypillistä, että jr-vangit käyttävät viestiessään koodikieltä mahdollisen rikollisen toiminnan paljastumisen estämiseksi. Jr-vankien toimesta vankilan toimintaan kohdennetaan myös vastatiedustelua, jolla pyritään löytämään aukkoja vankilan toiminnasta ja minimoimaan kiinnijäämisriskiä tai kohdentamaan uhkaa jr-ryhmän toiminnan osalta erityisen haitallisiin virkamiehiin. Vankiloissa on tullut esiin myös muutamia tapauksia, joissa jr-vangit ovat pyrkineet soluttamaan omia henkilöitään virkamieheksi tai kolmannen sektorin toimijoiksi. Mikäli soluttautuminen onnistuisi, olisi vastatiedustelu helppoa ja tällöin tietoa kulkee jr-ryhmien suuntaan. Niin henkilökunnan kuin ulkopuolisten toimijoiden rekrytoinnissa korostuu turvallisuus- ja taustaselvitysten tekeminen.

Vangilla on mahdollisuus käyttää valitsemaansa lakimiestä valitusten ja kanteluiden laadinnassa. Vastausten mukaan on mahdollista, että jr-vangin pyrkivät tiettyjen avustajien käytöllä paitsi muuttamaan päätöksiä myös vaikuttamaan päätöksentekijään tulevia ratkaisuja ajatellen. Vastausten perusteella voisi olla kysymys jopa siitä, että vankilan toimintaa pyritään viemään jr-ryhmän toimintaa paremmin tukevaan suuntaan. Laillisuusvalvojille lähtevät kantelut on laadittu osittain taustavoi-
mien ansiosta erittäin taidokkaasti ja mahdollisesti toisen vangin nimissä.

Jr-vankien käytös henkilökuntaa kohtaan on pääasiassa asiallista varsinkin silloin, kun vanki on yksin virkamiehen kanssa. Kun jr-vankeja on paikalla useampia, voi käytös muuttua. Jr-vankien käyttäytyminen ja toiminta henkilökunnan suuntaan on suunniteltu niin, että se hyödyntäisi heitä parhaalla mahdollisella tavalla. Esimerkiksi vankiryhmän kulkemiset on suunniteltu tarkkaan. Tällä pyritään suojaamaan mm. kiellettyjen aineiden ja esineiden kuljettamista niin, että mahdollinen tarkastus-
toiminta havaitaan riittävän aikaisin kiinnijäämisen välttämiseksi. Jr-vangit suojaavat omaa toimintaansa viranomaisten suuntaan käyttämällä kilpimiehiä ja näin epäilty rikos on erittäin vaikeaa linkittää jr-vankiin.

Rikosasioissa, joissa jr-vankeja on syytettyinä, on ollut havaintoja pyrkimyksestä vaikuttaa asianomistajaan tai todistajaan uhkailemalla. Uhkailu ja väkivalta voivat kohdistua myös oman jengin jäseniin.

Vankiosastolla jr-vangit päättävät, ketkä vangit voivat asua osastolla vapaasti. Heidän kauttaan tulee käsky vangille muuttaa pois osastolta. Mikäli vanki ei annetun ajan kuluessa muuta, joutuu hän pyytämään toimet yksin tai hän joutuu väkivallan kohteeksi. Tämä korostuu jr-vankien keskuudessa, vaikka samaa käyttäytymismallia ilmenee myös muilla vangeilla. Tämän kaltaisella toiminnalla jr-vangit pyrkivät estämään sellaisten vankien pääsyä osastolle, jotka voisivat puhua heidän rikollisesta toiminnastaan henkilökunnalle. Vaikka tämä vankien asuttamisen ohjaus on henkilökunnan tiedossa ja nähtävissä, siihen on vaikea puuttua muuten kuin sijoittamalla jr-vangit kokonaan erilleen muista vangeista. Jr-vankien osastolla olevien vankien menemisissä ja tulemisissa on jengien taholta kova kontrolli. Esimerkiksi jos vanki poistuu osastolta virkailijan vastaanotolle, osastolle palattuaan hänet kuulustellaan aina. Vangilla on oltava uskottava selitys missä hän oli, ja mitä asia koski. Poissaoloaika voidaan jopa kellottaa ja aikaa verrataan selitykseen.

Jr-vangit kontrolloivat äärimmillään muiden vankien lupa-asioita, kuten kuka voi hakea perhetapaamiseen, perheleirille, poistumisluvalla tai kuka vaihtaa vankilaa. Kun jr-vangeilla on hallinnassaan lupa-asiat, he tietävät keitä voidaan painostaa tuomaan huumausaineita vankilaan. Tämän tiedon pohjalta siviilissä olevat toimijat voivat viedä valmiin huumausainelastin esim. perhetapaajalle toimitettavaksi vankilaan. Muut vangit eivät voi mennä jr-vankien edelle perheleiriluvissa ja tämä toteutuu, jos vankilan virkamiehet eivät ole perillä asioista. Mikäli vanki epäonnistuu määrättyssä tehtävässä lupa-asiaan liittyen, hänelle voidaan määrätä sakko, jolla jr-vangit hankkivat taloudellista hyötyä. Sakon maksun on järjestettävä väkivallan uhalla. Osa vangeista välttää valvomattomien tapaamisten tai poistumislupien anomista, jotta heidän ei tarvitsisi osallistua luvattomien aineiden salakuljetukseen vankilaan.

Valvomattomissa tapaamisissa (perhetapaaminen) saattaa olla myös niin, että vangilla ja tapaajalla ei ole tosiasiallista suhdetta lainkaan. Perhetapaamisen tosiasiallinen syy voi olla vain huumausaineiden saaminen vankilaan. Valvomattomien tapaamisten valmistelussa vankilan virkamiehillä on oltava asiasta riittävät tiedot, jotta kyseiset väärinkäytökset voidaan estää. Perhetapaamisissa läheisen henkilön määrittely nähtiin nykyään liian laveaksi, ja se perustuu usein pitkälti vangin kertomaan.

Jr-vangit määrittelevät vankilassa huumausaineille myyntihinnat ja keräävät prosentit vankilan huumausainekaupasta. Jr-vangit voivat määritellä myös sen, mitä huumausaineita vankilassa saa olla. Tähän vaikuttaa moni asia. Esimerkiksi vankiloissa esiintyvä Subutex on hyvää kauppatavaraa, koska se on tasalaatuista, helppo piilottaa, vaikeammin koiralla löydettävissä ja turvallinen käyttää niin, ettei henkilökunta huomaa käyttöä. Lisäksi Subutexissä on myös kova kate, koska yksi tabletti saattaa maksaa vankilassa useita satoja euroja.

Vanki voi joutua maksamaan vuokraa jr-vankien kanssa samalla osastolla asumisesta. Jr-vankien harjoittama vuokran perintä ei perustu sinänsä mihinkään muuhun kuin vallan tuomaan keinoon hankkia helposti taloudellista hyötyä.

Jr-vangit pyrkivät työtoiminnassa pääsemään avainpaikoille niin, että he pystyisivät valvomaan ja kontrolloimaan vankilaa. Jr-vangit pyrkivät ja usein myös pääsevät osaston putsareiksi (putsari on vankiosaston puhdistaja/ siivoaja, jonka sellin ovi on tehtävän luonteen myötä auki koko päivän) tai vaihtoehtoisesti järjestävät putsariksi ”oman miehen”, jolloin osaston ja muiden vankien kontrollointi on helppoa. Tällöin he voivat valvoa osastoa, kun sellin ovi on auki koko päivän. Usein heillä on myös työnsä vuoksi kulkemisia moniin paikkoihin, joka helpottaa viestien ja muun kielletyn tavaran ja aineen kuljettamista. Putsarin on myös helpompi valvoa vartijoiden tarkastustoimintaa.

Henkilökuntaa ja muita vankiloissa asioivia on käytetty muuleina heidän tietämättään esimerkiksi niin, että huumausaineita ja luvattomia esineitä on kätkeyty ajoneuvoon, joka on tullut korjattavaksi vankilalle tai tuonut tavaraa vankilaan. Tällaiseen toimintaan voidaan vaikuttaa minimoimalla vankilan sisälle tulevien ajoneuvojen määrä, ajoneuvojen tarkastamisella ja sillä, etteivät vangit etukäteen tietäisi milloin ja kenen auto tulee vankilan sisälle. Olennaista on myös se, etteivät vangit pääse ilman valvontaa esimerkiksi tyhjentämään vankilaan saapunutta kuormaa.

Metalli- ja puutöistä voidaan hankkia tai tehdä työkaluja sekä tarvikkeita, joita käytetään erilaisina aseina tai arvokkaiden asioiden kätkemiseen (esimerkiksi puhelin, huumausaineet, teräaseet). Jr-vangit voivat käyttää myös opiskelua rikollisen toiminnan jatkamiseen. Esimerkiksi kielikursseista suosittu on espanja, jota voi

vapautuessaan hyödyntää espanjankielisissä maissa, jotka oleellisesti liittyvät huumausainerikollisuuteen.

Jr-vangit päättävät myös vankien vaatetuksesta. Koska vankiloissa ei saa käyttää jengitunnuksia, on tämä ratkaistu jengiväreillä. Jengeillä on omat värinsä. Jengiin kuulumattomat vangit eivät saa pitää päällään jengivärejä. Ne toimivat pelotteena muita vankeja ja henkilökuntaa kohtaan sekä antavat suojaa värien pitäjää kohtaan. Jengivärejä käytetään myös hyödyllisten ja tottelevaisten vankien palkitsemiseen. Niitä käytetään myös muissa vangin tavaroissa, ja niitä voidaan käyttää vankilassa tehdyissä tuotteissa.

Jr-vangit ovat ensisijaisesti henkilöitä, jotka pääsevät ensimmäisinä soittamaan vankipuhelimella ja muut vangit soittavat, jos aikaa jää. Jr-vangit pyrkivät hallitsemaan muutenkin osastoja ja määrittelemään muille vangeille sääntöjä ja toimintatapoja, ellei henkilökunta puutu asiaan.

Vankiloissa on pyritty, ja joissakin tapauksissa onnistuttu, perustamaan uusi jr-ryhmä, mutta tämä ei ole yleistä, koska uusille jengeille ei ole tilaa. Vankiloissa hallitsevat siviilissäkin vaikuttavat valtajengit, joista UB on vankilaturvallisuuden näkökulmasta voimakkain ja haitallisin.

Jr-vankien ja ulkomaalaisten kovan luokan rikollisten on havaittu tekevän vankiloissa tiivistä yhteistyötä. Yhteistyö voi liittyä rikollisen toiminnan jatkamiseen vankilassa tai vapautumisen jälkeisiin yhteistyökuvioihin. Samaa yhteistyötä jr-vankien on havaittu tekevän kotimaisten kovien rikollisvaikuttajien kanssa. Jr-vankien verkostot kattavat laajasti eri vankilat, vaikkei heidän jäseniään olisikaan tietyssä vankilassa. Tämä tulee hyvin ilmi vankiloihin suuntautuneessa huumausainekaupassa. Käskyt tulevat vaikutusvaltaisilta jäseniltä ja siviilissä olevien toimijoiden kanssa järjestetään tarvittaessa huumausaineita useampaan vankilaan.

Hämeenlinnassa sijaitsevaa vankisairaalaa on käytetty jengiläisten palaveripaikana, jonne samaan aikaan hankkiutumalla jr-vangit pääsevät suoraan tapaamaan toisiaan. Vankisairaalassa valvonnalliset olosuhteet ovat suljetun ja avovankilan väliltä.

Jr-vangit voivat painostaa avovankiloissa ja valvotussa koevapaudessa olevia vankeja jättäytymään kiinni ja tuomaan huumausaineita kehossaan vankilaan. Kiinni jättäytymiset voidaan ajoittaa iltoihin ja viikonloppuihin, jolloin huumausaineen salakuljettamisen kiinnijäämisriski on hyvin pieni, kun huumausainekoiria ei ole yleensä käytössä tarkastustoiminnan tukena. Jotenkin jr-vangit saavat tietoonsa myös tulevat itseilmoittautuvat tuomion suorittajat, joita voidaan pakottaa tuomaan huumausaineita vankilaan. Näissä tapauksissa ainemäärät ovat usein suuria.

3.2 Huumausainerikollisuus vankiloissa

Huumausaineet ovat tulleet jokapäiväisiksi niin siviilissä kuin vankiloissa ja jatkuvasti tulee lisää entistä tehokkaampia huumausaineita. Vankilassa tapahtuvan huumausaineenkaupan tuoton on todettu olevan yli kolminkertainen verrattuna siviiliin, joten toiminta on parhaimmillaan erittäin kannattavaa.

Järjestäytyneen rikollisuuden vankilaturvallisuutta vaarantava rikollinen toiminta kulminoituu vankilassa tapahtuvaan huumausaineenkauppaan ja siitä johtuvaan uhkailuun, velanperintään ja väkivaltaan. Huumausaineet aiheuttavat tai ovat taustalla lähes kaikessa vankilassa tapahtuvassa väkivallassa. Huumausainevelka voidaan kuitata esimerkiksi väkivallanteolla. Jr-ryhmät näkevät vankilat eräänlaisena liiketointaympäristönä, jossa huumausaineenkaupalla on hyvä kate ja pienellä riskillä voidaan saavuttaa hyvä tuotto, kun huumausaineiden vankilahinnat ovat moninkertaiset katukauppahintoihin verrattuna. Asiakkaina ovat muut vangit. Näin ollen estämällä tai vähintäänkin merkittävästi vaikeuttamalla huumausaineiden salakuljetusta vankiloihin jr-vankien taloudellisen hyödyn edellytykset vähenevät huomattavasti. Olennaisinta olisi pysäyttää huumausaineet vankilan ulkokehälle niin, että ne takavarikoidaan jo tuojan hallusta. Muuten vankilaan päästessään huumausaineita on erittäin vaikea takavarikoida, ja määrät ovat yleensä tuossa vaiheessa varsin pieniä, koska sisään saatu huumausaine-erä jaetaan nopeasti pieniin osiin vankilan sisällä ja levitetään eri osastoille. Viime vuosien panostaminen avoimempiin olosuhteisiin vankiloissa on avannut mahdollisuuksia tehdä bisnestä toisten vankien kustannuksella.

Jr-ryhmät kontrolloivat suurelta osin myös avovankiloiden huumausaineenkauppaa myötävaikuttajien avulla, joita on avovankiloissa huomattava määrä. Yleisin syy

vangin siirtoon pois avovankilasta on huumausaineen käyttörikos. Risen on erittäin tärkeää tukea vankien päihitteettömyyttä eri keinoin, joista yksi keskeinen on huumausaineiden saatavuuden vähentäminen niin suljetuissa kuin avovankiloissa.

Vankiloissa tapahtuvan huumausainerikollisuuden lisäksi on olemassa useita käytännön esimerkkejä, joissa mittavaa vankilan ulkopuolella toimivaa huumausaineorganisaatiota on johdettu suljetusta vankilasta luvattomien matkapuhelimien ja muiden yhteydenpitotapojen kautta.

3.3 Jr-vankien vaikutus muihin vankeihin

Vankilassa rikollisryhmien toimeentulona on pääsääntöisesti huumausainekauppa, kiristys ja velanperintä, ja ne hallinovat toimintaa kauttaaltaan. Näissä kaikissa mainituissa rikoslajeissa oleellisena osana on heikommassa asemassa oleviin vankeihin kohdistuva uhkailu ja velkojen perintä väkivaltaa käyttämällä tai sillä uhkaamalla. Myös pakottamista rikollisiin tekoihin vankiloissa ilmenee melko yleisesti. Rikollisiin tekoihin kiristetyt heikommassa asemassa olevat vangit joutuvat toimimaan käskyjen mukaan väkivallan uhalla. Toisten vankien kiristämiseen ja uhkaamiseen on erittäin vaikea saada näyttöä niin, että ne päätyisivät poliisin esitutkintaan. Keskeisenä syynä tälle on vankiloissa vallitseva vaikenemisen kulttuuri, jonka taustalla on väkivallan pelko. Lisäksi haasteena on poliisin vähäisistä resursseista johtuva kyky suunnata paljastavaa tutkintaa yksittäistapauksina arvioiden pienimuotoisen vankilarikollisuuden paljastamiseen.

Myös vankilassa olevan vangin omaisia on pakotettu uhkailemalla rikolliseen toimintaan. Tästä tyypillisin esimerkki on pakottaa omaiset tuomaan huumausaineita valvomattomaan tapaamiseen. Omaisten kiristäminen on helppoa, koska puoliso tai muu läheinen on vankilassa rikollisten keskellä ikään kuin ”panttivankina”. Tiedossa olevissa tapauksissa omaisia on lähestytty myös jengitunnuksiin pukeutuneena.

Vankiloissa tapahtuneissa tai sieltä johdettujen rikosten tuomioissa on käytetty vain vähän koventamisperustetta rikollisryhmiin kuuluvien osalta, mutta viime aikoina poliisin, syyttäjän ja tuomioistuimen tietoisuuden lisääntymisen myötä koventamisperustetta on käytetty enemmän. Vankilarikollisuuden tutkintaan liittyy kuitenkin edelleen ongelmia. Risellä ei ole toimivaltaa selvittää vankilarikoksia, eikä poliisilla

ole tällä hetkellä mahdollisuutta priorisoida vankilarikollisuutta, jolloin rikosvastuu ei toteudu edes tiedossa olevien rikosten osalta piilorikollisuudesta puhumattakaan.

Vankeus on pantava täytäntöön siten, että täytäntöönpano on turvallista yhteiskunnalle, henkilökunnalle ja vangeille. Vankeuden täytäntöönpanosta vastaavien viranomaisten on huolehdittava siitä, ettei kukaan oikeudettomasti puutu vangin henkilökohtaiseen koskemattomuuteen. Tämä tarkoittaa muun muassa sitä, että vankien tulee saada suorittaa tuomionsa rauhassa ilman muiden vankien heihin kohdistamaa painostusta ja uhkaa. Edellä kuvatun perusteella tämä vankeuslain vankilatoiminnalle asettama velvoite ei kuitenkaan toteudu kaikilta osilta. Tälle jr-vankien toiminta on keskeisin syy.

Voimassa oleva lainsäädäntö antaa Rikosseuraamuslaitokselle ja vankiloille hyvät mahdollisuudet puuttua vankien väliseen painostukseen, ja toisaalta säännökset myös velvoittavat puuttumaan siihen. Lain mukaan esimerkiksi vangin sijoittamisessa asuinosaustolle tulee ottaa huomioon vankilan järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen, vangin tai muun henkilön turvallisuus ja rikollisen toiminnan estäminen. Näiden seikkojen huomioon ottaminen on myös virkamiesten velvollisuus. Lainsäädäntö mahdollistaa myös sen, että asianosaiselle ei anneta kaikkia häntä koskevia tietoja.

3.3.1 Jengitunnukset ja -vaatetus

Jengitunnusten käyttäminen vankiloissa on kielletty perustuen vankilaturvallisuuden ja -järjestyksen ylläpitoon. Vankilat voivat kieltää jengitunnusten, kuten jengiliivien, käyttämisen myös vankila-alueella liikkuvilta. Vankeuslain 17 luvun 1 §:n säännös on suhteellisen avoin. Se antaa vankilalle melko laajan harkintavallan vankilaan pääsyä ja siellä liikkumista koskevien edellytysten asettamisen arvioinnissa. Kiellon oikeutusta arvioitaessa merkityksellisenä voidaan pitää sitä, että lainsäätäjä on suhtautunut "rikollisten järjestöjen ja ryhmien, kuten moottoripyöräjengien tunnusvaatetuksen" käyttöön vankilassa kielteisesti. Vankilan alueella liikkuville voidaan vankeuslain 17 luvun 1 §:n 2 momentin mukaan asettaa "järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi tarpeellisia ehtoja". Tämän ilmaisun voidaan perustellusti katsoa sisältävän mahdollisuuden jengiliivien käytön kieltämiseen muilta vankilan alueella liikkuvilta. Tämän voidaan katsoa koskevan myös tapajia riippumatta siitä,

missä vankilan alueella he liikkuvat. Lainkohdan 3 momentin mukaan siltä, joka ei noudata asetettua ehtoa, voidaan evätä pääsy vankilaan. (Dnro 2108/4/07, 13.3.2009)

Jengitunnusten kieltämisen myötä jr-vangit pyrkivät osoittamaan kuulumistaan tiettyyn ryhmään vaatteiden värityksellä, kuten UB punamustalla värityksellä. Keskushallintoyksikkö on suositellut vankiloille, joissa on jr-vankeja, siirtymistä vankilan vaatteiden käyttämiseen. Näin jr-vangit eivät voisi osoittaa jengiläisyyttään vaatteidensa värillä ja kohdistaa sen myötä valtaa ja uhkaa muihin vankeihin. Päätöksen osastokohtaisesta omien vaatteiden käyttämisen kiellosta tekee aluejohtaja. Keskushallintoyksikön suositus on otettu toistaiseksi käyttöön vain Riihimäen vankilassa, jossa käytännön kokemukset ovat olleet lähes pelkästään positiivisia.

3.3.2 Rekrytointi jr-ryhmiin vankiloissa

Järjestäytyneisiin rikollisryhmiin kuuluvat henkilöt tuntevat usein olosuhteiden vuoksi normaalia tiiviimpää keskinäistä yhteenkuuluvuutta edustamalla samaa rikollisryhmää. Vankiloissa tehdään myös rekrytointia jr-ryhmiin. Varsinaiseksi jäseneksi on kuitenkin vaikea päästä vankilassa, koska jr-ryhmät haluavat yleensä henkilöltä näyttöjä toiminnastaan myös siviilissä. Vankilassa on kuitenkin mahdollista päästä mukaan jr-ryhmän toimintaan ja alkaa toimimaan ryhmän hyväksi. Tämä voi näkyä esimerkiksi niin, että vanki saa oikeuden kantaa jr-ryhmän väreissä olevia vaatteita. Värväys näkyy usein henkilökunnan tekemissä havainnoissa, käyttäytymisen muutoksena sekä vangin yhteyksissä.

Rekrytinnin kohteena ovat usein nuoret vangit. Tämän estämiseen Risen pitää pystyä vaikuttamaan esimerkiksi sijoittelun keinoin. Prosenttijengien koetaan vetoavan erityisesti sellaisiin elämänsuuntaa etsiviin nuoriin, joiden identiteetti rakentuu myöhemmin kokonaan prosenttijengin jäsenyyden ympärille (Kauppinen, M. 2017). Vankilat ovat suljettuina tiloina otollisia paikkoja rekrytoinneille. Vankiloissa rekrytoijille on tarjolla potentiaalisia, erityisesti nuoren polven rikollisia, jotka tuntevat vetoa jengien rikolliseen kulttuuriin, yhteisöllisyyteen ja tukeen sekä varsinkin jengijäsenyyden tuomaan arvostukseen rikollisessa toimintaympäristössä. Vankiloissa jr-ryhmien edustajat tarkkailevat potentiaalisia vankeja ja tarkastavat tarvittaessa näiden taustoja. Jr-vankien yksi tehtävä on rekrytoida uusia nuoria jäsenkandidaatteja

muiden vankien keskuudesta. Näillä kandidaateiksi suostuneilla teetetään tehtäviä, joihin usein kuuluu muihin vankeihin sekä henkilökuntaan kohdistuva painostus ja väkivalta.

3.3.3 United Brotherhood (UB)

United Brotherhoodin rikollisorganisaatioon kuuluu myös Bad Union (BU) ryhmittymä, joka on UB:hen kuuluva alaorganisaatio. United Brotherhoodin voidaan katsoa olevan vastausten perusteella Suomen merkittävin ja vaikutusvaltaisin rikollisorganisaatio, joka harjoittaa rikollista yhteistyötä laajasti eri rikollisryhmien kanssa. UB:n poikkeuksellisen vahva asema rikollispiireissä näkyy erittäin hyvin myös vankiloissa. UB on väkivaltainen organisaatio, jonka käskyjä totellaan Suomen rikollispiireissä laajasti. Yhtenä keskeisimpänä syynä uhkailun ja väkivallan kasvuun viime vuosina voitaneen pitää United Brotherhood-rikollisorganisaatiota, jonka jäsenistä suurin osa on tällä hetkellä vankiloissa ja siten heidän läsnäolonsa vaikuttaa merkittävästi vankiloiden tilanteeseen.

Huolestuttavin tilanne UB:n vaikutusvallasta viime vuosina on ollut Riihimäen vankilassa, jossa UB on pyrkinyt määrätietoisesti hallitsemaan muita vankeja ja vaikuttamaan henkilökunnan toimintaan. Huumausainekauppaan liittyen vankilassa oli lisääntyvässä määrin entistä törkeämpää väkivaltaa muita vankeja kohtaan ja tähän liittyy myös kiristämistä, painostamista ja velanperintää niin vankilassa kuin siviilissä osan veloista ollessa keksittyjä. Tilanne kärjistyi erityisesti alkukesästä 2018, jolloin alkoi tapahtua törkeitä pahoinpitelyjä ensin vankeja ja myöhemmin myös henkilökuntaa kohtaan niin vankilassa kuin siviilissäkin. Poliisin rikostutkinnan ja eri viranomaisten yhteistyön myötä tilanne saatiin paremmin hallintaan. Rikostutkinta valmistui syksyllä 2019. Tapahtumien aikana vankilan henkilökuntaan pyrittiin vaikuttamaan uhkailuilla ja henkilökuntaan kohdistuneilla pahoinpitelyillä. Riihimäen vankilan yleistä ja jr-tilannetta kuvaa myös tehtyjen rikosilmoitusten vuosittain nouseva määrä (2017 20 kpl, 2018 43 kpl, 2019 75 kpl – tiedot ovat peräisin poliisin Patja-järjestelmästä), jonka lisäksi rikosten tekemuodot ovat aikaisempaa vakavampia. Todellisuudessa vuonna 2019 Riihimäen vankilassa tapahtuneiden rikosten määrä on vieläkin suurempi kuin 75 kpl.

UB on pyrkinyt viime vuosina aktiivisesti rekrytoimaan etenkin nuoria väkivaltataustaa omaavia vankeja. Näitä vankeja UB on käyttänyt ”likaisen työn” tekijöinä niin siivilissä, kuin vankilassakin. UB:n uusien jäsenten rekrytoiminen on ollut selvästi muita jr-ryhmiä aktiivisempaa. UB on onnistunut luomaan pelon ilmapiirin vankiloihin.

UB:n rikollista toimintaa vankiloissa kuvaa varsin hyvin Turun hovioikeuden 12.2.2021 antama tuomio (R 20/512), jossa käsiteltiin UB:n tuottamia huumausaineita Riihimäen ja Turun vankilaan.

Itä-Uudenmaan kärjäoikeus on 15.2.2021 antamassaan tuomiossa (21/11145) julistanut United Brotherhood ja Bad Union -nimiset rekisteröimättömät yhdistykset lakkautetuiksi. Tuomio ei ole vielä lainvoimainen, ja sen käsittely on etenemässä hovioikeuteen. Kärjäoikeus katsoi asiassa näytetyksi, että kaikki yhdistyslain 3 §:ssä mainitut kielletyn yhdistyksen kriteerit täyttyvät UB:n sekä sen toiminnan osana olevassa BU:n osalta. UB ja BU ovat siten säännöksen tarkoittamalla tavalla kiellettyjä yhdistyksiä. Kärjäoikeus myös totesi, että UB:n ja BU:n toiminta on selvästi ollut räikeällä tavalla lainvastaista, josta osoituksena ovat lukuisat tuomiot törkeistä rikoksista. Näin ollen kärjäoikeus katsoi UB:n ja BU:n toiminnan olleen myös olennaisella tavalla hyvien tapojen vastaista.

Poliisin ja Risen yhteinen käsitys on, että UB:n toimintakieltopäätöksestä (ei ole lainvoimainen) huolimatta se on jatkanut organisoitua rikollista toimintaansa sekä vankiloissa että niiden ulkopuolella.

3.4 Jr-vankien vaikutus henkilökuntaan

Sukupolvi on vaihtunut vankiloissa, ja toiminta on raaistunut sen myötä niin toisia vankeja kuin henkilökuntaakin kohtaan. Ns. ”vanhan liiton vangit”, joilla oli tietyt periaatteet mm. lupauksien pitämisestä ja virkamiesten koskemattomuudesta, ovat vähentyneet. Vankien välisessä viestinnässä negatiivinen viestintä virkamiehistä on myös lisääntynyt. Virkamiehiin kohdistuvan negatiivisen viestin leviäminen saattaa vaikuttaa etenkin nuorten vankien käyttäytymiseen.

Myös kunnioitus viranomaisia kohtaan on vähentynyt. Viranomaiset koetaan toimintaa haittaavina ja rajoittavina tekijöinä, joiden toimintaan pyritään vaikuttamaan mitä

erilaisimmin keinoin. Tämä korostuu järjestäytyneen rikollisuuden toiminnassa. Kantelut, painostaminen, kiristäminen sekä väkivallalla uhkaaminen lisäävät työntekijöiden kokemaa epävarmuutta ja pelkoa, joka pahimmillaan heijastuu myös heidän toimintaansa ja päätöksentekoon järjestäytyneen rikollisuuden tavoittelemalla tavalla.

Uhkailun ja pelolla vaikuttamisen rinnalle on noussut myös ns. pehmeitä keinoja, joilla pyritään samaan lopputulokseen kuin uhkailulla. Yhtenä tällaisena keinona on soluttaa omia henkilöitä viranomaistoimintoihin. Soluttautumista nopeampana keinona on pyrkiä lähestymään viranomaista siten, että hänet saadaan muutoin esimerkiksi puhuttamalla taitavasti toimimaan halutulla tavalla ja usein jopa omasta tahdostaan.

Kun vankilan toiminta on järjestäytyneen rikollisuuden intressistä katsottuna kunnossa, jr-vangit käyttäytyvät vankilassa lähtökohtaisesti hyvin ja syyllistyvät itse harvoin järjestysrikkomuksiin. Tällainen jr-vangeille ”annettu vapaus” ja vaikutusmahdollisuus voi johtaa ja on johtanutkin niihin ongelmiin, jotka ovat nousseet yhä voimallisemmin esiin niin muihin vankeihin kuin henkilökuntaan kohdistetuista erilaisista laittomista toimista.

Vaikka jr-vankien on vankiloiden vastauksissa todettu käyttäytyvän pääasiallisesti hyvin, henkilökuntaan kohdistuneita erilaisia niin fyysisiä kuin psyykkisiä vaikutusyrityksiä kuitenkin raportoitiin ja tämä korostui vankiloissa, joihin on sijoitettu enemmän jr-vankeja. Vaikuttaminen on voinut tapahtua joko suoraan jr-vangin toimesta tai välillisesti toimeksiantona jonkun muun vangin toimesta.

Käytännön esimerkkinä jr-vangit ovat kysyneet satunnaisesti suoraan virkamieheltä, voisiko hän tuoda vankilaan puhelimen tai huumausainetta korvausta vastaan. Usein tämän kaltainen kysymys on kohdistettu työnsä vasta aloittaneelle virkamiehelle. Luvattoman aineen tai esineen tuomisesta tarjotut summat ovat olleet ainakin joissain tapauksissa useita tuhansia euroja. On erittäin tärkeää, että tämän tyyppiset vankien yritykset tuodaan uusien työntekijöiden tietoon perehdytysvaiheessa ja myös ohjeistetaan oikea toimintatapa tilanteeseen. Yksittäistapauksissa työntekijän lähestyminen tässä asiassa on voinut tapahtua myös siviilissä, mutta tällaiset tapaukset ovat vielä harvinaisia.

Riihimäen vankilassa on käynnistymässä henkilöiden turvatarkastuspilotti, joka koskee myös henkilökuntaa. Turvatarkastukset tehdään pilottia varten hankittavalla henkilöskannerilla. Pilotin myötä henkilökunta ei saa viedä omia matkapuhelimia vankilaan. Tällä pyritään vähentämään henkilökuntaan kohdistuvaa painostusta luvattomien tavaroiden tuomiseen.

Joissakin tapauksissa jr-vangit ovat suoraan uhanneet virkamiehiä. Tähän tulee puuttua viipymättä. Uhkaustapauksiin liittyen Risellä on olemassa valtakunnallinen toimintaohje, joka veloittaa yksiköitä laatimaan yksilöidymmän vankilakohtaisen menettelytapaohjeen, mutta toimintamallit eivät ole yhtenäisiä valtakunnallisesti. Turvallisuuden ja valvontatyön arviointiin liittyvän kyselyn perusteella uhkailmoitusten täyttämässä ja käsittelyssä on selvästi parannettavaa. Alla otos kyselyn tuloksista.

Kaavio 1. Uhka- ja vaaratilanneraporttien täyttäminen ja käsittely.

Osalla työntekijöistä on käytössä turvakielto, joka estää osaltaan sen ulkopuolisen henkilön pääsyn helposti kiinni työntekijän tietoihin. Vähintäänkin tietojenluovutuskiellot olisi syytä olla kaikilla työntekijöillä. Tämän ohella on tärkeää, että työntekijät eivät puhu vankien kuullen omista tai muiden virkamiesten asioista. Turvakiellon ja erilaisten tietojenluovutuskieltojen selvittäminen ja hakeminen on ollut pitkälti työntekijän itsensä varassa, ja näiden prosessien selkeyttäminen työnantajan toimesta yhtenevästi olisi paikallaan.

Myös riittävän koulutuksen katsottiin vähentävän niin fyysistä kuin psyykkistä kuormitusta. Tämä korostuu erityisesti uuden henkilöstön kohdalla. Kaikkien uusien työntekijöiden tulee saada riittävää turvallisuuskoulutusta ja voimankäyttökoulutusta sekä perehdytystä erityisesti jr-vankien kanssa käytävään vuorovaikutukseen. Koulutuksella pyritään parantamaan yksilön taitoja sekä osaamista ja sitä kautta koko

vankilan turvallisuutta, joka heijastuu myös työntekijän itseluottamukseen ja sen myötä työssä jaksamiseen. Vankilan töiden organisoinnin lähtökohtana tulisi olla kuitenkin se, että jr-vankien kanssa työskentelee vain kokeneempi henkilöstö, mutta huomioiden olemassa olevat resurssit ja kouluttamattoman henkilöstön suuri osuus tämä ei ole käytännössä mahdollista.

Jr-vankien kanssa työskentelyssä korostuu yhtenevät toimintatavat ja yhteen hiileen puhaltaminen koko organisaatioissa, ja tämä heijastuu suoraan myös työhyvinvointiin ja henkilöstön jaksamiseen. Näiden asioiden kuntoon saattaminen on vankilan johdon mutta myös henkilökunnan ja koko organisaation vastuulla. Jr-vankien kanssa tehtävä lähityö on psyykkisesti kuormittavaa. Tälle tulisi olla nykyistä parempia purkukeinoja.

Jr-vankien on todettu levittävän tietyistä henkilökunnan edustajista väärää tietoa tarkoituksellisesti niin muille vangeille kuin henkilökunnallekin. Jos vankilassa tieto ei kulje henkilökunnan välillä hyvin, tämä aiheuttaa epäselvyyttä ja ristiriitaa henkilökunnan toiminnassa. Tämänkaltaiseen toimintaan tulisi olla selkeä ohjeistus ja pelisäännöt. Vähimmillään tarvitaan koulutus kaikille uusille vankilaan työskentelemään tuleville asiasta. Jr-vangit ovat myös kieltäneet eräillä osastoilla muita vankkeja asioimassa tiettyjen henkilökunnan edustajien kanssa ja näin tuoneet esiin valtaansa vankilassa.

Vastausten perusteella vankiloissa koetaan, että jr-vangit pyrkivät vaikuttamaan laitoksen toimintaan laajoilla kanteluillaan. Kanteluihin vastaaminen vie työaikaa, ja kantelut rasittavat henkilökuntaa myös psyykkisesti. Vankilat kaipaavat lisää tukea kanteluasioiden käsittelyyn.

Avovankiloissa ei vastausten perusteella ole ollut vaikutusyrityksiä henkilökuntaa kohtaan yksittäisiä poikkeuksia lukuun ottamatta. Useammassa avovankilassa oli kuitenkin kokemuksia vankien manipulatiivisesta käyttäytymisestä, jolla pyritään halluttuun lopputulokseen vankia koskevassa päätöksenteossa. Tämän vuoksi avovankiloissa ei koettu samaa psyykkistä kuormitusta kuin suljetuissa vankiloissa.

Arviointikeskuksissa jr-vankien kanssa työskentely on sujunut pääasiassa hyvin. Jr-vankien kanssa työskentelevien henkilöiden kuormitusta on pyritty vähentämään työnkierrolla, parityöskentelyllä ja työnohjauksella. Jr-vankien kanssa työskentely

koettiin helpommaksi ja vähemmän kuormittavaksi silloin, kun jr-ilmiotä tuntee syvemmin. Näin ollen henkilöstön koulutuksella ja jr-ilmion tutuksi tekemisellä pitää olla merkittävämpi rooli.

Yhtenä keskeisenä asiana korostui koko Risen yhteinen tilannekuva ja selkeät sekä yhdenmukaiset menettelytapaohjeet, joissa on tällä hetkellä puutteita. Esimerkiksi Keskushallintoyksikön ja vankiloiden eri käsitys vallitsevasta tilannekuvasta on näyttäytynyt toiminnan epäselvyytenä ja viestinnän ristiriitaisuutena. Henkilökunnalla on oltava yhteinen näkemys työstä, ja jokaisen työntekijän on hoidettava oma tehtävänsä vastuullisesti ja laadukkaasti, ja tälle on oltava esimiehen ja johdon tuki.

3.4.1 Maalittaminen ja väkivalta

Viime vuosien aikana on tullut kokonaan uusi huolestuttava ilmiö, jossa vankiloiden virkamiehiin on lähdetty kohdistamaan väkivaltaa niin vankiloissa kuin siviilissä. Tämä on selkeä muutos aikaisempaan, jolloin vankilan virkamiehet ovat olleet käytännössä koskemattomia. Valtaosa ilmenneistä tapauksista linkittyy jr-henkilöihin joko suoraan tai välillisesti. Motiivina väkivallanteoissa vaikuttaisi olevan pyrkimys vaikuttaa viranomaisten toimintaan ja päätöksentekoon jr-ryhmiä suosivalla tavalla. Myös henkilökuntaan kohdistunut uhkailu ja painostus ovat lisääntyneet viime vuosina.

Jr-vankien kanssa työskennellessä on erittäin tärkeää henkilökunnan yhtenäisyys, johon viitattiin edellisessä luvussa. Näin ei pääse syntymään hyvä/huono virkamiesasetelmaa. Erilaiset toimintatavat voivat johtaa helpommin esimerkiksi tiettyjen virkamiesten maalittamiseen. Mahdollisten uhkausten osalta on tärkeää tuoda ne matalalla kynnyksellä esimiehen ja johdon tietoon tarvittavia toimenpiteitä varten, ja jr-vankien kohdalla tämä korostuu.

Vangeilta on löytynyt ajoittain henkilökuntaan liittyviä tietoja, jotka on kerätty pääsääntöisesti vangeilta pois. Tällä hetkellä havaittujen henkilökunnan tietojen pois kerääminen on lain näkökulmasta ongelmallista, mutta näin ei saisi olla, vaan tiedot pitäisi pystyä takavarikoimaan vangeilta henkilökunnan turvallisuuden varmistamiseksi.

Vankien kohdistaman paineen ja maalittamisen koettiin kohdistuvan erityisesti valvontahenkilöstöön. Jr-vankien henkilökuntaan kohdistamaa maalittamista voidaan vähentää ainakin riittävillä resursseilla, johon liittyy yksintyöskentelyn välttäminen yhdenmukaiset menettelytavat sekä toimipisteillä säännöllisesti tapahtuva henkilökierto. Riihimäen vankilassa on jo käytössä henkilökierto jr-vankien osastoilla. Lisäksi henkilökunnan painostaminen kohdistuu erityisesti jr-vankien asioihin lausuviin virkamiehiin, joiden henkilöllisyys heillä on hyvin tiedossa.

Keskusteltaessa henkilökuntaan kohdistuvasta painostamisesta on erittäin tärkeää muistaa myös ns. kolmannen sektorin toimijat, joiden määrä on lisääntynyt vankiloissa. Kolmannen sektorin toimijoille tulisi perehdyttää yhteneväinen toimintamalli painostustapauksissa, ja Risen tulisi olla esiin tulleissa tapauksissa myös heidän tukenaan yhteistyössä työntekijän työnantajan kanssa. Monet kolmannen sektorin toimijat työskentelevät useassa vankilassa, joten myös vankiloiden välinen tiedonvaihto näissä tilanteissa on tärkeää.

Vakavampia tilanteita varten vankiloilla on kriisipurkumalleja, joita toteutetaan yhteistyössä työterveyshuollon kanssa. Laadukas ja yhtenevä toimintamalli on syytä varmistaa valtakunnallisesti. Vakavissa toiminnan poikkeamisissa onnistuneella kriisipurulla saadaan henkilökunnan toimintakyky paremmin säilymään tai palautettua.

3.5 Naisvaikuttajavangit

Naisvangeista tehtiin hiljattain selvitys liittyen olosuhteisiin, toimintoihin ja turvallisuuteen. Naisvankiselvityksen yhteydessä ei tarkasteltu naisvankien kiinnittymistä ja osuutta järjestäytyneessä rikollisuudessa, joten tämä tarkastelu tehdään toimeksiannon myötä tämän selvityksen yhteydessä.

Perinteisesti järjestäytyneet rikollisryhmät eivät ota jäseniksi naisia, mutta useissa jr-ryhmissä tai niiden lähellä toimii naisia, jotka myötävaikuttavat jr-ryhmässä ja sen toimintaan. Usein yhteys on muodostunut jr-ryhmään kuuluvan aviopuolison tai seurustelukumppanin kautta. Jr-toiminnassa mukana olevia tai myötävaikuttavia naisia on todennetusti myös vankiloissa ja käytän heistä yleisnimitystä ”naisvaikuttajat”. Naisvankien vähäisen määrän vuoksi heidän asemansa todettiin jääneen liian vähälle huomiolle rikollisvaikuttamisen näkökulmasta.

Järjestäytyneeseen rikollisuuteen kytkeytyvien naisvankien osalta suurin riski näyttää olevan tietämättömyys tai vaihtoehtoisesti ilmiö on sivutettu sen vähäisen näkyvyyden vuoksi. Vaikka naisvaikuttajien määrä on vankiloissa kokonaisuudessaan pieni, on heidän haitallinen vaikutuksensa miesten tapaan muuhun vankiyhteisöön merkittävä. Tämän vuoksi naisvaikuttajien tunnistaminen ja tarvittavien toimenpiteiden varmistaminen heidän osaltaan on ensiarvoisen tärkeää. Vastausten perusteella naisvaikuttajia arvioitiin olevan vankiloissa keskimäärin alle kymmenen.

Useat vankilat, joissa naisvankeja on sijoitettuna, tiesivät yksittäisten naisvankien kiinnittymisestä järjestäytyneeseen rikollisuuteen. Naisvankien osalta on käynyt pienemmässä mittakaavassa pitkälti samoin kuin miesvankien osalta. Mitä paremmin tiedonhankinta toimii, sitä paremmin nousee esiin vankiyhteisön ”pinnan alla” tapahtuva järjestelmällinen toiminta. Tämä ei tule välttämättä ilmi normaalissa vuorovaikutuksessa, eivätkä muut naisvangitkaan uskalla siitä välttämättä kertoa. Naisvankien käyttäytymisessä todettiin selkeä ero miesvankeihin siinä, että he keskustelvat henkilökunnan kanssa avoimemmin. Tämä ei tarkoita kuitenkaan sitä, että kaikki tieto kerrottaisiin tai että kertomukset olisivat aina totta. Vankiloiden vastauksissa tuotiin esiin myös niin naisvankien kuin siviilissä olevien naisystävien aktiivinen hyödyntäminen järjestäytyneen rikollisuuden toiminnassa muun muassa tiedonvälittäjinä.

Vankiloissa, joissa naisvaikuttajien toimintaan on puututtu, tämä on pahimmillaan johtanut henkilökuntaa kohtaan osoitettuihin uhkauksiin naisvaikuttajien toimesta. Lisäksi on todennettu havaintoja naisvankien välisestä uhkailusta, kiristämisestä ja väkivallastakin.

Naisvaikuttajien sijoitteluun liittyvä yhteistyö arviointikeskusten kanssa todettiin hyväksi. Haasteena nähtiin kuitenkin se, että vaihtoehtoisia sijoituspaikkoja naisvankeille on suhteellisen vähän. Naisvankiselvityksessä esitettiin kuitenkin naisvankien ja heihin liittyvän osaamisen voimakasta keskittämistä tiettyihin vankiloihin.

Vastausten perusteella naisvaikuttajat eivät välttämättä tarvitse omaa erillistä osastoa, mutta heidän osastosijoittamisessaan ja toimintoihin sijoittamisessa tulee kiinnittää erityistä huomiota siihen, etteivät he pääse asemastaan vaikuttamaan muuhun vankiyhteisöön henkilökunnan tietämättä. Tässä korostuu henkilökunnan

läsnäolo ja vuorovaikutus osastoilla sekä soveltuvien toimintojen järjestäminen. Tarvittaessa naisvanki voidaan sijoittaa erilleen muista vangeista vankeuslain 18 luvun 5 §:n perusteella. Käytännössä tämän toteuttaminen voi olla vaikeaa muuten kuin perustamalla vaikuttajanaisille oma erillinen osasto, jolla heille on suunnattu myös soveltuvaa toimintaa. Tätä samaa tarvetta on pohdittu myös Ruotsissa vuonna 2018 valmistuneessa naisille tarkoitettujen laitospaikkojen kehittämistä koskevassa selvityksessä seuraavasti:

”Harvalukuisissa naisvankiloissa tulee aina olemaan tarvetta hallita asiakasryhmien ja heidän tarpeidensa laajaa kirjoa. Asiakkaiden erottaminen toisistaan tulee myös olemaan tarpeen vaihtelevassa määrin. Nykytilanteessa naisasiakkaita ei kyetä eriyttämään samalla tavalla kuin miehiä. Naisasiakkaiden eriyttämismahdollisuuksien arvioitu tarve on viime vuosina kasvanut. Myös ne asiakastarpeet, joihin vastaamiseksi erityispaikat on perustettu, ovat naisten asiakasryhmässä ja Kriminalvårdenin kannalta merkityksellisiä.

Erityisen paljon resursseja vaativille naisille ei ole olemassa virallisesti omia paikkoja, mutta viime vuosina tarve käsitellä aggressiivisesti käyttäytyviä ja negatiivisiksi johtajiksi koettuja asiakkaita on kasvanut. Tällä hetkellä eräänlaisia erityisresurssi-asiakaspaiikkoja on Hinsebergin Boken-osastolla. Osaston konsepti on osoittautunut tulokselliseksi. Osaston asiakkaat ovat täysin erillään muista naisista, ja heillä on myös omaa toimintaa ja oma ulkoiluvuoro. Sagsjön muutosrakentaminen mahdollistaa pidemmällä aikavälillä verraten pienen ja joustavan osaston, joka pystyy huolehtimaan tämän asiakasryhmän tarpeista, mutta joka on kuitenkin suunnattavissa uudelleen myös muille ongelmallisille kohderyhmille. Nykytilanteen perusteella arvioidaan, että tämän asiakasryhmän tarpeisiin voidaan vastata Hinsebergin kapasiteetilla sekä jatkossa Sagsjön vankilassa tapahtuvan kehityksen myötä.” (dnro 2016-25085)

Naisvaikuttajia on sijoitettu vastausten perusteella avovankilaan ja koevapauteen, joihin on usein ollut sinänsä ymmärrettävät perustelut, mutta nais erityisyyden todettiin nousevan jr-yhteyksien yläpuolelle miesvankeja helpommin. Avovankiloiden

vastauksissa oli todettuja havaintoja naisvaikuttajien johtaja-aseman ottamisesta ja vaikutuksesta muuhun vankiyhteisöön.

”Kun jr-yhteydet on todettu, ei ole havaittu, että he henkilöinä erityisesti poikkeavat jr-miesvangeista. Toisaalta näyttää siltä, että vankiloissa on haasteellista nähdä naisvankien jr-kytkentöjä. Nais erityisyys saattaa ylittää naisvangin jr-kytkökset, esim. lähisuhteiden ylläpitäminen nousee miehiä keskeisemmäksi asiaksi ottaa kantaa sijoittelussa.”

Naisvaikuttajien kohdalla tiedonhankinnalla on merkittävä rooli niin vankilaturvallisuuden ylläpidon kuin rikollisen toiminnan estämisen näkökulmasta. Tässä korostuu vankiloiden ja eri viranomaisten välinen yhteistyö ja tiedonvaihto. Koko henkilökunnan tietämys ja taito tehdä oikeita havaintoja on avainasemassa niin naisvaikuttajavankien tunnistamisessa kuin seurannassakin. Uudessa Hämeenlinnan vankilassa, joka on naisvangeille tarkoitettu suljettu vankila, tiedonhankinta ollaan saamassa vankilatoiminnan käynnistymisen jälkeen sen vaatimalle tasolle.

Naisvankeihin liittyen vankiloista oli useita havaintoja ja huoli ns. ”pakkoavioliitoista”, joihin naisvankeja painostettaisiin. Tämä ilmiö pitäisi pystyä tunnistamaan ja estämään, vaikka se todettiin haasteelliseksi. Vankiloiden havaintojen mukaan vankien välisiä avioliittoja suunnitellaan hyvin järjestelmällisesti ainakin osaksi mahdollistamaan huumeiden salakuljetus vankiloiden välillä tapaamisten kautta silloin, kun toinen puolisoista on suljetussa ja toinen avovankilassa. Painostaminen kohdistuu yleisesti heikossa asemassa olevaan vankiin. Vankiloiden tulee seurata ilmiön laajuutta ja pohtia keinoja puuttua siihen.

4 Järjestäytyneen rikollisuuden toiminnan huomioiminen Rikosseuraamuslaitoksen toiminnassa

4.1 Jr-vankien tunnistaminen ja kriteeristö

Yksi keskeinen tehtävä jr-vankien toimintaan vaikuttamisessa on heidän tunnistamisensa vankiloissa. Jr-vankien tunnistamista haastavampaa on pystyä tunnistamaan jr-vaikutuspiirissä olevat vangit ja pyrkiä vaikuttamaan heihin niin, etteivät he linkittyisi yhä syvemmillä jr-toiminnan koukeroihin. Paluu sieltä on tunnetusti vaikea ja pitkä.

Suomessa lainvoimaisella tuomioistuimen päätöksellä järjestäytyneiksi rikollisryhmiksi on todettu Hells Angels MC, Bandidos MC, Cannonball MC, United Brotherhood, Bats ja Satudarah MC. Muita Suomessa vaikuttavia kansainvälisiä rikollisryhmittymiä ovat Outlaws MC ja No Surrender MC.

Arviointikeskuksien arvion mukaan heidän toimenpiteillään vangin linkittyminen järjestäytyneeseen rikollisuuteen tulee ilmi lähes aukottomasti. Arviointikeskuksilla on hieman eri käytäntöjä mahdollisten jr-vankien tunnistamiseksi, mutta niin vapaudesta kuin tutkintavankeuden kautta saapuvien rekisteritiedot käydään pääsääntöisesti läpi mahdollisimman huolellisesti. Laitosturvallisuuslausunto laaditaan kaikille vankeusvangeille, ja sen laatimisessa hyödynnetään useita eri viranomaisrekistereitä sekä tarpeen mukaan konsultoidaan muita viranomaisia ja Risen asiantuntijoita. Kiinnittyminen järjestäytyneeseen rikollisuuteen voi ilmetä myös tuomioasiakirjoista tai tulla esille vangin haastatteluissa. Olisi tärkeää, että haastattelevalla virkamiehellä on tietoa järjestäytyneestä rikollisuudesta ilmiönä. Arviointikeskusten vastauksissa riskinä pidettiin lyhyitä tuomioita, jolloin taustaselvitys ei ole niin laaja ja jr-vangin seulan läpi pääseminen on todennäköisempää. Toisaalta lyhytaikaisen vankeuden aikana JR-vangin toimintamahdollisuudetkin jäävät vähäisemmiksi.

Vangin tuomiossa käytetty mahdollinen koventamisperuste (rikoksen tekeminen osana järjestäytyntä rikollisuutta) tulee käytännössä ilmi vangin tuomioasiakirjoista. Vangin yhteys järjestäytyneeseen rikollisuuteen voi tulla ilmi tuomioasiakirjoista myös muuten kuin koventamisperusteena. Tuomioasiakirjoja ei tilata kaikista

vangeista varsinkaan siviiliarvioinneissa, mutta taustaselvitysten perusteella saadun jr-yhteysepäilyn myötä asiakirjat tilataan ja mahdollinen jr-yhteys varmistetaan. Näin ollen jr-yhteyden tunnistaminen on osittain työntekijän ammattitaidon ja huolellisuuden varassa, mutta yleisesti tämä on hyvällä tasolla. Vapaudesta tulevien laitosturvallisuusarvioiden laatimista on kehitetty siten, että jokainen rangaistusajan suunnitelmaan päätyvä laitosturvallisuusarvio menee sekä yhdyskuntaseuraamustoimiston että arviointikeskuksen ”seulan” läpi. Tieto jr-koventamisperusteesta voi jäädä rekisteröimättä vapaudesta tulevien ja niiden tutkintavankien kohdalla, joista ei tilata tuomioasiakirjoja. Tämä koskee erityisesti lyhyitä tuomioita. Jr-koventamisperusteen tullessa ilmi se kirjataan aina vangin laitosturvallisuuslausuntoon.

Rise on tehnyt pitkään yhteistyötä poliisin kanssa jr-vankien tunnistamiseksi. Keskusrikospoliisiin (KRP) on sijoitettu kaksi Risen virkamiestä, joiden yhtenä tehtävänä on tunnistaa jr-vangit yhteistyössä vankiloiden ja KRP:n järjestäytyneen rikollisuuden seurantayksikön kanssa. Keskeisintä tunnistamisessa on tiivis tiedonvaihto Risen ja KRP:n välillä. Tiedonvaihto on ollut hyvällä tasolla, mutta Risen tiedonluovuttamisen oma-aloitteisuus on vellone keskusteluissa pitkään ja sitä koskevaa sääntely on selkeytymässä. Lainsäädäntöön on tulossa muutos, joka mahdollistaa Risen tiedonluovuttamisen oma-aloitteisesti (HE 6/2020 vp). Viranomaisyhteistyön lähtökohtana tulisi olla, että viranomaisten välinen tiedonvaihto on tehokasta ja selkeää erityisesti silloin, kun toiminnan kohteena on vakava ja järjestäytynyt rikollisuus.

Jr-vankien tunnistamisessa ei voida tuudittautua pelkästään poliisin kanssa tehtävän yhteistyön varaan, vaan myös Risen oma rooli korostuu jr-vankien tunnistamisessa. Moni vanki linkittyy jr-toimintaan vasta vankilassa tai poliisilla ei ole ollut aikaisemmin tietoa mahdollisesta yhteydestä, vaan se tulee esiin vasta vankilassa. Tämän vuoksi on erityisen tärkeää, että vankiloissa on riittävä resurssi ja osaaminen myös jr-vankien tunnistamisen varmistamiseksi. Poliisilta saadut tärkeät tiedot ovat perusta jr-vankien tunnistamiselle ja heidän rikollisen toimintansa estämiselle, mutta se on vasta ensimmäinen askel. Riippumatta siitä, onko jr-vangin tunnistus tehty poliisiyhteistyöllä tai omatoimisesti, varsinainen työ alkaa vasta siitä. Vankiloilla tulee olla tämän jälkeen resurssi ja kyky seurata jr-vangin toimintaa ja käyttäytymistä vankilassa. Tässä keskeisintä on saada henkilökunnan tekemiä havaintoja,

joita ovat muun muassa vangin mahdolliset suhteet muihin jr-vankeihin, vaikuttaminen muihin vankeihin ja havainnot vaatetuksessa käytettävistä jengiväreistä.

Tehdyt havainnot voivat tukea myös sitä, ettei kyseisellä vangilla ole liityntäpintaa jr-toimintaan. Tämän toteamisella on luonnollisesti positiivinen vaikutus vangin rangaistusajan etenemisen kannalta.

Vangin saapuminen vankilaan on kriittinen ja otollinen aika tunnistaa mahdollinen jr-vanki tai vangit, jotka kytkeytyvät järjestäytyneeseen rikollisuuteen. Näin ollen vangin vastaanotossa tehtävät havainnot ja tulohaastattelu ovat keskeisiä hetkiä tunnistamiselle. Turvallisuusvartija on mukana tulohaastatteluissa jo muutamissa suljetuissa vankiloissa, mutta tämä toimintamalli tulisi saada kaikkiin suljettuihin vankiloihin. Haastattelun kautta on parempi mahdollisuus saada tieto myös muista kyseisen vangin turvallisuuteen liittyvistä seikoista.

Avovankiloissa jr-vankien tunnistaminen on huomattavasti haastavampaa vapaamista olosuhteista johtuen. Tämän vuoksi avovankiloissa korostuu Risen omien järjestelmien tiedot, yhteistyö vankiloiden, Risen asiantuntijoiden ja poliisin kanssa sekä henkilökunnan havainnointi. Avovankiloiden osalta on tärkeää, että niihin ei lähtökohtaisesti sijoiteta jr-vankeja.

Jr-vangin tunnistamisen kriteeristö

Keskeisintä jr-vangin tunnistamisessa on Risen yhteistyössä poliisin kanssa tekemä asiantuntija-arvio, joka perustuu vangin rikostaustaan ja hänen yhteyksiinsä sekä vangista tehtyihin havaintoihin. Risen tulisi käyttää poliisin kanssa yhtenevää kriteeristöä jr-henkilöiden tunnistamisessa. Poliisissa ja Risessä käytetty määritelmä perustuu EU-lainsäädäntöön, jota sovelletaan myös Suomen lainsäädännössä. Vastaavasti jr-ryhmien vaikutuspiirissä ja suorassa käskyvallassa olevia vankeja voi olla mahdoton määritellä, mutta myös heidän tunnistamisensa on erittäin tärkeää. Tällöin myös heihin voidaan kohdentaa riittäviä toimenpiteitä.

Arviointikeskuksen kirjaama kiinnittyminen järjestäytyneeseen rikollisuuteen kirjaataan vangin lausuntoon muutamien erilaisin tavoin riippuen hänen kiinnittymisensä asteesta:

- Vangilla on kiinteät yhteydet järjestäytyneeseen rikollisuuteen (on jäsen)

- Vanki on ollut nykyisen tuomion rikoksen tekoaikana XXX-rikollisryhmittymän jäsenen ja rikosten tekemistä vakavia rikoksia varten järjestäytyneen ryhmän jäsenenä on pidetty vangin tuomion koventamisperusteena (Tuomioistuin ja tuomionantopäivä, tuomion nro).
- Kiinteät yhteydet rikolliseen alakulttuuriin (ei jäsenyyttä, mutta kiinteät yhteydet jr-henkilöihin tai jollain tavalla mukana toiminnassa).

4.2 Rangaistusajan suunnitelmat (ransut)

Arviointikeskuksissa on pyritty siihen, että laitosturvallisuuslausunnot olisivat valtakunnallisesti yhdenmukaisia, mutta tämä ei ole täysin toteutunut.

Jr-vankien rangaistusajan suunnitelmien ensimmäiseksi tavoitteeksi asetetaan pääsääntöisesti jr-rikollisuudesta ja -kontakteista irtautumiseen liittyvä tavoite, joka on keskeistä jr-vangin rangaistusajan etenemisen kannalta. Avoimempiin olosuhteisiin sijoittamisen edellytyksensä on oltava tämän tavoitteen merkittävä edistyminen tai toteutuminen suljetussa vankilassa. Jos jr-vangilla ei ole todellista tahtoa muutokseen, hän kokee usein, ettei hänellä ole samanlaisia mahdollisuuksia rangaistusajan suunnitelman muiden tavoitteiden edistämiseen (esimerkiksi perhesuhteiden ylläpitäminen) kuin muilla vangeilla. Jr-vangit saattavat myös kokea, ettei heillä ole ”mitään menetettävää” eli pelkoa etujen menettämisestä, koska heillä ei ole samoja mahdollisuuksia kuin muilla vangeilla.

Jr-vankien ransut ja niihin kirjatut irtautumiseen liittyvät tavoitteet tulisi pyrkiä kirjaamaan entistä selkeämmin auki, jotta niiden työstäminen ja edistymisen arvioiminen olisi helpompaa niin vangille kuin henkilökunnalle.

Jr-vangin ransun tavoitteiden etenemiseen on ottanut kantaa myös apulaisoikeusasiamies.

”On selvää, että kantelija on tiennyt, että hänen yhteytensä järjestäytyneeseen rikollisuuteen on nähty ongelmana ja että rangaistusajan suunnitelman yhtenä tavoitteena on ollut, että hän irrottautuu rikollisuuteen altistavista kontakteista. Vaikuttaa siltä, että kantelija ei itse ole nähnyt yhteyksiä siten haitallisina kuin vankila. Jos kantelija on ”kiistänyt ja vähätellyt” jengiyhteyksiä, asiaa olisi tullut jatkotyöstää hänen kanssaan, tarvittaessa moniammatillisesti,

sen sijaan että myöhemmin, hänen kanssaan edes keskustelematta, tavoite irrottautua rikollisesta elämäntavasta ja rikollisuuteen altistavista kontakteista on merkitty ”ei edenneeksi/ei toteutuneeksi”. Vangin tulee tarpeen mukaan saada ohjausta ja neuvontaa siitä, miten asetetuissa tavoitteissa on mahdollista edetä sekä saada tukea niiden saavuttamisessa. Vaikka vangilla on ensisijainen vastuu omasta toiminnastaan ja tavoitteisiin pyrkimisestä, Rikosseuraamuslaitoksen tulee rangaistuksen täytäntöönpanon tavoitteiden mukaisesti aktiivisesti tarjota keinoja ja tukea tavoitteiden toteutumiseen sekä rikollisesta alakulttuurista ja elämäntavasta irtautumiseen.” (EOAK/6734/2017, 5.11.2018)

4.3 Jr-vangeille suunnatut toiminnot ja sellin ulkopuolinen aika

Järjestäytyneen rikollisuuden toiminta on sopeutunut tehokkaasti vankilaympäristöön ja se on piilotettu taitavasti osaksi vankilan arkea, jota on vaikea havaita. Jr-vangit pyrkivät esimerkiksi sijoittamaan jäseniään vankilan eri toimintoihin strategisesti omien tavoitteidensa mukaisesti. Tämä ilmenee esimerkiksi niin, että tietty vanki painostetaan uhkailemalla pois toiminnosta ja tämän jälkeen hänen paikalleen ilmoittautuu vain jr-vankien haluama vanki. Tällaisissa tapauksissa tilanne johtaa usein jr-vankien haluamaan lopputulokseen. Tämä ei johdu välttämättä henkilökuntaan kohdistuvasta painostamisesta vaan siitä, että järjestäytynyt rikollisuus hallitsee vankiyhteisöä.

Vankilan työtoimintaan osallistuminen tulee olla jaettuna asuinosaosastoin, jolloin asuinosaosto on määräävänä tekijänä siinä, mihin toimintaan vanki voi osallistua. Asumisen sekä työtoiminnan osastointi lisää vankilaturvallisuutta ja vähentää toisten vankien painostusmahdollisuuksia yleisesti. Jr-vankien ei tulisi toimia osaston putsareina. Näin toimimalla pienennetään suoraan jr-vankien vaikuttamismahdollisuuksia vankilan sisällä.

Vankiloiden vastausten perusteella jr-vankien kanssa työskentely poikkeaa melko paljon muiden vankien kanssa tehtävästä työstä ja esimerkiksi ohjelmatyötä ei tulisi suosia heille sen todetun tehottomuuden vuoksi. Risen omien tilastojen mukaan jr-vankien uusiminen oli vuoden 2012 mittauksessa lähes 90 % kuntoutuksesta huolimatta.

Apulaisoikeusasiamies on ottanut kantaa vankien sellin ulkopuoliseen aikaan ja toimintoihin useammassa ratkaisussa (EOAK/1510/2018, EOAK/1703/2018, 20.5.2019 ja EOAK/3252/2017), joista voidaan tehdä seuraavat johtopäätökset.

Suomen lainsäädäntö ei nimenomaisesti edellytä, että vankien tulee saada olla sellin ulkopuolella kansainvälisten suositusten mukaisesti vähintään kahdeksan tuntia. Kaiken vankeja koskevan sääntelyn ja suositusten lähtökohta kuitenkin on, että vapaudenmenetyksen tarkoituksena on kuntouttaa vankia, jotta tämä vapautuessaan kykenee sopeutumaan yhteiskuntaan. Tätä tavoitetta ei voida saavuttaa, jos vangit ovat pääosin selleissään toimettomina. Selvää on myös, että ihmiskontaktien vähäisyys ja toiminnan puute ovat haitallisia niin psyykkiselle kuin fyysisellekin hyvinvoinnille. Pahimmillaan sellin ulkopuolisen ajan ja kontaktien vähäisyys voi loukata ihmisarvoisen kohtelun vaatimusta.

Kansainvälisissä suosituksissa ja oikeusasiamiehen ratkaisussa on jo pitkään lähdetty siitä, että vankien tulisi saada viettää sellin ulkopuolella kohtuullinen aika, vähintään kahdeksan tuntia vuorokaudessa, ja että heille tulisi tuona aikana järjestää mielekästä ja kehittävää toimintaa, kuten työtä, kuntoutusta, koulutusta ja liikuntaa.

Apulaisoikeusasiamiehen sellien ulkopuolella vietettävää aikaa koskevista ratkaisuista voidaan yleisellä tasolla todeta, että jos tiettyjen vankien valvonta edellyttää suljetumpaa osastointia ja tiukempaa valvontaa, niin tätä apulaisoikeusasiamies ei kiellä, vaan pikemminkin Rikosseuraamuslaitoksen täytyy aina ja kaikissa tilanteissa noudattaa vankiloissa vankeuslain 16 luvun 1 §:n 1 momenttia, jonka mukaan vankeja ja vankien käytössä oleva tiloja on valvottava siten kuin vankilan järjestys, vankilassa pitämisen varmuus, vankien ja muiden henkilöiden turvallisuus sekä karkaamisen tai avolaitoksesta luvatta poistumisen ja rikoksen estäminen edellyttävät.

Kun sellien ulkopuolista aikaa kuitenkin pitää pyrkiä lisäämään, niin kaikki tuo edellä mainittu vaatii vankiloilta entistä enemmän työtä ja resurssien kohdistamista vankituntemuksen hankkimisen lisäksi erityisesti osastoinnin suunnitteluun, eli sen arvioimiseen, ketkä ovat potentiaalisesti väkivaltaa/määräysvaltaa käyttäviä vankeja tai sellaisia vankeja, joiden ehkä epäillään esimerkiksi painostettuna syyllistyvän väkivallantekoihin. Tällaisia vankeja voitaisiin osastoinnin kautta pyrkiä

pitämään tarpeen mukaan erossa muista vangeista. Tarvittaessa myös sellin ulkopuolista aikaa voidaan rajoittaa, jos vankilan järjestys ja turvallisuus sitä edellyttävät. Tällaisilla osastoilla oleville vangeille tulee edelleen silti pyrkiä kaikissa tapauksissa järjestämään mahdollisimman paljon sellin ulkopuolista aikaa ja mielekästä toimintaa.

Osastoinnin suunnittelun lisäksi äärimmäisen tärkeää on myös osastoilla suoritettava valvonta sellien ovien ollessa auki. Vankeja ei tule jättää oleskelemaan keskenään, vaan valvontahenkilöstön tulee tehdä läsnäolonsa vangeille näkyväksi. On tiedossa, että resurssit ovat usein rajalliset välitöntä läsnäoloa silmällä pitäen, mutta jos osastointi on toteutettu edellä mainitulla tavalla esimerkiksi siten, että korkeamman turvallisuusriskin vangit on pyritty sijoittamaan samalle osastolle, voitaisiin valvontaresursseja pyrkiä keskittämään kyseisten osastojen välittömämpään valvontaan silloin, kun siellä pidettäisiin ovia auki.

Joissain vankiloissa on ilmeisesti ajateltu apulaisoikeusasiamiehen kannanottojen perusteella, että sellien ovia pitäisi pitää auki riippumatta turvallisuuteen liittyvistä näkökohdista, mutta sitä apulaisoikeusasiamies ei ole kannanotoissaan tarkoittanut. Kuten edellä on todettu, vankiloilla on suorastaan velvollisuus valvoa vankeja ja vankilan tiloja siten kuin vankilan järjestys ja turvallisuus edellyttävät, eikä tätä velvollisuutta voida väistää vetoamalla apulaisoikeusasiamiehen ratkaisukäytäntöön ja pitämällä sellien ovia auki ilman asianmukaista osastoinnin suunnittelua ja tarvittavaa välittömän valvonnan tasoa.

4.4 Jr-vankien sijoittelu

Arviointikeskusten vastausten perusteella aktiivisten jr-vankien sijoittelussa on olemassa valtakunnallisesti yhtenäinen strategia, jonka mukaan heitä ei sijoiteta avovankiloihin ja tätä tukee avovankilasijoittelua koskeva Risen ohje (7/004/2017). Vankeja, joilla on yhteyksiä jr-ryhmiin tai -henkilöihin, mutta eivät ole itse ryhmän jäseniä, voidaan yksilöllisistä harkintaa käyttäen siirtää kevyempään suljettuun vankilaan tai avovankilaan. Alueiden ja vankiloiden väliset rakenteelliset erot vaativat kuitenkin yhtenäisestä linjasta huolimatta joiltain osin erilaisia toimenpiteitä. Yhteistyö vankiloiden ja arviointikeskuksen turvallisuusyhdyshenkilöiden välillä on tiivistä

erityisesti Etelä-Suomen rikosseuraamusalueella (Esra), mutta yhteistyö on sujunut myös valtakunnallisesti kokonaisuudessaan hyvin.

Esrassa aktiiviset jr-toimijat sijoitetaan pääasiassa Riihimäen vankilaan tai pyydetään Länsi-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskukselta lupaa sijoittaa heitä Turun vankilaan. Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskuksen näkemyksen mukaan Riihimäen vankilassa jr-vangeille on riittävästi toimintaa. Joissain tilanteissa jr-vanki voidaan sijoittaa muuhunkin suljettuun vankilaan, kuten esimerkiksi Helsingin vankilaan.

Länsi-Suomen rikosseuraamusalueella (Lsra) on kolme suljettua vankilaa, joihin voidaan sijoittaa jr-vankeja (Turun, Kylmäkosken ja Vaasan vankilat). Jr-tutkintavankien sijoittelua ohjaa tutkintavankeuslaki ja arviointikeskus toimii sen mukaisesti.

Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueella (Ipra) on kaksi suljettua vankilaa (Sukevan ja Pelson vankilat), jotka eivät toimi ensisijaisesti tutkintavankiloina. Näistä jr-vankeja sijoitetaan ainoastaan Sukevan vankilaan, jonka lisäksi varsinaisiin tutkintavankiloihin sijoitetaan yksittäisiä jr-vankeja erityisin turvallisuusperustein. Näin ollen Iprassa jr-vankien sijoittelun vaihtoehdot ovat varsin rajalliset.

Valtaosa jr-vangeista sijoitetaan Riihimäen, Turun ja Sukevan vankiloihin. Suljetuista vankiloista Pelson vankilaan ja Satakunnan vankilan Köyliön osastoon ei sijoiteta jr-vankeja.

Tutkintavankiloihin sijoitettujen jr-vankien määrä vaihtelee riippuen vangittuna olevien jr-tutkintavankien määrästä. Erityisesti Etelä-Suomessa määrä voi vaihdella hetkellisesti paljonkin. Jr-tutkintavankien lisäksi tutkintavankiloihin on sijoitettu myös jr-vankeusvankeja. Useimmissa tutkintavankiloissa jr-vankien tai heidän vaikutuspiirissään olevien määrän todettiin vaihtelevan kymmenen vangin kahta puolen.

Eniten jr-vankeja on sijoitettu Riihimäen vankilaan Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen strategian mukaisesti, jonka myötä vankilan tilanne on erittäin haastava. Suuri jr-vankien määrä on aiheuttanut sen, että käytännössä yli puolet Riihimäen vankilan vangeista on jr-ryhmässä tai suoraan sen vaikutuspiirissä.

Sijoittaminen ei ole niin yksiselitteistä, että vain jr-yhteys yksinään vaikuttaa sijoittamiseen, vaan päätösharkinnassa arvioidaan yksilöllisesti kokonaisuus. Kiinnittymistä järjestäytyneeseen rikollisuuteen ja siinä tapahtuvia muutoksia arvioidaan aika ajoin ja vangin sijoittaminen perustuu aina ajankohtaiseen tilannearvioon.

Tällä hetkellä vankiloissa on noin 200 jr-vankia, joista jr-ryhmän jäseniksi tunnistettuja on noin puolet. Muiden jr-vankien on todettu olevan jr-ryhmän suorassa vaikutuspiirissä.

Suljettujen vankiloiden osalta yhteistyötä arviointikeskusten kanssa pidettiin hyvin toimivana pois lukien yksittäisten vankiloiden tyytymättömyys yhteistyöhön. Tämä vaikutti liittyvän siihen, että vankilalla ja arviointikeskuksella oli eri näkemys vankilan kyvystä ottaa vastaan jr-vankeja. Parhaillaan yhteistyö arviointikeskuksen kanssa on päivittäistä. Vankilan ja arviointikeskuksen yhteistyölle nähtiin keskeisenä se, että arviointikeskuksessa on osaavat työntekijät, joille vaativimmat turvallisuusperusteiset sijoittelut, kuten jr-vankien sijoittelu, on keskitetty. Arviointikeskuksessa osaamisen keskittämällä varmistetaan syvempi osaaminen niin jr-asioista kuin turvallisuudesta yleensäkin ja tätä pidettiin osassa vankiloiden vastauksia tärkeänä kehityssuuntana. Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskuksessa turvallisuus ja laitosturvallisuuslausunnot on keskitetty tietyille työntekijöille, jotka he muodostavat oman turvallisuustyöryhmän.

Sijoittelun vaikeutena nähtiin tiettyjen vankiloiden ahtaus sekä se, että suljettuja osastoja ei ole riittävästi. Tämä johtaa siihen, että vankiloihin joudutaan sijoittamaan vääränlaista vankiprofiilia. Useampaan vankilaan perustetut jr-vangeille suunnatut osastot mahdollistaisivat myös heidän joustavamman sijoittelun ja siirtämisen toiseen vankilaan, jolla voidaan vaikeuttaa mahdollisen organisoidun rikollisen toiminnan jatkamista vankilassa.

4.4.1 Sijoittaminen vankilassa

Säännökset antavat Rikosseuraamuslaitoksella laajan harkintavallan siinä, mihin vankilaan ja minkälaiselle osastolle vanki sijoitetaan. Säännökset antavat vankilalle laajan harkintavallan myös siinä, mihin toimintaan vanki vankilassa sijoitetaan. Osallistuminen järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan on seikka, johon vankia sijoitettaessa voidaan kiinnittää huomiota. Yleisesti voidaan todeta, että vangin

oikeanlainen sijoittaminen vankilassa on ensiarvoisen tärkeää niin vangin oman kuin vankilan yleisen turvallisuudenkin kannaltakin.

Jr-vankien sijoittaminen vankiloissa vaihtelee melko paljon ja tähän vaikuttaa luonnollisesti jo vankiloiden erilaiset rakenteet. Osassa vankiloita jr-vangit on keskitetty samalle osastolle ja osassa heidät pyritään pitämään toisistaan erillään, joten sijoittelustrategia vaihtelee paljon vankilakohtaisesti ja kertoo erityisesti siitä, että sijoittelua ei ole suunniteltu tai koordinoitu valtakunnallisesti. Seuraavassa lyhyt kuvaus sijoittelusta vankiloittain.

Riihimäen vankila on pitkälti osastoitu niin, että vangit näkevät vain oman osastonsa vankeja. Yhtäaikaisia toimintoja muiden osastojen kanssa ei ole, pois lukien A-F osastot, joissa voi asua myös jr-vankeja. Riihimäen vankilassa on tietyt vankiosastot, joille ei voi asuttaa jr-vankeja osaston vankiprofiiliin vuoksi. Muille osastoille jr-vankeja voi asuttaa. Suurimpana ja haasteellisimpana jenginä on ollut UB, jonka jäsenet muutamaa lukuun ottamatta kaikki asuvat C-osastolla rajoitetun toiminnan osastoilla ja varmuusosastolla. Tilanpuutteen takia muutama UB-vanki asuu hajautetusti erikseen mietittynä normaaleilla asuinosaistoilla. Riihimäen vankilassa on ainoastaan yksi tutkintavankiosasto, ja se voidaan jakaa kahtia. Tällä hetkellä tutkintavankiosastolla jr-vanki voi asua ainoastaan toisessa näistä osastoista. Toimintojen osalta C-osastolla kaikki toiminta ulkoilua ja kirkkoa lukuun ottamatta tapahtuu omalla osastolla. C-osastolla on erilaista kuntouttavaa toimintaa kuten kuntosali ja kirjasto. Valvotut tapaamiset sekä asiamiesten tapaamiset tapahtuvat osastolla. Normaallilla asuinosaistolla asuvan jr-vangin on mahdollista osallistua toimintaan toimintarakennuksessa, jossa on työtoimintaa sekä opiskelua. Tällöin vangilla on mahdollisuus tavata muilla osastoilla asuvia jr-vankeja. Tutkintavankiosastolta ei ole mahdollisuutta osallistua toimintarakennuksen toimintaan, mutta vapaa-ajan toimintoihin voi osallistua.

Turun vankilassa jr-vangit on osittain hajautettu, mutta jr-vankeja on kuitenkin myös samoilla osastoilla. Tietyille osastoille ei sijoiteta jr-vankeja. Tutkintavankien osalta jr-tausta on huomioitu, ja heitä joudutaan laitospöytäkirjojen vuoksi sijoittamaan vankeusvankien kanssa suljetuimmille osastoille. Apulaisoikeusasiamies kiinnitti huomiota Turun vankilan osastosijoitteluun tarkastuksellaan vuonna 2019. Tarkastusraportin (EOAK/2449/2019, 6.11.2019) mukaan osastosijoittelusta tehtyjä päätöksiä

ei voida pitää onnistuneina, jos vankilan avoimimmilla osastoilla on jr-vankeja, joiden harjoittaman painostuksen tai uhkailun vuoksi osa vangeista ei halua näille osastoille siirtyä, vaikka he muutoin soveltuisivat osastoille. Ymmärrettävää on, että vankien keskinäisistä suhteista ja mahdollisesta painostuksesta voi olla vaikea saada tietoa. Kun ongelma tunnetaan ja henkilökunnalla on tietoa ja havaintoja asiasta, niitä tulisi myös käyttää vankilan toiminnassa ja päätöksenteossa. Osastosijoittelupäätöksiä tehtäessä tulee tarvittaessa käyttää kaikkia mahdollisia tietoja, kuten Rikosseuraamuslaitoksen virkamiesten itse tekemiä havaintoja ja vankien tai heidän omaistensa kertomia tietoja sekä muilta viranomaisilta mahdollisesti saatuja tietoja. Näin kyettäneen saamaan riittävät perusteet muihin vankeihin turvallisuusuhkaa kohdistavien vankien asianmukaisesta osastosijoittelusta päättämiseksi. Turun vankilan rakenne mahdollistaa hyvin turvallisuuden ylläpitämisen, koska vankila voidaan jakaa ja on jaettukin pienehköihin osastoihin. Tällöin vääristynyt tilanne, jossa eräät vangit osastosijoittelunsa ansiosta voivat mahdollisimman laajasti vaikuttaa muiden vankien turvallisuuteen, voitaneen korjata.

Sukevan vankilassa vangin jr-tausta ei sinänsä suoraan määrää, mihin vanki sijoitetaan asumaan. Todellisuudessa jr-vangit ovat päässeet itse vaikuttamaan sijoitteluunsa, ja ajan myötä tietyistä osastoista on tullut ”jr-osastoja”. Tällä hetkellä vankilassa tehdään suunnittelutyötä, jonka pohjalta jr-vangit pyritään sijoittamaan erilleen muista vangeista. Vankilan vanhat, huonosti nykyaikaan sopivat tilat sekä erilaisten, osastoinnin mahdollistavien toimintatilojen ja toimintojen puute tuovat suuren haasteen jr-vankien erillään pitämiselle. Jr-vankien erillään pitäminen muista vangeista tarkoittaa sitä, että heitä ei tulla sijoittamaan vankilan työtoimintaan. Apulaisoikeusasiamies kiinnitti huomiota Sukevan vankilan osastosijoitteluun tarkastuksellaan vuonna 2019. Tarkastusraportin (EOAK/5291/2019, 17.1.2020) mukaan Sukevan vankilan rakenteellinen ja toiminnallinen avoimuus helpottanee jr-vankien muihin vankeihin kohdistamaa painostamista ja selittänee myös omasta pyynnöstään erillään asutettujen vankien suurta määrää. Vankilassa ei ole pystytty järjestämään rangaistusten täytäntöönpanoa siten, että vangit voisivat suorittaa rangaistuksen rauhassa ilman muiden vankien kohdistamaa painostusta tai uhkaa. Tilannetta on pidettävä vankien turvallisuuden takaamisen kannalta vakavana.

Helsingin vankilassa jr-vankeja sijoitetaan kaikille osastoille harkinnan mukaan. Yleensä Helsingin vankilaan tullaan tuomion loppuvaiheessa Risen strategian mukaisesti eli kohti avoimempaa täytäntöönpanoa.

Vantaan vankilan tilojen käyttö ei mahdollista erillisen jengivankiosaston perustamisesta. Vantaalla on ollut kaksi kertaa tilanne, jossa saman jengin jäsenet ovat olleet sijoitettuna samalle osastolle. Tämä sijoittelumalli oli toimiva, mutta se edellyttää riittävän monen saman jr-ryhmän jäsenen sijoittamista samaan vankilaan. Vantaan vankilassa yhteydenpitorajoitukset säätelevät vankien sijoittamista, jonka vuoksi jr-vankeja sijoitetaan ympäri vankilaa, eikä heille ole omia osastoja tai toimintoja. Lisäksi turvallisuus ohjaa vankilan sisäistä sijoittelua.

Jokelan vankilassa ei ole mahdollisuutta sijoittaa jr-vankeja omalle osastolleen. Kuitenkin järjestäytyneessä rikollisuudessa vaikuttavat vangit sijoitetaan systemaattisesti sellaiselle osastolle, jossa mahdollisuudet muuhun vankiyhteisöön vaikuttamiseen on minimoitu. Jokelan vankilassa jr-tutkintavangit sijoitetaan pääasiallisesti asuinosaan 4, joka on toimintaan sijoittamattomille tutkintavangeille tarkoitettu. Kyseisen osaston vangit eivät osallistu muiden osastojen vankien kanssa samoihin toimintoihin, eivätkä edes kohta heitä.

Kuopion vankilassa jr-vangeille ei ole erillisiä osastoja, mutta heidät pyritään sijoittamaan erilleen toisistaan. Jr-vangeille ei ole myöskään erikseen suunnattuja toimintoja. Tutkintavankien osalta huomioidaan jr-tausta asuttamisen osalta.

Kylmäkosken vankilassa jr-vangeille ei ole erillisiä osastoja. Heidät sijoitetaan aluksi vankilan suljetuimmalle osastolle, josta on mahdollisuus edetä avoimemmille osastoille, kun on saavuttanut riittävän luottamuksen. Vankilassa on pääsääntöisesti hyviä kokemuksia siitä, että jr-vankeja kohdellaan kuten muitakin vankeja ja näin ollen heidät sijoitetaan samoille osastoille muiden vankien kanssa. Jr-vangit osallistuvat samoihin toimintoihin kuin muut vangit. Ennen asuttamista ja toimintaan sijoittamista jr-vangin kanssa käydään keskustelu ja tehdään selväksi, että ongelmien ilmetessä hänet sijoitetaan takaisin pois toiminnoista ja osastolta. Kylmäkosken vankilassa on vain yksi tutkintavankiosasto ja yksi suljettu osasto, joille voidaan sijoittaa jr-tutkintavankeja. Näin ollen vangin jr-taustaa ei juurikaan voida huomioida.

Mikkelin vankilassa jr-vangit pyritään sijoittamaan erilleen toisistaan, mutta se ei ole aina mahdollista. Vankien aktivointi toimintaan tehdään vankeuslain mukaisesti. Yleensä jr-vangit aloittavat Mikkelin vankilassa tutkintavankina ja usein myös yhteydenpitorajoituksilla.

Oulun vankilaan on perustettu yksi osasto mahdollisia jr-vankien sijoituksia varten. Vankila on laajasti osastoitu, joten jr-vankien erillään pitäminen on suhteellisen vaikeasti toteutettavissa. Lähtökohtaisesti jr-vangit sijoitetaan samalle osastolle, jos sille ei ole muuta estettä.

Pyhäselän vankilassa jr-vangeille ei ole erillistä osastoa. Lähtökohtaisesti asuttamista määrittää vankilaji, ja vankeusvankien osalta asuttamista ohjaa myös rangaistusajan suunnitelma ja velvollisuus osoittaa vangeille toimintaa. Jr-vangille ei ole osoitettu erillistä toimintaa, joten valikoimassa ovat vankilan normaalitoiminnot.

Vaasan vankilassa jr-vangit sijoitetaan normaalille osastolle, ja heille on suunnattu samat toiminnot kuin muillekin vangeille. Jr-tausta voidaan huomioida sijoittelussa, mutta mahdollisuudet ovat rajalliset.

Pelson vankilaan ei sijoiteta jr-vankeja.

Satakunnan vankilan Köyliön osastolle ei sijoiteta jr-vankeja.

Vankiloiden vastauksissa ei juurikaan otettu kantaa siihen, että tulisiko jr-vangit sijoittaa yhteen vai erilleen toisistaan. Tämä varmasti kertoo siitä, että jr-vankien sijoittaminen vankilassa ei ole yksiselitteinen asia kuten seuraavassa vastauksessa on todettu.

”Jr-vankien sijoittaminen omille osastoilleen, erilleen muista vangeista, on monitahoinen kysymys. Samaan paikkaan sijoitettaessa olisi mahdollisuus kohdentaa jr-rikollisuuteen keskittyntä resurssia tehokkaasti. Jr-vankien vaikutusmahdollisuutta osaston ulkopuolisiin vankeihin rajoitettaisiin tehokkaasti. Osastoille sijoittuvien vankien kohdalla arviointi olisi tehtävä huolella ja näytöt osallisuudesta jr-rikollisuuteen pitäisi olla selkeät, ettei kävisi niin, että tuettaisiin joidenkin vankien osalta kiinnittymistä jengeihin. Jr-toiminnasta irtautumista tukevan työn tekeminen jr-osastoille sijoitettujen kohdalla olisi vaikeaa. Henkilökunnalle työn tekeminen jr-osastolla on raskasta ja riski uhkausten ja

painostuksen kohteeksi joutumisesta on suuri. Jengivankien keskittäminen muodostaa luonnollisesti myös turvallisuusriskin päivittäiselle työlle, josta osoituksena viimeaikaiset henkilökuntaan kohdistuneet väkivalta- ja uhkatilanteet.”

Jr-tutkintavankeja toimitetaan suoraan kaikkiin tutkintavankiloihin ja tällöin kyseisen vankilan tehtävä on selvittää mahdolliset jr-yhteydet ja huomioida ne vankilan sisäisessä asuttamisessa.

Vankilan osastointi on onnistuttu toteuttamaan Oulun vankilan vanhoissa tiloissa, joten uskon sen olevan mahdollista myös uudemmissa ja rakenteellisesti osastoidummissa vankiloissa. Kysymys on ennen kaikkea vankilan toiminnallisista muutoksista ja usein kokonaan uudentalaisesta henkilökunnan ajattelusta vankilatoimintojen järjestämiseksi. Muutos vaatii onnistuakseen koko henkilökunnan sitoutumista. Tässä on toki omat haasteensa, mutta kun muutos on toteutunut Oulun vankilassa, niin miksipä se ei onnistuisi muuallakin.

4.4.2 Sijoittaminen yhteen vai erilleen

Jr-vankien sijoittamiselle ei ole ollut selkeää valtakunnallista strategiaa, mutta esimerkiksi Etelä-Suomessa jr-vangit on pyritty keskittämään Riihimäen vankilaan. Selkeän strategian puuttuminen on toisaalta ymmärrettävää, koska asia ei ole yksiselitteinen, mikä tämä kävi ilmi myös vankiloiden vastauksista. Niin jr-vankien keskittämisessä kuin hajauttamisessa on omat hyödyt ja haitat. Vankiloiden vastauksissa molemmat strategiat saivat kannatusta, mutta selvä enemmistö oli kuitenkin keskittämisen kannalla sen tuomista riskeistä huolimatta. Myös arviointikeskukset olivat keskittämisen kannalla. Seuraavassa eriteltynä niin jr-vankien keskittämisen kuin hajauttamisen hyödyt ja haitat, jotka ovat pitkälti käänteiset.

Keskittäminen

Hyödyt

- 1 Merkittävimpänä hyötynä on jr-vankien vaikutusmahdollisuuksien väheneminen muihin vankeihin. Esimerkiksi Riihimäen vankilassa UB:n keskittämisellä on saatu hyviä tuloksia aikaan. UB:n vaikutusmahdollisuudet muihin vankeihin

ovat vähentyneet ja tällöin muut vangit saavat paremmin suorittaa tuomionsa rauhassa.

- 2 Jr-vankien suorassa vaikutuspiirissä olevien vankien määrä vähenee muissa vankiloissa.
- 3 Vähentää vankien välistä uhkailua ja väkivaltaa.
- 4 Vähentää vankilarikollisuutta.
- 5 Helpottaa muiden vankiloiden henkilöstöä keskittymään paremmin strategian mukaisiin tehtäviin.
- 6 Jr-vankien toimintaa ja yhteyksiä on helpompi seurata.
- 7 Jr-angit joutuvat ottamaan muilla keinoin yhteyttä muihin vankiosastoihin, joka mahdollistaa yhteyksien seurannan.
- 8 Vankiyhteisössä ihannointia aiheuttavan ”jr-sanoman” levittäminen on vaikeampaa.
- 9 Jr-ryhmien verkostoituminen vaikeutuu.
- 10 Uusien jr-ryhmän jäsenten rekrytointi vankilassa vaikeutuu.
- 11 Jr-ryhmän jäsenten välit voivat alkaa rakoilemaan (Vantaan vankilan kokemukset).
- 12 Helpompi linjata yhdenmukaiset käytännöt jr-vankien kanssa työskentelylle.
- 13 Jr-yksiköiden/ osastojen henkilökunta olisi tehokasta kouluttaa nimenomaan jr-vankien kanssa työskentelyyn.

Haitat

- 1 Jr-osastoilla henkilöstöresurssien tulee olla korkeammat kuin muilla osastoilla.
- 2 Jr-osastolla työskentelevän henkilöstön psyykinen kuormitus
- 3 Jr-osastolla työskentelevän henkilöstön mahdollinen maalittaminen.
- 4 Haasteena saada tietoa samalle osastolle sijoitettujen jr-vankien yhteydenpidosta.
- 5 Jr-ryhmän rivit tiivistyvät ja voimistuvat.

- 6 Voidaan kokea, että jr-vangit nostetaan jalustalle ja siitä aiheutuva muiden vankien ihailu.
- 7 Jr-vangeille voi tulla joukkopainetta virkamiesvastaiseen käyttäytymiseen.
- 8 Yksittäisten jr-vankien tukeminen irtautumaan jr-ryhmästä ja rikoksettomaan elämään on hankalampaa. Keskitetyssä mallissa jr-vankeja saatetaan kohdella enemmän ryhmänä kuin yksilöinä, ja irtautumisen sekä irtautumissignaalien havaitsemisen on usein vaikeaa – elleivät ristiriidat jr-vangin ja ryhmän välillä ole ilmeisiä.
- 9 Jos samalla osastolla eri jr-ryhmien jäseniä, ”jengisodan” tilanteessa on yhteenoton riski.
- 10 Valtatyhjiöllä on taipumus täyttyä (vankilajengien syntyminen), kun jr-vangit on keskitetty tietyille osastoille.

Hajauttaminen

Hajauttamisen hyödyt ja haitat ovat pitkälti käänteiset jr-vankien keskittämiseksi.

Hyödyt

- 1 Jr-vankien aiheuttama psyykinen kuormitus jakautuu tasaisemmin.
- 2 Vähentää todennäköisesti henkilökunnan maalittamista.
- 3 Jr-vankien välinen toiminta vaikeutuu, jonka myötä jr-ryhmän toiminta ja valta heikentyvät.
- 4 Jr-vankien välisen yhteydenpidon seuranta on lähtökohtaisesti helpompaa, jolloin jengin sisäisistä asioista saadaan helpommin tietoa.
- 5 Yksittäisten jr-vankien tukeminen rikoksettomaan elämään on helpompaa, kun osastolta tuleva jr-ryhmän paine ei ole niin suuri.
- 6 Vähentää todennäköisesti virkamiesvastaisuutta ryhmäpaineen puuttuessa.
- 7 Mahdollisen ”jengisodan” tilanteessa yhteenoton riskit ovat pienemmät.

Haitat

- 1 Jr-vangeilla on paremmat mahdollisuudet vaikuttaa muihin vankilan/ osaston vankeihin ja ottaa niitä ”haltuun”.

- 2 Jr-vankien vaikutuspiirissä olevien vankien kokonaismäärä on suuri.
- 3 Mahdollistaa helpommin muiden vankien uhkailun ja kiristämisen.
- 4 Lisää vankilarikollisuutta.
- 5 Jr-osaamista ja siihen liittyvää resurssia tarvitaan useammassa vankilassa.
- 6 Jr-vankien seuranta valtakunnallisesti on vaikeampaa eikä niin tasalaatuista.
- 7 Vankilan sisäistä vankienvälistä yhteydenpitoa on vaikeampi seurata.
- 8 Vankiyhteisössä ihannointia aiheuttavan "jr-sanoman" levittäminen on helpompaa.
- 9 Verkostoituminen helpottuu esimerkiksi ulkomaalaisten vankien kanssa.
- 10 Uusien jr-ryhmän jäsenten rekrytointi on helpompaa.
- 11 Jr-vankeja koskevien käytäntöjen linjaaminen yhtenäiseksi ja sen varmistaminen on haastavampaa.
- 12 Jr-toiminnan syvällisempi koulutus ja osaaminen tulisi olla laajempaa kuin keskittämisessä.

"Lähtökohtaisesti vanki tulisi voida sijoittaa sellaisiin olosuhteisiin, ettei häneen kohdistu painostusta muiden vankien taholta. Siitä näkökulmasta jr-vangit tulisi voida asuttaa erilleen muista vangeista. Jos vankilassa ei jr-vankeja pystytä asuttamaan erilleen vankilan sisäisin ratkaisuin, voi olla tarkoituksenmukaista asuttaa heidät kokonaan eri vankiloihin."

Mikäli samoilla osastoilla on useamman eri jr-ryhmän jäseniä, riski keskinäiseen yhteenottoon kasvaa. Jos siviilissä tapahtuu jengien välillä jotain erimielisyyksiä, se heijastuu nopeasti vankilaan. Tällaista tilannetta varten on oltava valmiussuunnitelma eri jr-ryhmien erilleen asuttamista varten tarvittaessa nopeastikin. Valmiussuunnitelmassa on huomioitava myös eri jr-ryhmien tapajien kohtaamisen välttäminen vankila-alueella.

"Koko organisaation osalta haluan tuoda esille tarpeellisuuden laatia valtakunnallinen / alueellinen, eri ryhmittymiin kuuluvien jr-vankien sijoittelua koskevan varautumissuunnitelman siviilissä tapahtuvien "jengisotien" varalle."

4.4.3 Käytettävissä olevat tilat

Jr-vankien sijoitteluun tarvitaan lyhyen ja pitkän aikavälin suunnitelmat. Lyhyen aikavälin suunnitelmassa linjataan jr-vankien sijoittelu olemassa olevalla toimipaikaverkostolla ja pidemmän aikavälin suunnitelmassa jr-vankien sijoittelu huomioidaan vankiloiden korjaus- ja uudisrakentamisessa.

Lyhyen aikavälin suunnitelma

Merkittävimmille jr-ryhmille ja -vangeille tulisi perustaa osastot, joilla heidät pystytään pitämään erillään muista vangeista mahdollisimman hyvin.

Vankiloissa olevien jr-ryhmien **jäsenten** lukumäärä vaihtelee, mutta se ei ole noussut juurikaan yli sadan. Näin ollen jr-vankien keskittämisen näkökulmasta tarvitaan varaus vähintään 100 vankipaikalle. Seuraavassa tiivistettynä suljettujen vankiloiden näkemys heidän mahdollisuudestaan perustaa jr-vangeille soveltuvia osastoja.

Riihimäen vankila soveltuu rakenteellisesti jr-vankien sijoitteluun niin, että vankilassa on osastoja, joissa heidät voidaan pitää erillään muista vangeista. Tosin Riihimäen vankilan varmuusosaston tulisi olla täysin erillään vankilarakennuksesta niin, että mahdollisuus yhteydenpitoon muiden vankien kanssa olisi minimaalista.

Helsingin vankilassa on mahdollisuus pitää vankiryhmiä erillään toisista vangeista osastoinnin avulla, mutta jr-vangeille suunnattujen suljetumpien osastojen perustaminen vaatisi vankilan koko toiminnan uudelleen organisoinnin.

Turun vankila soveltuu rakenteellisesti jr-vankien sijoitteluun, mutta heille suunnattujen toimintojen järjestäminen tulisi ratkaista.

Sukevan vankila on rakenteellisesti haasteellinen jr-vangeille perustettavien erillisten osastojen toteuttamiseen, mutta vankilassa meneillään olevat muutokset mahdollistavat osastojen perustamisen nykyistä paremmin.

Pelson vankilalla ei ole edellytyksiä perustaa jr-vangeille suunnattuja osastoja.

Satakunnan vankilan Köyliön osastolla ei ole edellytyksiä perustaa jr-vangeille suunnattuja osastoja.

Muihin tutkintavankiloihin (Vantaan vankila, Jokelan vankila, Kuopion vankila, Kylmäkosken vankila, Mikkelin vankila, Oulun vankila, Pyhäselän vankila ja Vaasan vankila) ei ole edellytyksiä perustaa pysyviä jr-vangeille suunnattuja osastoja, koska vankipaikat tarvitaan pääasiassa tutkintavankeja varten. Joissain tutkintavankiloissa on nimetty tietty osasto, jolle jr-tutkintavangit on pyritty sijoittamaan mahdollisuuksien mukaan.

Avovankiloilla oli yhtenevä näkemys jr-vankien sijoittamisesta avovankilaan. Jos vangin todetaan olevan aktiivisesti mukana jr-toiminnassa tai lähellä jr-vaikuttajia, sijoittamisen ei tulisi olla mahdollista.

Rikosseuraamuslaitoksessa on valmisteltu vankiloiden valvontatasoluokituksen käyttöönottoa, mutta sitä ei ole otettu ainakaan toistaiseksi käyttöön. Valvontatasoluokituksen tavoitteena oli profiloida vankilat ja osastot eri turvallisuusluokkiin, joka helpottaisi vankien sijoittelua heidän turvallisuustarpeidensa mukaisiin vankiloihin ja osastoihin.

Pidemmän aikavälin suunnitelma

Jr-vankien sijoittelu ja heille soveltuvat osastot ja toiminnot tulee huomioida vankiloiden korjaus- ja uudisrakentamisessa. Meneillään olevat tähän asiaan vaikuttavat projektit ovat Vantaan vankilan lisärakennus sekä Vaalan ja Oulun vankilan uudisrakennukset, joissa jr-vankien asettamat tarpeet ja vaatimukset tulisi huomioida.

4.4.4 Sijoittaminen varmuusosastolle

Kun vanki on jäänyt vankilassa ollessaan kiinni huumausainerikoksesta tai muusta vakavasta rikoksesta tai on yrittänyt karata, on hänet yleensä siirretty varmuusosastolle. Varmuusosastolle sijoittaminen on aaltoliikettä, joka johtuu osittain laissa asetusta kolmen kuukauden määräajasta, jolloin sijoitus on otettava uudelleen harkittavaksi. Vankilan johtajat tekevät esityksiä varmuusosastosijoituksista, mutta ne eivät mene aina läpi riittämättömien perusteiden vuoksi.

Varmuusosastolle pitäisi pystyä sijoittamaan jr-vangeista vaikutusvaltaisimmat johtohenkilöt, jolloin heidän järjestäytyneen rikollisryhmän toiminnan organisointia voitaisiin paremmin estää. Tämä vähentäisi myös vankilarikollisuutta ja heikentäisi jr-ryhmien toimintaedellytyksiä sekä vankilassa että sen ulkopuolella. Ruotsissa

toimitaan jo näin. Juuri tähän tarkoitukseen varmuusosastot soveltuisivat parhaiten. Tätä Kurenmaa pohti jo vuonna 2006 (Kurenmaa, T. 2006). On valitettava tosiasia, että vaikutusvaltaisten jr-vankien rikollisista toimista vankilassa päästään konkreettisesti selville suhteellisen harvoin riittävän näytön puutteessa. Tähän vaikuttaa muun muassa se, että Risellä ei ole käytössä riittäviä tiedonhankintakeinoja toiminnan paljastamiseksi. Usein jr-vangit antavat vain käskyt, ja muut vangit tekevät käytännön toimenpiteet ja joutuvat mahdollisesti itse tekemistensä myötä sijoitettavaksi varmuusosastolle. Pääpainon tulisi olla jr-vankien rikollisen toiminnan ennalta estävässä toiminnassa, jonka keskeiset elementit ovat vankisijoittelu ja tiedonhankinta. Voimassa oleva lainsäädäntö ei mahdollista jr-vangin sijoittamista varmuusosastolle ilman konkreettista ja perusteltua epäilyä säännöksen mukaisesta teosta.

Vankeuslain 5 luvun 6 §:ssä on säädetty varmuusosastolle sijoittamisen edellytyksistä seuraavasti:

Varmuusosastolle sijoittamisen edellytykset

Vanki voidaan sijoittaa varmuusosastolle, jos on perusteltua syytä epäillä, että vanki:

- 1) syyllistyy tekijänä tai osallisena [rikoslain 50 luvun](#) 1, 2 tai 4 §:ssä tarkoitettuun rikokseen;
- 2) syyllistyy muuhun rikokseen, josta säädetty ankarin rangaistus olisi vähintään 4 vuotta vankeutta;
- 3) karkaa tai yrittää karata; tai
- 4) yritetään vapauttaa.

Vanki voidaan sijoittaa varmuusosastolle myös, jos hän on vakavasti vaarantanut vankilan turvallisuutta tai jos sijoittaminen on perusteltua hänen oman turvallisuutensa takaamiseksi.

Myös säädöksen 2 momentin kohta ”**Vanki voidaan sijoittaa varmuusosastolle myös, jos hän on vakavasti vaarantanut vankilan turvallisuutta**” edellyttää hallituksen esityksen (HE 263/2004 vp) mukaan konkreettista tekoa tai sen tekemättä jättämistä.

4.4.5 Sijoittaminen avovankilaan ja valvottuun koevapauteen

Avovankiloihin ei juurikaan sijoiteta jr-vankeja, mutta jos näin on tapahtunut, heille ei voida järjestää avolaitosolosuhteissa erillistä asumista tai toimintoja. Osa vankiloista ei ollut havainnut poikkeamia jr-taustaisten vankien toiminnassa, mutta oli myös kokemuksia vaikutuksesta muihin vankeihin.

”Jr-yhteyksiä omaavat vangit omaavat ja käyttävät lähes poikkeuksetta jonkinlaista valtaa muihin vankeihin. Heidän asemansa on hyvin usein vankihierarkiassa korkeammalla, ja tämän vuoksi he aiheuttavat usein jonkinlaista hämmennystä tai eripuraa. Jr-vangit saavat usein myös jonkinlaisen hännystelijäjoukon.”

Erityisesti avovankilan olosuhteissa on erittäin vaikea havaita vankien välistä vaikuttamista ja uhkailua sekä painostamista, ellei joku vanki kerro siitä. Avovankiloista on havaintoja, joiden mukaan suljetuista vankiloista ohjataan jr-ryhmän vaikutuspiirissä olevia henkilöitä toimimaan avolaitoksissa jr-ryhmän hyväksi. Avovankiloissa oli myös havaittu, että vankeihin on pyritty vaikuttamaan ulkopuolelta ja on ollut tilanteita, joissa vanki on halunnut siirtyä suljettuun vankilaan ilman järkevää syytä. Avovankiloissa oli myös vastaavia havaintoja huumausainekaupasta, velanperinnästä ja uhkailusta kuin suljetuissa vankiloissa, mutta huomattavasti pienemmässä mittakaavassa. Toiminnan mahdollinen liittyminen järjestäytyneeseen rikollisuuteen tai yleiseen vankilahierarkiaan jää osassa tapauksia todentamatta. Avovankiloissa vastaavia havaintoja on vaikeampaa tehdä, ja suurin osa mahdollisesta rikollisesta toiminnasta jää todennäköisesti pimentoon.

”Suurin osa vaikuttamisesta jäänee pimentoon. Vahva aavistus, että huumausainekauppa on jr-kytköksisten hallinnassa. Aineet tulevat jr-ryhmiltä siviilistä.”

Avovankiloista on todennettu esimerkkejä, jolloin sijoitettu jr-vanki on ottanut vankilan ”haltuunsa”. Näissä tapauksissa lainmukaisten perustelujen löytäminen avovankilasta suljettuun sijoittamiselle on erittäin haastavaa, koska jr-vangin toiminta tapahtuu ”pinnan alla”, eivätkä muut vangit uskalla puhua rikollisesta toiminnasta.

Jos jr-vangin osalta on selkeä näyttö jr-toiminnasta irtautumisesta ja hän on exit-ohjelmassa, sijoitusta avovankilaan pidettiin mahdollisena. Irtautujan sijoittamisessa avovankilaan on kuitenkin huomioitava se, että hänen turvallisuutensa pystytään takaamaan.

Yksittäisiä jr-vankeja on sijoitettu avovankilaan pitkän vankeusrangaistuksen loppuvaiheessa. Heitä on sijoitettu myös valvottuun koevapauteen edellytysten täyttyessä. Perusteina koevapaussijoitukseen on ollut elinkautiseen vankeusrangaistukseen liittyvä pakollinen koevapaus, lähinnä perhesuhteisiin liittyvät perusteet tai järjestäytyneestä rikollisuudesta irtautumista tukevana koevapaus.

Yleisesti lähtökohtana pidettiin sitä, ettei jr-vankeja tulisi sijoittaa avovankilaan tai valvottuun koevapauteen, mutta tietyissä tilanteissa se voisi olla perusteltua. Avovankilasijoitusta pidettiin osan mielestä mahdollisena, kun kolme seuraavaa edellytystä täyttyvät:

Jr-vankeja tai suorassa vaikutuspiirissä olevia vankeja voidaan ajatella sijoitettavaksi avovankiloihin, jos

- 1 **Vanki on selvästi jättänyt jr-toiminnan taakseen.** Tämä on pitänyt todentaa yhteydenpitoa tarkkailemalla, vankia useamman kerran haastattele-malla sekä varmistamalla sijoitus tekemällä yhteistyötä Risen ja poliisin jr-asiantuntijoiden kanssa. Lisäksi yhteistyötä tulee tehdä arviointikeskuksen sekä kohteena olevan avovankilan turvallisuudesta vastaavan kanssa.
- 2 Tuomio on jo loppusuoralla.
- 3 Sijoitus tukee rangaistusajan suunnitelman tavoitteita ja voidaan varmistua siitä, ettei vanki jatka rikollista toimintaa tai sen myötävaikutusta avovanki-lastä käsin.

”Avolaitokseen jr-rikollisten sijoittaminen ei ole perusteltua. Heidän sitoutumisestaan rangaistusajan suunnitelman noudattamiseen ei voida vakuut-tua. Lisäksi he vaikeuttavat muiden Ransuun sitoutuneiden vankien kuntou-tumista. Tällä hetkellä vankilassamme on kaksi jengien vaikutuspiirissä ole-vaa vankia.”

Arviointikeskusten vastausten mukaan jr-vankeja tai muita vankeja, joilla on kiinteät yhteydet järjestäytyneeseen rikollisuuteen, ei sijoiteta avovankiloihin. Avovankilasi-
joitus on mahdollista vain mahdollisen irtautumisen edistämiseksi.

”Jr-vankeja ei sijoiteta avovankiloihin missään tapauksessa. Jr-vankien Ransuihin kirjataan yhdeksi tavoitteeksi irtautua jr-toiminnasta. Siten Ransun mukaisesti toimimalla jr-vangin on mahdollisuus päästä avolaitokseen. Jos jr-toiminnasta irtaantumisesta on riittävän vakuuttavaa ja vakiintunutta näyttöä, voidaan Ransun tavoitteen katsoa toteutuneen, jolloin jr-status poistuu, eikä estettä avolaitossijoitukseen siltä osin enää ole.”

Valvotun koevapauden edellytyksenä tulee olla samanlaiset reunaehdot, jonka lisäksi vangille koevapaudessa järjestettävän toiminnan on tuettava osaltaan jr-toiminnasta irtautumista. Jr-vangin mahdollisen valvotun koevapauden työpaikan osalta tulee erityisesti varmistua siitä, ettei sillä ole yhteyttä järjestäytyneeseen rikollisuuteen tai muuten rikolliseen toimintaan. Tällaisista epäonnistumisista on useita esimerkkejä, jotka eivät tue millään tavalla Risen tavoitteita, vaikka vangin katsottaisiinkin työllistyneen vankeusaikana.

Jr-vankien valvottujen koevapauksien valmistelussa arviointikeskuksen näkökulmasta on ongelmallista se, että vankiloilla on toisistaan poikkeavat toimintatavat erityisesti elinkautisvankien koevapauteen sijoittamisessa. Erityisesti jr-vankien kohdalla esimerkiksi käsitykset valvotun koevapauden rajoittavuudesta ja toimintapaikkojen hyväksymisestä voivat poiketa merkittävästi.

”Koevapauden edellytysten selvittäminen vaihtelee yksiköittäin ja toimivalta yksikön johdolla: Vaihtelee, miten jr-statuksen merkitystä halutaan painottaa. Selkeä ohjeistus yhdenmukaistaisi menettelyjä. jr-vankien rangaistusajan suunnitelmassa keskeisten tavoitteiden tulisi aina liittyä rikollisesta käyttäytymisestä ja rikollista käyttäytymistä ylläpitävistä tai vahvistavista sosiaalisista sidoksista luopumiseen. Em. tavoitteen todennettu edistyminen/edistäminen on oltava keskeisenä kriteerinä, kun arvioidaan soveltuvuutta avolaitokseen tai valvottuun koevapauteen ja se tulisi kyetä huomioimaan myös asuttamisessa, toimintaan sijoittamisessa ja lupaharkinnassa.

Päätöksenteossa tavoitteen toteutumisesta edellytettävä riittävän vakuuttava ja pitkäaikaista näyttöä.”

Valvottuun koevapauteen (vkv) sijoitettaessa jr-vangin mahdollisuudet vaikuttaa muihin vankeihin ovat oleellisesti heikommat kuin avovankilassa, mutta mahdollinen rikollisen toiminnan jatkaminen on siihen motivoituneella vangilla erittäin helppoa.

”Jr-vangit eivät lähtökohtaisesti sovellu koevapauteen sijoitettaviksi vkv:n tarkoituksien mukaisesti. Vkv:n tarkoituksena on sopeuttaa vankia yhteiskuntaan ja estää yhteiskunnasta syrjäytyminen, parantaa työllistymisen edellytyksiä, tukea päihitteettömyyteen jne. Jengiläisille ei tällainen yhteiskuntaan sopeuttaminen toimi missään muotoa. He ovat valinneet jo yhteiskunnan ulkopuolella elämisen, eikä heillä ole samantasoisia sopeutumisen haasteita mm. asumiseen, toimeentuloon liittyen kuin perusvangeilla. Lisäksi välitön rikollisen toiminnan jatkaminen vkv:n alettua on todennäköisempää kuin tavallisella vangilla.”

Jr-vangin avovankila- ja koevapausajoittelussa on aina riskejä, koska näennäisesti edellytykset näyttävät olevan kunnossa, mutta todellisuudessa vanki saattaa olla edelleen tiiviisti kiinni järjestäytyneessä rikollisuudessa. Tämän todentaminen ei ole välttämättä yksinkertaista. Edellä kuvattujen edellytysten täyttymisen arviointia tulee olla tekemässä Risen asiantuntevat virkamiehet.

Apulaisoikeusasiamies on ottanut kantaa jr-vankien sijoittamiseen avovankilaan. Kannonoton mukaan osallistuminen järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan on seikka, johon vankia sijoitettaessa voidaan kiinnittää huomiota. Päätöksenteossa noudatettavasta tapauskohtaisesta harkinnasta johtuen ei voida linjata, että järjestäytyneeseen rikollisuuteen kuulumisen olisi sellaisenaan peruste kielteisille laitossijoittelupäätöksille. Huomioon tulee ottaa myös, että sitoutuneisuus jr-ryhmään voi olla eri asteista. Vankeuslain velvoite lisätä vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan koskee myös järjestäytyneeseen rikollisryhmään kiinnittyneitä vankeja. Vaikka erityisesti jr-vankien osalta on huomioitava periaate estää rikosten tekeminen rangaistusaikana, se ei kuitenkaan tarkoita, että velvollisuus lisätä valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan voitaisiin unohtaa. Myös vaiheittaista vapauttamista

tulee soveltaa jr-vankien osalta sen edellytysten ollessa olemassa.

(EOAK/2474/2016, 9.8.2017)

4.5 Lupaharkinta

Jr-vankien lupa-asioiden harkinnassa korostuu erityinen tarkkuus ja päätösten perustuminen rangaistusajan suunnitelman etenemiseen. Osa jr-vangeista on ilmoittanut, etteivät he luovu jr-toiminnasta, jolloin rangaistusajan suunnitelmakaan (ransu) ei etene keskeisten tavoitteiden osalta ja tämän tulee vaikuttaa lupaharkinnassa. Kun jr-vangin ransua päivitetään, tulee kriittisesti arvioida vangin motivaatiota ja ransun tavoitteiden todellista etenemistä. On myös tärkeää, että yksikön turvallisuustiimi lausuu jr-vankia kokevien päätösten valmisteluvaiheessa.

Kaikissa sijoittamispäätöksissä pitää ottaa huomioon vangin aikaisempi rikollisuus. Osallistuminen järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan on seikka, johon vankia sijoitettaessa voidaan kiinnittää huomiota. Päätöksenteossa noudatettavasta tapauskohtaisesta harkinnasta johtuen ei voida linjata, että järjestäytyneeseen rikollisuuteen kuulumisen olisi sellaisenaan peruste kielteisille laitossijoittelupäätöksille. On tärkeää, että vangille tarjotaan tukea ja keinoja rikollisesta alakulttuurista irtautumiseksi. Jr-vankia koskevia päätöksiä tehtäessä tulee selvittää, että onko asiaan vaikuttavissa seikoissa mahdollisesti tapahtunut muutosta esimerkiksi rikollisryhmästä irtautumisen suhteen. Lupaharkinnassa voidaan ottaa huomioon esimerkiksi rikostuomioista ilmi käyviä tietoja vangin kiinnittymisestä järjestäytyneeseen rikollisuuteen. (Dnro 4640/4/14, 17.11.2015)

4.5.1 Poistumisluvat

Jr-vankien poistumislupakäytännöissä todettiin olevan yksikkökohtaisia eroja, eivätkä päätösperusteet ole linjassa valtakunnallisesti. Tämä tarkoittaa käytännössä myös vankien eriarvoista kohtelua.

4.5.2 Valvomattomat tapaamiset

Jr-vankien valvomattomien tapaamisten myöntämiskäytännöissä todettiin olevan yksikkökohtaisia eroja, eivätkä päätösperusteet ole linjassa valtakunnallisesti. Tämä tarkoittaa käytännössä myös vankien eriarvoista kohtelua. Vankiloiden vastausten perusteella valvomattoman tapaamisen myöntämisen edellytysten tulisi olla

nykyistä selkeämpiä. Edellytysten löyhentämistä pidettiin huonona, koska se mahdollistaa huumausaineiden salakuljettamisen vankilaan entistä helpommin. Vastausten perusteella myös lapsen etu on tärkeää huomioida päätösharkinnassa.

4.5.3 Vankia koskevien päätösten perusteleminen

Vankiloiden vastausten perusteella jr-vankeja koskevaan päätöksentekoon on ollut pääsääntöisesti riittävästi tietoa saatavilla. Niillä yksittäisillä vankiloilla, jotka kokivat puutteita tiedonsaannissa, vaikuttaa olevan ongelmia vankilan sisäisen tiedonhankinnan ja tiedon välittämisen sekä kirjaamisen organisoinnissa. Myös riittävässä päätösten perustelemisessa yleisesti on puutteita ainakin osassa vankiloita, ja tämä on näkynyt myös useissa laillisuusvalvonnan ratkaisuisissa. Esimerkiksi pelkkä säännösviittaus ei ole riittävä perustelu kielteiselle päätökselle.

Päätöksen esittelijän vastuulla on hankkia kaikki tarvittava tieto päätöksenteon tueksi, ja turvallisuustiedon analysoinnin osalta yhteistyö turvallisuudesta vastaavien virkamiesten kanssa on ensiarvoisen tärkeää.

4.5.4 Salassa pidettävän tiedon käyttäminen lupaharkinnassa

Salassa pidettäviä tietoja on käytetty päätöksen teossa useimmissa vankiloissa. Yksi vankila vastasi käyttävänsä salassa pidettäviä tietoja päätöksenteossa viikoittain. Avovankiloissa salassa pidettävän tiedon käyttämiselle ei ole juurikaan ollut tarvetta.

Päätöksissä käytettävät salassa pidettävien päätösperusteiden tulisi olla kirjattuna Turvallisuustietorekisteriin, ja ne on sanitoitava riittävästi päätöksentekovaiheessa. Tähän ja salassa pidettävän tiedon päätöksentekoprosessiin muutoksenhakuuhjauksineen vankilat tarvitsevat selvästi lisää osaamista.

Salassa pidettävän tiedon käyttämisessä ongelmana nähtiin yksittäisen, sinänsä luotettavan vihjetiedon käyttäminen salassa pidettävänä päätösperusteluna, joka voi sellaisenaan aiheuttaa turvallisuusuhkaa vihjeen antajalle.

”Asiassa on erittäin iso ongelma. Salassa pidettävä tieto on usein senkaltaista (esimerkiksi toiselta vangilta tullut vihjetieto), että pelkästään tieto salassa pidettävistä päätösperusteista riittää päätöksen kohteena olevalle

vangille useimmiten paljastamaan mistä tieto on tullut ja asettaa näin toisen vangin turvallisuusuhan kohteeksi.”

Tällaisessa tilanteessa harkintavalta salassa pidettävän tiedon käyttämisestä on esittelijällä ja päätöksentekijällä. Salassa pidettävän tiedon aiheuttama mahdollinen turvallisuusuhka voi johtaa siihen, että kyseistä tietoa ei voida käyttää päätösperusteluna vakavien seuraamusten välttämiseksi.

Päivitettyä Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön ohjetta ”Asianosaiselta salassa pidettävä tieto päätöksenteossa” pidettiin hyvänä ja selkeänä. Useammassa vastauksessa oli kuitenkin toiveena, että järjestettäisiin ohjeeseen liittyvää koulutusta, jossa käytännön esimerkkien avulla käytäisiin läpi salaisten päätösperusteiden käyttöä, käyttökohteita ja tarvetta.

”Kokemuksen mukaan suora asiointi vangin kanssa tähän (salassa pidettävät päätösperusteet) liittyen on asianmukaista ja hyödyllisintä jatkon yhteistyön kannalta. Vangit arvostavat sitä, että sanotaan suoraan, jos jotain asiaa ei voida kertoa. Ongelma on siinä, ketkä kaikki salassa pidettävään tietoon pääsevät käsiksi ja ketkä kaikki sitä tarvitsevat. Erilaisia vankia koskevia päätöksiä esittelevät ja tekevät hyvin monet eri virkamiehet. Kuitenkin salassa pidettävä tieto pitäisi pystyä pitämään mahdollisimman pienen joukon tiedossa.”

Arviointikeskukset ovat käyttäneet myös jr-vankien sijoittelussa salassa pidettäviä tietoja, jos tiedot on dokumentoitu ja tiedon antaminen vangille vaarantaa laitosturvallisuutta tai turvallisuutta. Salassa pidettäviä tietoja on käytetty myös laitosturvallisuuslausunnossa, jota voidaan käyttää sijoittelun perusteena. Jr-vankien kohdalla on käytetty myös julkisia tietoja jr-merkinnöistä, joka helpottaa päätöksentekoa.

Salassa pidettävien perusteiden tehtävien vankisiirtojen osalta nopea toteutus on olennaista, ja arviointikeskukset pyrkivätkin tähän. Arviointikeskusten näkökulmasta haasteena on välillä se, että vankiloista tulee arviointikeskukselle painetta ”antaa vihreää valoa” sijoittelulle etukäteen ennen kuin heille on toimitettu asianmukaiset tiedot perusteista.

Salassa pidettävän tiedon käyttäminen päätöksenteossa tarvitsee kuitenkin koulutusta ja tukea niin valmistelijoille kuin päätöksentekijöille oikeellisuuden varmistamiseksi.

”Prosessiin ei luoteta ja salassa pidettävillä tiedoilla tehtäviä päätöksiä ehkä vältellään. Tarvitaan lakimies-helpdesk tueksi.”

Apulaisoikeusasiamies on ottanut kantaa salassa pidettävän tiedon käyttämiseen päätösperusteluissa. Hänen mukaansa on hyvin vaikea nähdä, että Rikosseuraa-muslaitoksen itse keräämät tiedot olisivat niitä päätösperusteena käytettäessä sellaisia, että niiden salassa pitäminen vangilta olisi perusteltua. Poikkeuksen tästä voivat tehdä lähinnä yksityiseltä henkilöltä vankilan sisältä tai ulkopuolelta saadut tiedot, jos henkilön paljastamisesta voisi aiheutua hänelle vakava turvallisuusuhka. Päätösperusteissa käytettävät salassa pidettävät tiedot ovatkin pääsääntöisesti juuri yksittäisiltä vangeilta saatuja tietoja, joita on pystytty jollakin tasolla vahvistamaan. Luonnollisesti myöskään poliisin salainen tiedonhankinta ei saa vaarantua tai paljastua. Tällöinkin tulee kuitenkin ottaa huomioon, onko kyse tiedosta, joka vankilalla on jo muutoinkin, jopa vangin oman havaittavissa olevan käyttäytymisen perusteella. Tällainen tieto voi olla esimerkiksi tietyn rikollisryhmittymän jäsenyys. Pelkkä tieto henkilön kuulumisesta rikollisryhmään ei voi olla seikka, jota ei ilmaista päätöksen kohteelle. Tietosisällön yksittäisen tiedon ilmaiseminen ei yleensä paljastane sitä, että tieto on merkitty turvallisuustietorekisteriin. (EOAK/2474/2016, 9.8.2017, EOAK/5083/2018, 26.11.2019)

Salassa pidettävän tiedon käyttämisen vähyyteen ja epävarmuuteen vaikuttaa välillisesti myös se, ettei turvallisuustiedonhankintaan liittyvä ohjeistus ole riittävän ajantasainen ja selkeä.

4.6 Tiedonhankinta

Vankiloiden turvallisuustyöllä on erittäin tärkeä merkitys vankilan toimintaan. Sen keskeisin osa-alue on tiedonhankinta, joka vaatii vankilan koko ja vankiprofiili huomioiden riittävät resurssit. Osassa suljetuista vankiloista on olemassa turvallisuustii- mit, joiden keskeinen tehtävä on muun muassa muodostaa vankilakohtainen turval- lisuuden tilannekuva rikollisen toiminnan ennalta ehkäisemisen näkökulmasta hankkimansa tiedon perusteella. Turvallisuustiimeihin kohdennettuja resursseja ei

ole linjattu valtakunnallisesti, vaan harkinta on jäänyt pitkälti vankiloiden johtajille ja resurssointi linkittyy johtajan näkemykseen tarpeesta. Tämä on johtanut nykytilanteeseen, jossa osassa vankiloita turvallisuustiimit on perustettu ja resursoitu hyvin, mutta osassa tiedonhankintaa ei tehdä juurikaan. Suurimpiin vankiloihin on perustettu turvallisuustiimit, ja ne on resursoitu melko yhtenevästi suhteessa vankilan kokoon ja vankiprofiiliin.

Vankeusaikaisen rikollisuuden estämisen kannalta keskeisessä asemassa on tiedonhankintaan liittyvä vankien yhteydenpidon seuranta, johon on vankeuslaissa omat säännöksensä. Käytännössä tämä tarkoittaa vankien kirjeenvaihtoa ja viestien lukemista sekä puhelujen ja tapaamisten kuuntelemista ja tallentamista tietyin edellytyksin. Lisäksi vankeuslaissa on omat säännökset vankien sähköiseen viestintään ja sen valvontaan. Osa tiedonhankintaa on myös vangeilta vuorovaikutustilanteissa saatu turvallisuustieto.

Riihimäen vankilassa tiedonhankintaan käytetään tapaamisten ja puheluiden kuuntelua, jonka vankeuslain varmuusosastoa koskevat säännökset mahdollistavat kaikkien varmuusosastolle sijoitettujen vankien osalta. Myös Turun vankilaan on avattu vuonna 2021 toinen varmuusosasto.

Risen kirjeiden tarkastamista ja lukemista koskeva ohjeistus on vuodelta 2011, mutta puhelujen ja tapaamisten kuunteluun ja tallentamiseen liittyen ei ole annettu vankeuslain säännöksiä tarkempaa ohjeistusta. Vangin yhteydenpidon valvontaa koskevien säännöksiin tuli muutoksia vuonna 2015 niin, että ne antoivat lähtökohteisesti aikaisempaa paremmat edellytykset vankien yhteydenpidon seurantaan. Risen tarkentavia ohjeistuksia ei ole kuitenkaan päivitetty kirjeenvaihdon tarkastamisen osalta, eikä puhelujen tai tapaamisten kuuntelemiseen ja tallentamiseen ole annettu menettelytapaohjeita. Käytännössä menettelytapoja ovat ohjanneet laillisuusvalvojan ratkaisut. Tästä olisi pyrittävä siirtymään Risen etupainotteiseen toiminnan ohjaukseen. Vankilat pitivät erittäin tärkeänä tarkempaa ja selkeämpää Risen ohjeistusta, joka olisi toiminnan selkärankana ja linjaisi toiminnan mahdolliseksi ja yhdenmukaiseksi tiedonhankinnan näkökulmasta. Keskushallintoyksikössä on viireillä työryhmä, jonka tehtävänä on päivittää kirjeenvaihtoa koskeva ohjeistus ja laatia puhelujen kuuntelemista koskeva ohjeistus.

”Vankiloiden käytännöt yhtenäisiksi jr-vankien kohtelun osalta. Kehasta pitäisi tulla kunnolliset ohjeet asiaan liittyen.”

Kirjeiden tarkastaminen ja lukeminen

Kirjeiden lukemista pidetään rikollisen toiminnan estämisen ja selvittämisen näkökulmasta tehottamana, koska lukupäätös on annettava vangille viimeistään kahden viikon sisällä päätöksestä.

”Käytännössä jos kirjeiden lukemisen kautta tarkoituksena olisi päästä selville tyypillisesti esimerkiksi huumausainerikoksista, niin se ei selviä kahden viikon aikana. Todellisuudessa on hyvä jos toinen edes ehtii vastaamaan kahdessa viikossa. Kun rikosta tekevä vanki saa lukupäätöksen, niin toiminta menee vain enemmän maan alle. Viestintä alkaa tapahtumaan muuta kautta. Kirjeen lukemista voidaan hyödyntää vain tietyissä tapauksissa, eli tapauksissa joissa ei ole vaaraa, kun tieto lukemisesta menee vangille.”

Risen ohjeessa kirjeenvaihdon tarkastamiseen (5/400/2011) on kirjattu vangin kirjeen lukemiseen vaadittavia esimerkkejä tosiasiallisista perusteista. Yhtenä esimerkkiperusteluna kirjeen lukemiselle on mainittu ”vangin aktiivinen toiminta JR-rikollisryhmässä”.

Apulaisoikeusasiamiehen ratkaisukäytännössä on kuitenkin myöhemmin useasti todettu, että yhteys järjestäytyneeseen rikollisuuteen ei yksinään ole riittävä peruste puuttua luottamuksellisen viestin suojaan. Järjestäytyneeseen rikollisryhmään kuuluminen voi olla turvallisuusuhka, mutta kyse on yleisellä tasolla olevasta seikasta. Kirjeen lukeminen ei voi perustua yksinomaan yleisellä tasolla olevaan epäilyyn tai mahdollisuuteen laitosturvallisuuden vaarantumisesta. Vankilaturvallisuutta vaarantavasta teosta tai tapahtumasta pitäisi kyetä esittämään yksilöidympää epäilyä. Järjestäytyneiden rikollisryhmien jäsenten kohdalla ei näin ollen riitä, että heidän ajatellaan olevan sitoutuneita rikolliseen elämäntapaan ja jatkavan sitä vankilasta käsin tai että turvallisuusuhka on yleisellä tasolla kasvanut. Tämä voi olla todennäköisempää kuin joidenkin muiden vankien kohdalla, mutta kyseessä ei ole yksittäinen, konkreettinen tapahtuma tai uhkatilanne.

Vankien yhteyksien seurannan hyväksytyt käytännöt, kuten kirjeiden lukemiseen vaadittavat perusteet, vaikuttavat vankiloiden näkökulmasta varsin epäselviltä. Toisaalta lukemispäätösten perusteluiksi vaaditaan hyvinkin yksilöityjä tietoja, mutta toisaalta niitä voi olla vaikea saada ilman ennalta estäviä seurantatoimia. Tämä on johtamassa ja on jo johtunut osassa vankiloita siihen, että toimet rikollisen toiminnan ennalta estämiseksi jäävät tekemättä.

Puhelun kuunteleminen ja tallentaminen

Puhelujen kuuntelemisen osalta haastavaksi asian tekee erityisesti jr-vankien rajoiton mahdollisuus soittaa puheluja, jolloin niiden kuunteleminen on käytettävissä olevilla resursseilla mahdotonta.

”Keinoista tällä hetkellä puuttuu puheluiden kuuntelu, joka johtuu ”pelimerkkien” puutteesta. Eli tietyissä suljetuissa vankiloissa, puheluiden kestoa ja määrää tulisi pystyä rajoittamaan. Tällä hetkellä vangit voivat soittaa monta tuntia päivässä. Pystyvät näin kommunikoimaan osastolta toiselle ja vankilasta toiseen. Puhelujen kuuntelua on tehty, mutta päätöksentekoprosessi ja toteuttaminen on erittäin työllistävää ja haastavaa.”

Joissakin vankiloissa jr-vankeihin kohdistettu puhelujen kuunteleminen on kuitenkin onnistuttu toteuttamaan.

”Vankilassa otettiin käyttöön puhelunkuuntelut jr-ryhmiin kuuluvien osalta syyskuun alussa 2019. Puhelunkuuntelu osoittautui olevan tehokas tapa estää ja paljastaa vankeusaikana tapahtuvaa rikollisuutta.”

Apulaisoikeusasiamies (AOA) on ottanut ratkaisukäytännössään kantaa myös vankien puhelimitse tapahtuvaan yhteydenpitoon. AOA:n mukaan vankilan tulee vankeuslaissa säädetyn mukaisesti toimia siten, että taloudelliselta ja vankihierarkkiselta asemaltaan heikommassa asemassa olevien vankien oikeuksiin kiinnitetään erityistä huomiota eikä suhtauduta vankiyhteisössä vallitseviin toimintatapoihin ja suhteisiin siten, ettei niihin voitaisi lain suomin valtuuksin vaikuttaa. Myös vastaisuudessa lienee ilmeistä, että taloudellisesti ja muutoin vahvemmassa asemassa vankiyhteisön sisäisessä järjestelmässä olevat vangit sekä järjestäytyneeseen

rikollisuuteen liittyvien ryhmien jäsenet tulevat käyttämään aktiivisesti vankipuhelinta osaston aukioloaikana.

Myös puhelujen kuuntelemiseen ja tallentamiseen liittyvää tarkempaa ohjeistusta pidettiin tärkeänä. Lisäksi voimassa olevaa sääntelyä pidettiin päätösprosessin ja kuuntelun käytännön toteuttamisen kannalta haastavana ja työläänä, ja sen selkeyttämistä tulisi pohtia. Tähän vaikuttaa myös se, että vankien puhelinjärjestelmä ja siihen liittyvät käytännöt ovat muuttuneet lain säätämisen jälkeen, eikä säännösten soveltamista käytäntöön ole pohdittu riittävästi tässä yhteydessä.

Tapaamisten kuunteleminen ja tallentaminen

Vuonna 2015 mahdolliseksi tullutta tapaamisten kuuntelua ja tallentamista ei ole käytetty juuri ollenkaan, vaikka perusteita olisi ollut varmasti. Ongelmana on lähtökohtaisesti se, ettei ole tarkemmin selvitetty ja ohjeistettu, minkälaisella laitteella ja miten tapaamiskeskustelun kuuntelun ja tallentamisen voisi tehdä.

Vankien maksukorttien valvonta

Vankien maksukorttijärjestelmän rahaliikennettä ei ole voitu seurata, koska sen valvonnasta ei ole säädetty. Vankitilien kautta kulkee todennetusti huumausainemaksuja siviilitileille. Myös viitteitä rahanpesusta vankitilien kautta on ilmennyt. Rahaliikenteen seurantaa ei voida toteuttaa keskitetysti, vaan sen on tapahduttava kyseisen vankilan turvallisuustiimin toimesta, jossa tiedot yhdistyvät muuhun kerättyyn tietoon.

Lainsäädäntöä ollaan kuitenkin tältä osin muuttamassa, koska Rikosseuraamuslaitoksen toiminnassa maksukortin käytön valvonta on katsottu välttämättömäksi, koska halutaan varmistaa, ettei maksukorttitilejä voida käyttää rikolliseen toimintaan. Hallituksen esityksen mukaan maksukorttitilin poikkeuksellisen käytön automatisoitu yleinen valvonta perustuisi yksinomaan maksutapahtumien lukumääriin tai varallisuusarvoihin. Kyse olisi tosiasiallisesta hallintotoiminnasta. Maksukortin maksutapahtumien lukumääriä ja varallisuusarvoja tulisi voida valvoa valvonnan kohdistuessa tavanomaisesta maksuliikenteestä poikkeavaan maksuliikenteeseen. Henkilön yksilöinnin mahdollistavia tietoja ei tässä valvonnassa käytettäisi. Yleisen massaluonteisen valvonnan perusteella mahdollisesti tehtyjen havaintojen pohjalta

tai jos se muusta syystä on tarpeen, tulisi voida tehdä päätös yksittäisen vangin maksukorttitilin tietojen valvonnasta. Muu syy voisi tulla kyseeseen esitutkintaviranomaisten toimenpiteiden johdosta. Rikosseuraamuslaitoksen valvontatoimivalta koskisi vain Rikosseuraamuslaitoksen hyväksymiä maksukortteja. Rikosseuraamuslaitokselle ei esitetä toimivaltaa vankien muun rahaliikenteen valvontaan. (HE 6/2020 vp) Vankiloiden vastausten perusteella sähköisen asioinnin kautta siviiliti- leillä tapahtuva rahaliikenne, joka liittyy vankilassa käytävään huumausainekaup- paan, on nykyään jopa merkittävämpää kuin vankilan maksukorttitilien kautta ta- pahtuva rahaliikenne, ja myös tämän valvontaan tulisi olla mahdollisuus.

Julkisten lähteiden käyttäminen

Julkisten lähteiden käyttäminen osana vankia koskevaa tiedonhankintaa on käytän- nössä kielletty Rikosseuraamuslaitoksessa. Tähän liittyy myös soveltuvan säänte- lyn puuttuminen.

Apulaisoikeusasiamies (AOA) on antanut kannanoton vangin Facebook-tietojen hyödyntämisestä. AOA:n mukaan Facebook-profiilien tietojen luotettavuus ja toden- peräisyys voivat olla hataria. Myöskään pelkkä tieto siitä, että henkilöt ovat Face- book-kavereita, ei kerro mitään heidän suhteensa luonteesta ja läheisyydestä. ”Ka- vereita” voivat olla jopa sellaiset henkilöt, jotka eivät ole koskaan tavanneet toisi- aan, eivätkä muutoinkaan tunne toisiaan. Kaveruus ei myöskään itsessään kerro mitään henkilöiden yhteydenpidosta tai sen puutteesta. Jos päätöksen perusteeksi ilmoitetaan Facebookista nähtävissä olevat tiedot, päätöksentekijän tulee arvioida niiden luotettavuus ja käyttökelpoisuus. (EOAK/4613/2017, 23.10.2017) Tähän liit- tyen on todettava, että suurin osa tiedustelutiedoista on yksinään ”hataria”, eikä esi- merkiksi päätösten teossa nojata pelkästään yhteen lähteeseen. Avoimista läh- teistä saatu tieto voi olla ratkaisevan tärkeää kokonaisuuden hahmottamiseksi ja seurannan suuntaamiseksi oikeaan kohteeseen.

Risen tiedonhankintakeinovalikoimassa tulisi olla mukana myös avoimet lähteet. Tietoja ei tulisi käyttää suoraan päätösten perusteena, mutta niitä voidaan käyttää esimerkiksi osana puheeksi ottoa jr-yhteyksien osalta. Tämän vangin kanssa käytä- vän keskustelun pohjalta tilannekuva täsmentyisi, ja se voitaisiin kirjata vangin tie- toihin ja olla osana kokonaisharkintaa päätöksenteossa.

Vaikuttaa yleisesti siltä, että vankiloiden ohjeistaminen rikollisen toiminnan estämiseen liittyvässä tiedonhankinnassa on tapahtunut käytännössä erilaisten kanteluiden kautta, joissa AOA:n kannanotot ovat ”muotoutuneet ohjeiksi” sen sijaan, että Rise olisi itse miettinyt tiedonhankinnan kokonaisuutta ja ohjeistanut vankiloita rikosten estämisen lähtökohdasta mahdollisimman tehokkaaksi lainsäädäntö huomioiden. Joka tapauksessa Risen kanteluita koskevissa lausunnoissa tulisi huomioida nykyistä paremmin turvallisuustoimintaan liittyvät tarpeet, jolloin ne tulisivat huomioiduksi paremmin myös AOA:n ratkaisuisissa.

Vihjetiedot

Vangeilta saatavat vihjetiedot ovat ehkä keskeisin tiedonhankintakeino vankiloissa, ja niiden saaminen vaatii lähityötä ja aitoa vuorovaikutusta vangin kanssa. Avovankiloiden vapaammassa olosuhteissa korostuu vangeilta saatavan vihjetiedon merkitys vankilaturvallisuuden ylläpitämisessä ja rikosten estämisessä.

”Erittäin tärkeänä keinona tiedonhankintaan on vankien kanssa käytävät keskustelut. Kahdenkeskisissä keskusteluissa saadaan vankilaturvallisuuden kannalta erittäin tärkeitä tietoja.”

Vankien kanssa käytävässä vuorovaikutuksessa liikkuu yleisesti paljon tietoa, josta osa liittyy vankilaturvallisuuteen ja rikolliseen toimintaan. Tällaisen tiedon välittämiselle yksikössä tulee olla koko henkilöstöä koskeva selkeä ohjeistus. Tyypillisesti tieto välitetään turvallisuudesta vastaavalle apulaisjohtajalle tai rikosseuraamusesi miehelle, joiden tulee välittää se tarvittavilta osin eteenpäin ja tallentaa järjestelmiin.

Poliisitoimintaa koskevissa laeissa on säädetty poliisin tietolähdetoiminnasta, jolle poliisilla on omat säännökset ja määräykset. Vankilaolosuhteisiin tätä vastaavaa toimintaa ei ole olosuhteet huomioiden helppo toteuttaa, mutta asiaa tulisi selvittää. Lainsäädännön puute ei estä Risen virkamiehiä ottamasta vastaan vangilta saatavaa vihjetietoa, jos vanki tämän vapaaehtoisesti kertoo ilman vastiketta. Osa vankiloiden tiedonhankintaa tekevistä virkamiehistä tekee yhteistyötä poliisin tietolähteitä käsittelevän yksikön kanssa muun muassa järjestämällä turvallisia tapaamisia poliisille ja vankilassa olevalle tietolähteelle. Näistä tapaamisista myös vankila voi hyötyä saadessaan poliisilta vankilaturvallisuuteen liittyviä tietoja. Osaavat Risen virkamiehet pystyvät myös osoittamaan poliisin yksikölle potentiaalisia asiakkaita

vankilassa tapahtuvan vuorovaikutuksen perusteella. Näin ollen hyöty on molemminpuolinen, ja Risen ja poliisin yhteistyötä tulisi kehittää sekä tehdä toiminnasta valtakunnallista. Risen vangeilta saamalla vihjetiedolla ja poliisin tietolähdetoiminnalla on keskeinen merkitys torjuttaessa järjestäytyneitä rikollisuutta.

”Kannatettavaa olisi, että organisoitu tietolähdetoiminta liitettäisiin kiinteäksi osaksi vankiloiden toimintaa säännöstön ja henkilöstön koulutuksen osalta, ja tähän toimintaan yhdistettäisiin kiinteä yhteistyö KRP:n vastaavan toiminnon kanssa.”

Tiedonhankintaresurssi

Tiedonhankinnan organisointi yksiköissä ei ole vastausten perusteella kaikilta osin onnistunut. Resurssit tiedonhankintaa tekevien virkamiesten osalta ovat riittämättömät tai niitä ei ole ainakaan mitoitettu tasapuolisesti. Vaikka kohdennettua resursseja olisi, lähes kaikissa vankiloissa on sellainen tilanne, että tiedonhankintaan nimetyt virkamiehet on sidottu liiaksi muihin tehtäviin tiedonhankintatyön lisäksi.

Myös keskushallinnon ja aluekeskusten turvallisuusasioihin suunnattuja resursseja pidettiin liian vähäisinä ja yhteistyötä järjestäytyneen rikollisuuden toiminnan ehkäisyyn riittämättömänä. Asiaan tulisi kiinnittää erityistä huomiota Rise 2.0-organisaatiouudistuksessa. Poikkeuksena tähän Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueen osalta nähtiin hyvänä se, että alueen radi-suunnittelijoiden toimenkuvaan on lisätty jr-tilannekuvan ylläpitäminen, jonka myötä yhteistyö alueen vankiloiden kanssa jr-asioissa on ollut hyvää molempiin suuntiin.

Vankilan johdon vastuulla on velvoittaa kaikkia virkamiehiä seuraamaan vankeja sekä tekemään havaintoa ja saattamaan ne tiedoksi vankilan erikseen nimetyille virkamiehille, esimerkiksi turvallisuustiimille. Vankilan turvallisuustiimin tehtävänä on kerätä kootusti tietoa ja rakentaa tilannekuvaa vankilan johdon sekä koko henkilökunnan käyttöön. Lisäksi yksittäisten vankiloiden tilannekuvaista tulisi koostaa valtakunnallinen tilannekuva niin Risen kuin poliisin käyttöön. Vankilasta saatavalla tiedolla on erittäin suuri merkitys poliisin ylläpitämässä järjestäytyneen rikollisuuden tilannekuvassa. Yhteistyötä tehdään myös Tullin ja Rajavartiolaitoksen sekä muiden viranomaisten kanssa. Turvallisuustiimin tehtävänä tulee olla myös

yksittäistä vankia koskevan tiedon kerääminen vankilan johdolle ja muille päätöksentekijöille päätöksentekoa varten.

Vangin saapuessa vankilaan turvallisuustiimin tulisi osallistua vangin tulohaastatteluun. Turvallisuustiimin näkökulmasta selvitetään muun muassa vangin ajankohtainen tilanne, liittyykö vanki jr-toimintaan tai pelkääkö hän jotakin. Vangin kertomaa verrataan muuhun saatuun tietoon, ja tästä tehtyjen johtopäätösten perusteella vangille katsotaan soveltuvien asuinosa- ja rangaistusajan suunnitelmaa ja sen tavoitteita tukien.

Turvallisuustiimien tiivis ja säännöllinen yhteistyö yksikön johdon ja valtakunnallisen jr-toiminnon kanssa on välttämätöntä ajantasaisen tilannekuvan ylläpitämiseksi. Siihen perustuen tehdään niin valtakunnalliset kuin yksikkökohtaiset päätökset ja linjaukset.

Vankiloiden näkemyksen mukaan esitutkinta- ja oikeudenkäyntipöytäkirjojen hallussapito tulisi olla mahdollista evätä vangeilta ainakin niissä vankiloissa ja osastoissa, joilla jr-vangit vaikuttavat. Jr-vangit vaativat muita osastolla asuvia vankeja esittämään heille esitutkintapöytäkirjoja, joita esimerkiksi asianajajat lähettävät asianajajapostissa. Tällä hetkellä henkilökunnalla ei ole kunnollista toimivaltaa puuttua tähän, jos konkreettista uhkaa ei ole todennettavissa.

Luvattomia matkapuhelimia todettiin olevan vankiloissa. Tämän vuoksi tulisi selvittää mahdollisuus hankkia laitteet, jotka estävät gsm-liikenteen muilta kuin sallituilta liittymiltä. Lisäksi luvattomia puhelimia varten tarvittaisiin entistä paremmat laitteet, joilla voidaan paikantaa ja paljastaa puhelimia vankiloissa. Myös droneja havainnointiin sekä estämään niiden lentäminen vankila-alueella tarvittaisiin luotettavimmat laitteet.

4.7 Henkilökunnan osaaminen

Vankiloilla oli yhteinen näkemys siitä, ettei henkilökunnan tietämys ja koulutus järjestäytyneestä rikollisuudesta ovat erittäin tärkeitä asioita, jotka eivät tällä hetkellä ole riittävän hyvällä tasolla. Joissakin vankiloissa koko henkilökunnalle on pidetty yleisiä infotilaisuuksia järjestäytyneestä rikollisuudesta. Näitä tilaisuuksia on pidetty

hyvinä. Lisäksi syvällisempää osaamista tarvitaan osastovartijoille sekä vastaanotossa ja tiedonhankinnassa työskentelevälle henkilöstölle.

”Erityisesti valvontapuolelle kaivattaisiin syvempää koulutusta, jolloin havaintoja tulisi enemmän tiedon ja taidon lisääntyessä. KKS henkilökunta tarvitsisi omanlaista koulutusta. Tämä yhtenäistäisi työnäkyä. Lupa-asioiden käsittelijät ovat tärkeässä roolissa, että he ymmärtävät jr-ryhmien toiminnan, sekä yleisesti jr-rikollisuudesta. Tämä auttaisi lupa-asioiden käsittelyssä laittamaan asioita oikeaan järjestykseen.”

Riittävä koulutus järjestäytyneestä rikollisuudesta tulisi sisällyttää kaikkiin rikosseuraamusalan tutkintoihin entistä laajemmin.

”Jr-rikollisuudesta voisi olla oma koulutuskokonaisuutensa rskk:lla. Koulutus voisi olla perustavanlaatuinen katsaus Suomessa toimiviin jr-ryhmittymiin ja niiden toimintaan. Tällainen jengirikollisuuden abc-kokonaisuus on ollut esimerkiksi jr-yhdyshenkilöiden koulutuspäivillä. Tämä koulutuskokonaisuus olisi hyvä kaikille virkamiehille ammattiryhmään katsomatta. Tällä hetkellä Intrasta löytyy suhteellisen kattava tietopaketti jr-rikollisuuteen liittyen, välttämättä moni virkamies ei osaa sitä sieltä itse etsiä ja kouluttautua omatoimisesti.”

Haasteena riittävän jr-koulutuksen järjestämiselle on käytettävissä oleva aika, koska järjestettävänä on vuosittain myös useita muita koulutuksia. Vankilan koulutuksille tulisi olla suunnitelma, joka huomioitaisiin työvuorosuunnittelussa.

”Koulutuksella tavoitteena on saada koko henkilökunta mukaan havainnointiin ja tiedonkulkuun.”

”Kokemuksen mukaan jr-vankien kanssa työskentely on helpompaa ja joissain tapauksissa myös vähemmän kuormittavaa, kun jr-ilmiötä tuntee syvemmin eikä oma käsitys asiasta perustu kuulopuheisiin tai oletuksiin. Toisaalta sen ymmärtäminen, mitä järjestäytyneeseen rikollisuuteen kiinnittyminen tarkoittaa ja mihin kaikkeen se ihmisen elämässä ja hänen päätöksissään vaikuttaa, auttaa työntekijää hahmottamaan mahdollisia itseensä, työkavereihin, muihin vankeihin ja vankilan ulkopuolella oleviin henkilöihin

kohdistuvia riskejä sekä todellisia uhkia. Näin ollen henkilöstön koulutuksella ja ilmiön tutuksi tekemisellä pitäisi olla aikaisempaa merkittävämpi rooli. Vastuuvirkamiesmalli voi parantaa muutosmotivaation ja irtautumissignaalien tunnistamista, sekä tällaisten vankien ohjaamista tuen piiriin. Tällä hetkellä henkilökunnalla ei vaikuta olevan riittävästi tietoa siitä, mitä jr-toimintaan kiinnittyminen tarkoittaa niin uhkien kuin irtautumisen kannalta. Kuitenkin, vastuuvirkamiesmallin ja lähityön tulee olla hieman erilaista jr-vankien kuin ”tavallisten vankien” kohdalla henkilökunnan kuormittavuutta lisäävän henkilöitymisen ja painostamisen välttämiseksi.”

4.8 Resurssit ja rekrytointi

Resurssit

Vankiloiden vastausten perusteella edes niillä osastoilla, joille on sijoitettu jr-vankeja, ei pystytä välttämään kattavasti yksintyöskentelyä nykyisillä resursseilla. Vankiloiden henkilöstöresurssit ja toiminta tulisi suunnitella kokonaisuudessaan niin, että yksintyöskentely voidaan välttää.

Resurssien niukkuuden nähtiin vaikuttavan turvallisuustilanteeseen heikentävästi. Erityisesti valvontahenkilökunnan määrä on pieni, ja vankilassa on muinakin kuin kesäaikoina paljon sijaisia ja kouluttamatonta henkilökuntaa.

”Valvonnan resurssit vaikuttavat merkittävällä tavalla siihen, millaiset toimintaedellytykset jr-vangeilla on ja kuinka hyvin vangit pystyvät organisoitumaan vankilan sisällä.”

Vähäiset resurssit näkyvät puutteina myös vankiloiden tarkastustoiminnassa.

”Tarkastustoimintaa tulisi lisätä, mutta resurssipulan takia se on haastavaa.”

Rekrytointi

Uuden henkilöstön rekrytoinnissa tulee aina selvittää rekrytoitavan henkilön taustat valtakunnallisesti yhdenmukaisella tavalla. Risessä ei ole systemaattista henkilöstön nuhteettomuuden seuranta. Tätä pidettiin merkittävämpänä keinona

järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen työn kannalta kuin käynnistettäviä henkilöstön turvatarkastuksia.

Uutta henkilökuntaa ei tule sijoittaa heti työskentelemään jr-vankien kanssa. Vasta kokemuksen karttuessa ja koulutukset saatuaan työntekijä voi työskennellä heidän kanssaan. Tällöin nähdään myös työntekijän soveltuvuus työskennellä jr-osastoilla.

4.9 Exit-toiminta

Exit-toiminta tunnettiin yleisellä tasolla, mutta tarkempaa koulutusta aihepiiriin kaivattiin. Koulutusta tarvittaisiin erityisesti vankiloihin, joihin on sijoitettu jr-vankeja. Yleisempi koulutus tulisi suunnata laajasti vankien kanssa työskentelevälle henkilöstölle muun muassa siitä, miten irtautumisesta tulisi keskustella jr-vangin kanssa ja mitkä merkit viittaavat mahdolliseen irtautumishalukkuuteen. Pienemmälle ryhmälle tulisi antaa syvempi koulutus liittyen irtautumishalukkaan vangin kanssa työskentelyyn. Koulutusta tulisi antaa erityisesti niiden vankiloiden henkilöstölle, joihin exit-vankeja sijoitetaan. Koulutuksen sisällön tulisi liittyä erityisesti irtautuneen jr-vangin kanssa tapahtuvaan työskentelyyn. Myös Kauppisen pro gradu-tutkielman tulokset osoittivat viranomaisten puutteelliset tiedot ja taidot irtautumisen tukemisessa vankeuslain velvoitteesta huolimatta (Kauppinen, M. 2017).

”Henkilökunnalla on tiedossa, että on olemassa exit-toiminto, mutta siitä ei ole sen enempää juurikaan tietoa.”

Exit-toiminnassa oikeansisältöinen viestiminen vangeille on erittäin olennaista, ettei väärä tieto karkota potentiaalisia irtautujia toiminnan piiristä. Myös tämän vuoksi jr-vankien kanssa työskentelevällä henkilöstöllä tulisi olla riittävät tiedot exit-toiminnasta.

”Exit-toiminto on tuttu, mutta Risen pitäisi panostaa siihen voimakkaasti enemmän. Joka yksikössä pitäisi olla aiheeseen koulutettu yhteyshenkilö ja alueella yksi aiheeseen keskittyvä henkilö. Exit-toimintaa pitäisi tuoda tutuksi myös koko henkilöstölle ja heitä pitäisi kouluttaa ottamaan asia vankien kanssa puheeksi sekä bongaamaan vankien kanssa tehtävästä työstä ns. muutospuhetta ja irtautumista indikoivia tekijöitä. Yhteistyötä vangin

vapautuessa ns. kolmannen sektorin exit-toimijoiden kanssa on kehitettävä ja luotettavat toimijat olisi syytä ottaa mukaan Risen yhteistyökumppaneiksi.”

Exit-toiminnan kehittämistoiveista huolimatta siinä todettiin saavutetun jo hyviä tuloksia ja erityisesti vastuuvirkamiesmalli katsottiin tärkeäksi sitoa exit-toimintaan.

”Exit -toiminnasta on saatu positiivisia kokemuksia ja tuloksia. Exit-toimintaan keskittyvälle koulutukselle olisi tarvetta. Exit-toiminta yksiköissä on tällä hetkellä yksittäisten virkamiesten oman kiinnostuksen varassa. Vastuuvirkamiesmallia kannattaisi varmaan pyrkiä enemmänkin hyödyntämään, kun motivoidaan jr-vankeja Ransu työskentelyssä.”

Jo vankeusaikana, mutta erityisesti vangin vapautumisvaiheessa, exit-toimintaan liittyvää yhteistyötä eri toimijoiden kanssa pidettiin erittäin tärkeänä.

”Exit-yhteistoiminta toimii tällä hetkellä hyvällä tasolla. Exit-toimintoon ohjautuminen lähtee henkilön omasta halusta/ kiinnostuksesta, ja tässä kohtaa myös Risen henkilöstöllä on suuri rooli. Henkilöstö voi vaikuttaa rohkaisemalla asiaa harkitsevaa vankia ja ohjaamalla hänet oikean ihmisen pariin.”

5 Viranomaisyhteistyö

Risen ja poliisin sekä muiden viranomaisten väliseen tiedonvaihtoon toivottiin selkeyttä ja tehostamista tarvittaessa vaikka säännösmuutosten kautta. Tosin tiedonvaihto todettiin jo nyt hyväksi ainakin osassa vankiloita. Risen ja poliisin välisessä tiiviissä tiedonvaihdossa hyötyjinä ovat molemmat viranomaiset, ja tämä korostuu järjestäytyneen rikollisuuden toiminnan estämisessä. Riselle ollaankin säätämässä (HE 6/2020 vp) mahdollisuus luovuttaa tietoa esitutkintaviranomaisille myös omaaloitteisesti. Erityisesti Risen ja Keskusrikospoliisin välisen yhteistyön ja tiedonvaihdon tiivistäminen on järjestäytyneen rikollisuuden kehityssuunnan kannalta ensiarvoisen tärkeää.

”Risen ja KRP:n yhteistyön edelleen tiivistämisen ja syventämisen puolesta puhuu myös se todettu havainto, että Suomessa jengikentällä on asteittain tapahtumassa saman suuntainen kehitys kuin useissa muissa Euroopan maissa, esim. Ruotsissa, Tanskassa ja Saksassa. Suurten vakiintuneiden jengien rinnalle syntyy uusia, omia tunnuksia kantavia ja kovankin väkivallan käyttöön harjaantuneita kansainvälisiä jengejä, joista osa on leimallisesti maahanmuuttajavaltaisista. On korostettava, että näiden kansainvälisesti toimivien uusien jengien joukossa on sotilaallisissa muodostelmissa kokemusta hankkineita jäseniä/ ryhmiä, joiden taktinen ja väkivaltainen kapasiteetti on merkittävä. Tämän kehityksen seurauksena Suomenkin vankiloissa tullaan todennäköisesti kohtaamaan aivan uudenlaisia sisäisen turvallisuuden haasteita.”

Vankilassa tapahtuvan rikollisuuden tutkintaan toivottiin yhtenäisempää ja tehokkaampaa poliisiyhteistyötä tasalaatuisuuden ja paremman vaikuttavuuden saamiseksi. Osassa vankiloita rikostutkintayhteistyö todettiin toimivaksi. Yhteistyöllä on onnistuttu myös takavarikoimaan vankiloista luvattomia aineita ja esineitä.

”Onnistuneen yhteistyön tuloksena tulee myös löydöksiä ja laajan viranomaisyhteistyön (Syyttäjä, Keha, KRP, paikallispoliisi ja vankila) ansiosta saada tarvittaessa onnistunut rikosprosessi. Kaikkia näitä toimijoita tarvitaan usein samassa case:ssa, joka liittyy jr-toimintaan. Onnistuneessa

rikosprosessissa koko ketjun on oltava kunnossa alusta lähtien, tiedonhankinnan ensiaskeleista lähtien aina oikeuskäsittelyyn saakka.”

PTR-viranomaisten (Poliisi, Tulli, Rajavartiolaitos) ja Keskusrikospoliisiin sijoitettujen Risen yhdyshenkilöiden kanssa tehtävää yhteistyötä pidettiin merkittävänä. Vankiloiden vastauksissa pohdittiin myös sitä, onko kaksi Risen PTR-yhdyshenkilöä riittävä määrä koko Suomessa.

”Yhteistyö Keskusrikospoliisiin sijoitettujen Rikosseuraamuslaitoksen yhdysmiesten kanssa sujuu hyvin.”

Vastaajat kävivät myös pohdintaa Risen liittämistä osaksi PTR-toimintaa lainsäädännön tasolla. Tähän liittyen Risen yhteistyötä PTR-rikostiedustelun kanssa ollaan virallistamassa kirjaamalla Risen virkamiehen osallistuminen PTR-rikostiedusteluyksikön toimintaan lakiin Poliisin, Tullin ja Rajavartiolaitoksen yhteistoiminnasta. Rikosseuraamuslaitoksen virkamies voisi osallistua PTR-yksikön toimintaan silloin, kun se on tarpeen vankeusaikaisten rikosten estämiseksi tai laitosturvallisuuden ylläpitämiseksi. Toimintaan osallistuminen tapahtuisi Rikosseuraamuslaitoksen toimivaltuuksia koskevien säännösten mukaisesti. Rikosseuraamuslaitoksen virkamies ei siten osallistuisi esitutkintaan eikä esimerkiksi matkustajatietoja käsittelevän PTR-rikostiedusteluyksikön toimintaan. Ehdotettu säännös Rikosseuraamuslaitoksen osallistumisesta PTR-rikostiedusteluyksikön toimintaan olisi poikkeussäännös, koska voimassa oleva PTR-laki koskee ainoastaan PTR-viranomaisten välistä yhteistyötä. Näin ollen Rikosseuraamuslaitoksen osallistumisesta PTR-yhteistyöhän on perusteltua säätää kyseisessä laissa omassa pykälässään. (HE 6/2020 vp)

Mahdollisesta PTR-lain sääntelystä huolimatta Risen yhdyshenkilöt eivät ole sijoitettuna tällä hetkellä PTR-rikostiedusteluyksiköihin vaan erikoisoperaatioihin ja tutkintalinjalle mahdollisimman lähelle jr-seurantayksikköä. Tämän on nähty palvelevan paremmin niin Riseä kuin KRP:tä verrattuna tilanteeseen, jossa yhdyshenkilöt olisivat sijoitettuna PTR-rikostiedusteluyksikössä.

Poliisin kanssa tehtävässä yhteistyössä oli merkittäviä paikkakuntaakohtaisia eroja. Osassa vankiloita yhteistyö oli viikoittaista, osassa sitä ei juurikaan ollut. Kaikilta poliisilaitoksilta ei ole osoitettu vankilalle yhdyshenkilöä, ja yhteistyö perustuu pitkälti henkilökohtaisiin suhteisiin.

”Yhteistyötä tehdään tarvittavissa määrin satunnaisesti poliisien kanssa, mutta yhteistyö on riippuvainen täysin henkilökohtaisista suhteista. Rikosseuraamuslaitoksen tulisikin mielestäni ohjeistaa ja sopia paikallisen poliisilaitoksen kanssa selkeämmin siitä kuka on keneen yhteydessä ja millaisissa tapauksissa. Nyt saatua tietoa välitetään eteenpäin vaihtelevasti pöytäkirjan virkamiehen tai keskushallintoyksikön virkamiehen kautta.”

Viranomaisyhteistyö on erittäin tärkeää muun muassa vankiloissa tapahtuvien huumausainerikosten torjunnassa. Esimerkiksi Riihimäen vankilassa paikallispoliisiyhteistyö toimii seuraavalla tavalla:

- Kanta-Hämeen poliisilaitoksen Riihimäen yksikössä on kaksi yhdyshenkilöä, jotka hoitavat rikosasioiden päivittäistutkinnat, ja lisäksi on yhdyshenkilö pitkäkestoisen tutkinnan puolella. Nimetty tutkinnanjohtaja jakaa tutkittavat asiat näiden yksiköiden välillä.
- Lisäksi Hämeenlinnassa on paikallispoliisin jr-tutkintaryhmä, jossa on myös yhdyshenkilö ja oma tutkinnanjohtaja.
- Poliisin kanssa on sovittu, että vankilalla on mahdollisuus osaltaan vaikuttaa yhteistyössä rikostutkinnan kulkuun ja siihen, mikä yksikkö rikoksen tutkii.
- Päivittäistutkinta tutkii pienemmät rikokset ja pitkäkestoinen tutkinta törkeät väkivallan teot ja henkirikokset.
- Jr-toimintaan liittyvät rikokset tutkii jr-tutkintaryhmä. Esimerkiksi jos vankilalta takavarikoidaan huumausainepaketti, jonka vankila epäilee liittyvän jr-toimintaan, vankila voi ehdottaa juttua jr-tutkinnan hoidettavaksi.

Käytettävissä olevat Risen ja muiden viranomaisten rekisterit katsottiin pääosin riittäviksi. Tiedonhankintaan liittyviin tietojärjestelmiin ei oltu kuitenkaan kaikilta osin tyytyväisiä. Turvallisuustiedolle toivottiin parempia käsittelyalustoja ja tallennuspaikkoja. Lisäksi vastaajat pitivät tärkeänä Tullin ja Rajavartiolaitoksen rikosilmoitusten näkymistä poliisirekistereissä myös Risen virkamiesten käyttöoikeuksilla. Tullin ja Rajavartiolaitoksen rikosilmoitusten näkymättömyys on aiheuttanut haasteita, koska tällöin olennaista tietoa vangin taustoista jää saamatta.

Ulosottovelallisilta varojen pois saaminen on vaikeutunut huomattavasti, koska Riisen virkamiehillä ei ole lainmukaista oikeutta ilmoittaa varoista ulosottoon oma-aloitteisesti. Rikollisen toiminnan keskeinen motiivi on raha, ja ulosoton hankaloittaminen vaikeuttaa rikoksella ansaitun rahan pois saamista. Ulosoton mahdollisimman tehokas kohdentaminen erityisesti järjestäytyneeseen rikollisuuteen olisi enemmän kuin tarkoituksenmukaista. Riselle ollaan säätämässä mahdollisuus antaa tietoja ulosottoviranomaiselle sen pyynnöstä (HE 6/2020 vp).

Hallituksen esityksen (HE 246/2020) mukaan henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksesta annettuun lakiin ollaan säätämässä mahdollisuus ilmoittaa tiedoista ulosottomiehelle. Ehdotettu pykälä (23 §) kuuluu seuraavasti:

Sen lisäksi, mitä viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa ja muualla laissa säädetään, Rikosseuraamuslaitos voi salassapitosäännösten estämättä ja myös oma-aloitteisesti luovuttaa ulosottoviranomaiselle tuomittua, vankia, tutkintavankia ja yhdyskuntaseuraamusta suorittavaa henkilöä koskevat rikosseuraamusrekisterissä olevat seuraavat tiedot, jos tiedot ovat tarpeen ulosottoa varten tai rangaistuksen täytäntöönpanemiseksi:

- 1) tiedot rikoksista ja tuomioista sekä rangaistuksen täytäntöönpanon tai tutkintavankeuden toimeenpanon alkamisesta ja päättymisestä;
- 2) tiedot vangin ja tutkintavangin sijoittamisesta Rikosseuraamuslaitoksessa, osallistumisvelvollisuuden täyttämisestä siviilityöluvalla ja siviilityöpaikasta sekä vangille ja tutkintavangille maksetusta käyttörahasta, toimintarahasta ja palkasta sekä siitä tehtävistä pidätyksistä, **vankilassa mukana olevista tai sinne toimitetuista varoista ja arvokkaasta omaisuudesta.**

6 Keskeisimmät havainnot tilannekuvasta ja tarvittavista toimenpiteistä

Julkisuudessakin esiin nousseet jr-vankien vaikuttaminen muihin vankeihin ja heidän aiheuttamat ongelmat vankiloissa ovat olleet nähtävissä jo pitkään, mutta asiaan ei ole tartuttu riittävän ponnekaasti. Merkittävin lähivuosien muutos on ollut väkivallan kohdistuminen Risen henkilökuntaan, ja näitä tapauksia on ollut paljon. Ennen vuotta 2018, jolloin väkivallan teot henkilökuntaa kohtaan alkoivat, järjestäytyneen rikollisuuden Risen henkilökuntaan kohdistamaa todennettua väkivaltaa ei tapahtunut 10 vuoden aikana kuin yksi tapaus. Vuonna 2010 ravintolassa olleet kaksi vartijaa kohtasivat sattumalta jr-ryhmän jäseniä, joiden taholta heihin kohdistettiin ravintolassa väkivaltaa heittämällä tuopilla.

On selvää, että järjestäytyneen rikollisuuden toiminnan hallintaan saamisen edellyttämät toimet tarkoittavat jr-vankien toimien rajoittamista nykyistä tiukemmin, mutta samalla mahdollistetaan muun vankijoukon inhimillisempi ja oikeudenmukainen rangaistuksen suorittaminen. Jr-vankien perusoikeuksia ei tule kuitenkaan rajoittaa enempää kuin on välttämätöntä. Keskeisimmät kaksi tarpeellista muutosta ovat jr-vankien sijoittaminen jengeittäin erilleen muista vangeista ja heidän yhteydenpitonsa systemaattisempi seuranta rikollisen toiminnan estämiseksi. Käytännössä nämä kaksi muutosta vaativat halutulla tavalla toteutuakseen lukuisan määrän erilaisia toimenpiteitä, joita on esitelty selvityksen toimenpide-esityksissä. Näitä toimia tukee nykyinen Risen strategia ja, suurin osa toimenpide-esityksistä voidaan selvitysmiehen näkemyksen mukaan tehdä voimassa olevan lainsäädännön puitteissa. Jos katsotaan, ettei tämä onnistu, olisi säädettävä erilliset säännökset järjestäytyneen rikollisuuden toimintaedellytysten rajoittamiseksi vankiloissa.

Toimenpide-ehdotuksia on paljon, mutta tilanne on ajautunut niin vakavaksi, ettei pienillä tai yksittäisillä toimenpiteillä saada juurikaan parannettua kokonaistilannetta. Toimenpide-esityksissä on huomioitu niiden kokonaisvaikutus erityisesti järjestäytyneen rikollisuuden toimintaedellytysten estämiseksi vankiloissa.

Vankiloiden vastausten perusteella Risen haasteet vastata järjestäytyneen rikollisuuden aiheuttamiin ongelmiin vankiloissa voidaan kiteyttää neljään isompaan kokonaisuuteen.

Johtaminen

Järjestäytyneen rikollisuuden aiheuttamien ongelmien kokonaisuutta ei ole otettu valtakunnallisesti riittävän hyvin haltuun, vaikka ongelmat on nähty pitkään. Koko Risen johdolla tulisi olla riittävä ja yhteinen ymmärrys järjestäytyneestä rikollisuudesta ja sen toimintamalleista vankiloissa. Johdolla olisi oltava myös ajantasainen tilannekuva järjestäytyneen rikollisuuden toiminnasta vankiloissa. Tämä mahdollistaa oikeanlaiset linjaukset ja päätökset.

”Risessä ei ole riittävällä tavalla reagoitu UB:n luomaan uuteen tilanteeseen, jossa virkamiehiin kohdistetaan väkivaltaa ja muuta kielteistä vaikutamista. Risen strategisissa linjauksissa on korostunut tavoite avoimempaan täytäntöönpanoon ja valvonnan vähentämiseen. Muunlaisille diskursseille ei ole annettu tilaa.”

Kuitenkin vuonna 2018 Risessä annettuja järjestäytyneen rikollisuuden kiinnittymisen ehkäisyn toimenpidelinjauksia pidettiin erittäin hyvinä, ja ne vastaisivat toteutuksessaan suurelta osin järjestäytyneen rikollisuuden aiheuttamiin ongelmiin. Toimenpidelinjausten toimeenpanon koettiin tapahtuneen melko heikosti, joka on ollut toki myös niin alueiden kuin yksiköiden vastuulla. Syynä heikkoon toimenpidelinjausten toimeenpanoon on varmasti myös se, että linjauksia ei ole konkretisoitu riittävästi käytännön toimenpiteiksi.

Risen toimintaa ohjaava sääntely ei kaikilta osin mahdollista riittäviä toimia järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaan

Vankiloiden vastauksissa korostui voimassa olevan lainsäädännön toimimattomuus järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaan sekä niin apulaisoikeusasiamiehen kuin Risen oman laillisuusvalvonnan kannanotot, joiden ei koettu antavan kaikissa ratkaisuissa riittävää painoarvoa vankilaturvallisuudelle ja rikollisen toiminnan estämiselle. Vastausten mukaan säännöksiä voitaisiin tulkita tiukemmin ja etupainotteisemmin ainakin jr-vankien osalta. Vankilat kokevat jääneensä ongelman kanssa yksin, ja työkalut järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaan vankiloissa ovat heikentyneet ja epäselvät erityisesti tiedonhankinnan osalta. Tähän kokonaisuuteen liittyy myös se, että vankeuslain riittävässä tuntemisessa ja päätösten perustelemissa yleisesti on puutteita ainakin osassa vankiloita, ja tämä on heijastunut

laillisuusvalvonnan ratkaisuihin. Tulisi kuitenkin pohtia, että pitäisikö vankeuslakia muuttaa Risen toimintaa tukevaksi rikosten estämisen näkökulmasta. Tämä voi tarkoittaa käytännössä omia jr-säännöksiä vankeuslakiin.

”On syntynyt sellainen vaikutelma, että Kehan turvallisuuspuoli ja oikeudellinen yksikkö eivät toimi yhtenäisen linjan mukaisesti. Kehan toimintaohjeissa ja määräyksissä ei aina ole riittävällä tavalla huomioitu käytännön realiteetteja ja turvallisuusosaston näkemyksiä.”

On myös huomioitava, että koko vankeuslaki on valmisteltu 2000-luvun alkupuolella, jolloin järjestäytyneellä rikollisuudella ei ole ollut sellaista asemaa yhteiskunnassa ja vankiloissa kuin nykyään. Näin ollen on ymmärrettävää, ettei järjestäytyntä rikollisuutta ole osattu huomioida riittävällä tasolla vankeuslain valmistelussa. Lakia on toki päivitetty useaan otteeseen tuon jälkeen, mutta muutokset eivät ole mahdollistaneet tehokkaampia menettelytapoja järjestäytyneen rikollisuuden toiminnan estämiseksi vankiloissa.

Resurssit ja kouluttamaton henkilökunta

Vankiloiden henkilöstömäärä on painunut viime vuosina kriittiselle tasolle ja muun muassa yksintyöskentelyn määrä on huomattava myös jr-vankien kanssa työskennellessä. Tämä on selvä työturvallisuusriski, johon pitäisi pystyä reagoimaan nopeasti. Resurssien vähyys ei tosin ole pelkästään Risen ratkaistavissa oleva haaste.

Toinen resursseihin liittyvä haaste on kouluttamattoman henkilökunnan suuri osuus suljetuissa vankiloissa. Kouluttamaton henkilöstö on alttiimpi vankien vaikutusyrityksille. Kouluttamatonta henkilöstöä ei ole myöskään yhtä helppo sitouttaa asetettuihin tavoitteisiin, koska heidän työtilanteensa on epävarma.

Huumausainerikollisuuden torjunta

Järjestäytyneen rikollisuuden toiminta perustuu taloudellisen hyödyn tavoitteluun, ja huumausaineet ovat keskeisin järjestäytyneen rikollisuuden tulonlähde vankilassa. Tähän liittyvät lieveilmiönä väkivalta, uhkailu ja kiristäminen. Vähentämällä tai jopa poistamalla huumeet vankiloista myös jr-ryhmien toimintaedellytykset vähenisivät automaattisesti. Huumausaineiden salakuljettamisen mahdollisuus suljettuihin vankiloihin on tullut kuitenkin helpommaksi muun muassa tarkastustoiminnan

riittämättömyyden ja vankien lupa-asioihin tehdyillä lievennyksillä, joista yhtenä esimerkkinä valvomattomien tapaamisten edellytysten lieventäminen. Huumausaineiden salakuljetus vankiloihin tapahtuu kuitenkin pääasiassa kehon sisällä. Tarvittaisiin siis tiukempia toimia huumeiden salakuljetuksen estämiseksi vankilaan, ja tämä tukisi myös Risen strategiaa, jossa päihdeongelmiin puuttuminen on keskeistä.

Rikollisen toiminnan estäminen tai ainakin voimakas vähentäminen on keskeinen ratkaisu järjestäytyneen rikollisuuden aiheuttamien ongelmien taklaamiseksi vankiloissa, koska jr-ryhmät pyrkivät myös vankeusaikana tavoittelemaan taloudellista hyötyä. Jos se saadaan poistettua, myös jr-ryhmien houkuttelevuus ja valta-asema murenevat. Vankilaväkivallan taustalla ovat usein rikollisen toiminnan harjoittamiseen liittyvät syyt.

Tämän lisäksi vankilassa tai vankilasta käsin tapahtuneet rikokset tulisi tutkia nykyistä tehokkaammin niiden vankilaturvallisuudelle ja yhteiskunnalle aiheuttaman haitallisuuden vuoksi. Tällä hetkellä vaikuttaa siltä, että vankilaympäristössä ”hyväksytään hiljaisesti” tietty määrä rikollista toimintaa erityisesti huumausainekaupan, väkivallan ja uhkailun osalta. Sinänsä tämä on ymmärrettävää, koska vankilarikollisuuden puuttuminen on todetusti erittäin vaikeaa, vaikka rikollista toimintaa havaitaan tapahtuvan pinnan alla. Vuosien saatossa järjestäytynyt rikollisuus on kehittynyt ja raaistunut vankiloissa, mutta sääntely ja viranomaistoiminta ei ole täysin pysynyt tässä negatiivisessa kehityksessä mukana. Asia on kuitenkin erittäin vakava ja niin henkilökunnan kuin muiden vankien turvallisuutta vaarantava, joten nyt on viimeinen hetki reagoida tilanteeseen.

7 Toimenpide-esitykset

7.1 Johtaminen ja Rikosseuraamuslaitoksen linjaukset

Vankeusaikaisen rikollisuuden estämisen kirjaaminen Risen strategiaan

Vankeusaikaisen rikollisuuden estäminen tulisi kirjata tavoitteeksi Risen strategiaan, kuten uusintarikollisuuteen vaikuttaminen vankeuslain 1 luvun 2 §:n mukaisesti. Esimerkiksi Norjassa vankiloissa on määritelty rikostorjunnalliset tavoitteet viranomaisyhteistyölle. Suomessa vankeusaikaisen rikollisuuden estämisen strategiakirjauksen lisäksi tulisi laatia siihen linkittyvät konkreettiset rikostorjunnalliset tavoitteet.

Vankeusaikaisen rikollisuuden luotettava tilastointi ja analysointi

Vankeusaikana tehty rikollisuus tulisi tilastoida oikein ja luotettavasti, jotta tilannekuva olisi oikea ja vaikuttavuustyötä voitaisiin arvioida. Tällöin asiaan voitaisiin kiinnittää tarvittavaa huomiota myös tutkimuksen kautta.

Esimerkiksi vuonna 2019 Risen valtakunnallisten tilastojen mukaan Riihimäen vankilassa tehtiin reilut 20 rikosilmoitusta, kun todellisuudessa niitä oli noin 80 kappaletta. Tilastoharhan keskeisin syy on tilaston laatiminen Vankitietojärjestelmän kurinpitotiedoista, jonne kaikki rikosilmoitukset eivät kirjaudu erinäisistä syistä.

Rikosilmoitusten tilastoinnille tulee löytää luotettava tilastointitapa esimerkiksi niin, että tilastot laaditaan poliisirekistereistä tai vaihtoehtoisesti rikosilmoitusten tilastoinnin voisi vastuuttaa vankiloiden turvallisuustiimeille, joilla on realistisin kuva vankilakohtaisesta tilanteesta.

Risessä on puhuttu paljon tiedon analysointityön tarpeesta, ja siihen ollaankin resursoimassa Rise 2.0 organisaatiouudistuksen yhteydessä. Analysointityön organisoinnissa on tärkeää määritellä, millaista tietopohjaista analyysia tarvitaan niin strategisella kuin operatiivisella tasolla päätöksenteon tueksi.

Turvallisuuden organisointi Rise 2.0 organisaatiouudistuksessa

Rise 2.0 organisaatiouudistuksessa tulisi huomioida turvallisuuden organisointi ja johtaminen huomattavasti nykyistä selkeämmin ja johdonmukaisemmin.

”Vankiloiden turvallisuustoimintojen kehittäminen on jäänyt pitkälti vankiloiden vastuulle, minkä vuoksi siitä on muodostunut hyvin kirjavaa ja henkilösidonnaista. Valtakunnallisesti tarkastellessa turvallisuushenkilöstön määrä on vähäinen ja se heikentää turvallisuusvalvonnan tehokkuutta.”

Risen tuottamaan vankila- ja RADi-raporttia sekä alueiden turvallisuuden tilannekuvapalaverien materiaaleja pidettiin hyvinä, mutta niitä tulisi edelleen kehittää. Lisäksi tarvittaisiin Risen oma säännöllinen jr-tilannekuvaraportti, josta olisi toinen versio koko henkilöstölle ja toinen syvällisempi versio tiedonhankinnassa työskenteleville. Näen mahdollisena myös sen, että Risen jr-tilannekuvaraportti tuotettaisiin yhteistyössä KRP:n kanssa.

Tämän lisäksi tulisi olla säännölliset kuukausittaiset jr-tilannekuvapalaverit, joissa olisi mukana KRP:n jr-seurannan edustaja esimerkiksi joka toisessa palaverissa yhteistyön tiivistämiseksi ja yhteisen tilannekuvan varmistamiseksi.

”Vankilahenkilökunnan tietämyksen ja osaamisen lisäämisessä olisi suotavaa entistä tiiviimmin toimia KRP:n alan asiantuntemusta omaavien tahojen kanssa. Yhteistoiminnassa kyseeseen tulisi KRP:n taholta annettava säännöllinen informaatio ja koulutus vankilahenkilökunnalle.”

Valtakunnallisen jr-toiminnon perustaminen Rikosseuraamuslaitokseen

Rise 2.0-organisaatioon tulisi perustaa valtakunnallinen jr-toiminto, jonka voi yhdistää RADi-toiminnon kanssa. Jr-toiminnon tehtävänä olisi:

- Valtakunnallisen tilannekuvan ylläpitäminen järjestäytyneestä rikollisuudesta.
- Yhtenevät raportointimallit jr-tilanteesta valtakunnallisesti ja yksiköille. Yleisempi jr-tilannekuvaraportti koko henkilöstölle nykyisten koronaraporttien tapaan. Niihin voi sisällyttää toimintaohjeita. Tarkempi ja syvällisempi jr-tilannekuvaraportti tiedonhankintahenkilöstölle kuten radi-tilannekuvaraportti.

- Vankiloilla tulisi olla velvoittava tehtävä tuottaa määrämuotoista tilannekuvaa jr-tilanteesta
- Säännöllisen valtakunnallisen tilannekuvavapalaverin vetäminen jr-rikollisuudesta niiden yksiköiden kanssa, joissa on jr-vankeja. Esimerkiksi kuukausittain alueellisen turvallisuuden tilannekuvavapalaverin tapaan. Palaverissa vaihdetaan ajankohtaisia havaintoja ja tietoa sekä pyritään yhteisiin käytäntöihin. Palavereihin osallistuu myös Risen PTR-yhdyshenkilöt sekä edustus Keskusrikospoliisin jr-seurannasta. Näin poliisi saisi ajantasaisen tiedon jr-tilanteesta suoraan vankiloista ja voisi esitellä samalla vankiloille ajankohtaiset tiedot valtakunnallisesta jr-tilanteesta.
- Jr-vankien tunnistaminen yhteistyössä vankiloiden ja arviointikeskuksen kanssa
- Jr-vankien sijoittelu yhteistyössä arviointikeskuksen kanssa
 - o Vaihtoehtoisesti jr-toiminnon ratkaistavaksi otettaisiin jr-vankeja koskeva sijoittelu keskitetyksi vankeuslain 1 luvun 10 §:n perusteella
- Merkittävää uhkaa kokevien vankien turvallisuuden varmistaminen yhteistyössä arviointikeskuksen kanssa
- Vihjetiedon käsittelemisen organisoiminen. Tehtävänä olisi:
 - 1) Luoda menettelytavat vihjetiedon vastaanottamiseen ja käsittelemiseen
 - 2) Määritellä ja hyväksyttää tiedonhankinnan yleiset periaatteet ja tavoitteet
 - 3) Huolehtia tiedonhankintaa tekevien virkamiesten ja heidän esimiestensä koulutuksesta
- Strategisen ja operatiiviseen analyysin tuottaminen Risen johdolle ja vankiloille
- Yhteistyö eri viranomaisten ja erityisesti poliisin kanssa. Yhden Risen virkamiehen sijoittaminen päätoimisesti Keskusrikospoliisin jr-seurantaan kahden yhdyshenkilön lisäksi.
- Jr-toiminto osallistuu viranomaisten yhteiseen järjestäytyneen rikollisuuden vastaiseen työhön alueellisella ja valtakunnallisella tasolla

- Valmiussuunnitelman ylläpitäminen jr-vankien sijoittelusta jr-ryhmien väliin kiristyessä
- Exit-toiminta
- Henkilökuntaan kohdistuneiden uhka- ja väkivaltatilanteiden koordinointi ja tilannekuvan ylläpitäminen valtakunnallisesti sekä yksiköiden tukeminen operatiivisissa toimissa

Valtakunnallisten toimintamallien ja turvallisuusorganisaation selkeyttäminen ja yhtenäistäminen

Turvallisuuteen ja järjestäytyneen rikollisuuden toimintaedellytysten estämiseen liittyvät ohjeet ja toimintamallit pitäisi saattaa ajan tasalle sekä yhtenäistää ja selkeyttää valtakunnallisesti. Tarvittavat ohjeet tulisi selvittää ja kirjata. Myös turvallisuudesta vastaavan henkilöstön työn organisointi ja vastuut tulisi tehdä nykyistä selkeämmäksi. Tämän myötä voidaan vaatia yhdenmukaista toimintalinjaa vankiloilta tehtyjen linjausten perusteella. Toimiva toteutus tulee harkita tarkkaan organisatiomuutoksen yhteydessä.

”Keskushallinnon turvallisuusvalvonnan organisaation vaikuttamismahdollisuudet ovat vähäiset yksiköiden näkökulmasta. Aluekeskuksellakaan ei nähdä merkittävää roolia turvallisuuteen liittyvänä toimijana. Turvallisuuden organisaatiota tulisi kehittää ja turvallisuuden vastuuhenkilöiden määrää tulisi samalla lisätä. Samalla tulisi korostaa turvallisuuden kaikkien osa-alueiden yhteiskehittämisellä henkilöstön yhteistä näkemystä turvallisuudesta osana kaikkea seuraamustyötä. Mikäli Rikosseuraamuslaitoksen turvallisuusvalvonnan asemaa halutaan aidosti kehittää, niin asiaan liittyen tulee luoda tarvittava organisaatio, jolla on selkeä ja tarkastelun kestävä toimintakulttuuri. Tämä tarkoittaa myös sitä, että eri laitostasoilla tapahtuvan työskentelyn resurssit tulee turvata riittävällä tavalla myös henkilöstömäärän kautta.”

”Turvallisuusvalvontaan liittyvä toimintaorganisaatio tulisi olla johdettu ja mukautua Rise 2.0-hankkeen mukaisesti rikosseuraamuskeskuksiin ja keskushallinnon operatiivisen toiminnan alueeseen perustuvalla mallilla.”

Yhtenäisten toimintamallien ja linjausten puuttumiseen näyttäisi vaikuttavan myös lain ja laillisuusvalvonnan yleinen ohjaus tapauskohtaiseen harkintaan, joka on vaikeuttanut yhtenäisten ja selkeiden linjausten sopimisesta esimerkiksi jr-vankeja koskevassa päätöksenteossa.

Vankiloiden toimintaa tukeva ja tehostava juridinen tuki

Yhtenäisten ohjeiden ja toimintamallien rinnalla tulisi olla tarkkaan säännellyllä rikosseuraamusalalla yksiköiden toimintaa tukeva juridinen tuki. Rise 2.0-organisaatiouudistuksessa on suunniteltu ns. ”operatiivisten lakimiesten” tehtäviä. Tämä on erittäin hyvä asia. Näyttää kuitenkin siltä, että operatiiviset lakimiehet ovat sijoittumassa uudessa organisaatiossa omaan linjaansa ja samaan yksikköön, jolloin on vaarana, että he jäävät liian kauaksi operatiivisesta toiminnasta, jolloin mikään ei muutu nykytilanteeseen verrattuna. Lakimiesten lähestymiskulman on nyt koettu olevan enemmän laillisuusvalvontalähtöinen kuin operatiivista toimintaa tehokkaasti tukeva.

Näin ollen operatiivisten lakimiesten tulisi sijoittua uudessa organisaatiossa suoraan rikosseuraamuskeskuksiin keskusten johtajan ja yksiköiden tueksi tai vaihtoehtoisesti operatiiviselle linjalle. Tällöin operatiiviset lakimiehet sijoittuisivat aidosti toiminnan operatiiviselle puolelle. Heidän tehtävänään olisi mm. yksiköiden ohjaus ja valvonta johdon kautta sekä erilaisten oikeudellisten lausuntojen valmistelu yksiköiden johdon apuna operatiivisesta näkökulmasta. Tämä järjestely myös madaltaisi kuilua yksiköiden ja oikeudellisen yksikön välillä sekä vapauttaisi yksiköiden johdon työaikaan varsinaiseen johtamistyöhön. Myös valtakunnalliselle jr-toiminnolle voisi nimetä oman aiheeseen perehtyneen lakimiehen toiminnan tueksi. Hän tukisi myös yksiköitä jr-vankeja koskevassa päätöksenteossa.

Tiivistetysti voidaan todeta, että jr-problematiikkaan olisi mahdollista vastata kokonaisvaltaisemmin, yhdenmukaisemmin ja tehokkaammin määrätietoisella johtamisella, yhteisillä pelisäännöillä sekä aidolla pyrkimyksellä puhaltaa yhteen hiileen. Vankilaturvallisuuden parantamiseksi ja turvallisen vankeuden täytäntöönpanon turvaamiseksi järjestäytyneen rikollisuuden toimintamahdollisuuksia vankilassa tulee rajoittaa selkeällä tavoitteellisella toiminnalla, jolla pyritään ehkäisemään niin yksilö- kuin ryhmätason rikollisen toiminnan jatkamista vankeusaikana.

Järjestäytyneeseen rikollisryhmään kuulumisesta pitää olla yksilötasolla enemmän haittaa kuin hyötyä, ja käytettävien keinojen on oltava linjassa laillisuusvalvonnan näkökulmasta.

7.2 Järjestäytyneeseen rikollisuuteen kiinnittymisen ehkäisyn toimenpidelinjaukset

Vuonna 2018 annetut toimenpidelinjaukset ovat erittäin hyviä, ja ne vastaisivat toteutuessaan suurelta osin selvitystyössä esiin nousseisiin ongelmiin. Valtakunnallisesti yhtenevällä toimenpidelinjausten toteuttamisella järjestäytyneen rikollisuuden vaikutusmahdollisuuksia vähennettäisiin merkittävästi, ja niiden yhtenäisen toimeenpanon tulisi olla ensisijainen toimenpide.

Vankilat ovat pyrkineet huomioimaan toimenpidelinjaukset toiminnassaan, mutta toteutus on kuitenkin ollut vaihtelevaa eri vankiloissa.

”Erinomainen asiakirja, mutta valitettavasti ei ole toteutunut kovin hyvin.”

Vankiloiden vastausten perusteella toimenpidelinjaukset ovat toteutuneet parhaiten Riihimäen ja Jokelan vankiloissa, mutta monissa vankiloissa toimenpiteitä ei ole saatu vietyä kokonaisuudessaan eteenpäin erinäisistä syistä. Yksittäiset vankilat totesivat, etteivät ole edes tietoisia jr-linjauksista. Arviointikeskuksissa linjaukset on pyritty huomioimaan mahdollisemman hyvin niin rangaistusajan suunnitelman laadinnan kuin sijoittelun osalta. Esimerkiksi Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskuksen tavoitteena on käydä säännöllisesti läpi jr-linjaukset ja niiden vaikutukset arviointikeskuksen prosesseihin.

Toimenpidelinjausten toimeenpanon tärkeys korostuu erityisesti vankiloissa, joihin on sijoitettu jr- tai exit-vankeja. Avovankiloissa toimenpidelinjausten toteuttaminen on mahdollista vain tietyiltä osin.

Seuraavassa olevien toimenpidelinjausten alle on lisätty ne käytännön toimet, joilla toimenpidelinjaukset saataisiin toteutumaan.

Linjaus:

Rikosseuraamuslaitoksen henkilökuntaa tulee kouluttaa tunnistamaan järjestäytyneitä rikollisryhmiä ja rikollisryhmille tyypillisiä organisaatiorakenteita, tavoitteita ja toimintatapoja.

Jr-vankien tunnistaminen kolmella eri tavalla

Jr-vankien tunnistaminen on jo nyt hyvällä tasolla, ja se tapahtuu kolmella tavalla. Tulevaisuudessa nämä kolme tunnistustapaa tulisi tehdä vielä nykyistä systemaattisemmin, jolloin jr-vankien pääsy seulan läpi minimoidaan. Jr-vankien tunnistamisen osaaminen tulee huomioida niin Rskk:n kuin yksiköiden koulutuksissa.

- 1 Tunnistaminen arviointikeskuksen toimesta tuomioasiakirjoista, jos vangin tuomiossa on käytetty jr-koventamisperustetta. Jr-koventamisperuste tulee kirjata aina vangin laitosturvallisuusarvioon, ja tietoa voidaan käyttää vankia koskevassa päätöksenteossa. Tuomiotiedot tulee tilata mahdollisuuksien mukaan myös lyhyttuomioisista ja vapaudesta tulevista. Jos koventamisperustetta on käytetty, se voidaan kirjata laitosturvallisuusarvioon esimerkiksi seuraavasti:

”A on ollut nykyisen tuomion rikoksen tekoaikana United Brotherhood -rikollisryhmittymän jäsen, ja rikosten tekemistä vakavia rikoksia varten järjestäytyneen ryhmän jäsenenä on pidetty A:n tuomion koventamisperusteena (Tuomioistuin ja tuomionantopäivä, tuomion nro).”

On syytä huomioida, että järjestäytyneen rikollisryhmän jäsenyys voi tulla oikeudenkäyntiasiakirjoissa esiin muutenkin kuin koventamisperusteen kautta.

- 2 Tunnistaminen tapahtuu vankilan havaintojen perusteella esimerkiksi vangin tulohaastattelun tai häneltä löytyneen materiaalin perusteella, jonka jälkeen tunnistaminen ja vangin asema jr-ryhmässä varmistetaan Risen jr-yksiköltä. Tutkintavankien osalta mahdollisten jr-yhteyksien selvittäminen on sen tutkintavankilan vastuulla, johon vanki saapuu. Mahdolliset jr-yhteydet on syytä varmistaa yhteistyössä rikosta tutkivan esitutkintaviranomaisen kanssa.
- 3 Tunnistaminen ja asema jr-ryhmässä tehdään säännöllisesti yhteistyössä KRP:n kanssa vielä nykyistä tiiviimmin vertailemalla KRP:n tunnistamia jr-

henkilöitä vankiloissa oleviin henkilöihin. Risen ja KRP:n tulee varmistaa jr-henkilöihin liittyvän tiedonvaihdon lainmukaisuus.

Jr-vangin tunnistamisessa Risen tulisi käyttää mahdollisimman pitkälle samoja kriteerejä kuin poliisissa ja muulloin kuin tuomiotiedoista tehdyssä tunnistamisessa jr-vangin tunnistaminen tulisi tehdä yhteistyössä KRP:n kanssa. Tässä on kuitenkin huomioitava, että vankilaolosuhteissa jr-ryhmän hyväksi toiminen on hyvin erilaista kuin siviilimaailmassa, jossa henkilöllä on mahdollisuus välttää kontakteja jr-ryhmien edustajien kanssa. Näin ollen vankilamaailmassa tulee olla joiltakin osin eri tavalla muodostetut kriteerit jr-vangin määrittelemisessä.

Risen henkilökunnan täytyy pystyä luottamaan siihen tietoon, jos henkilö on tunnistettu jr-henkilöksi. Jr-vangin tunnistamisen lisäksi tärkeää on myös mahdollisista jr-aseman aidoista muutoksista ilmoittaminen ja kirjaaminen sekä tiedon välittäminen niille tahoille, jotka tätä tietoa tarvitsevat.

Suomessa vangeille ei ole luokittelua, mutta tunnistetun jr-vangin kiinnittyminen järjestäytyneeseen rikollisuuteen pitää pystyä kirjaamaan vangin laitosturvallisuusarvioon, jolloin tiedolla on suora vaikutus kyseistä vankia koskevaan päätöksentekoon. Nykyään vangin jr-tausta kirjataan kiertoilmaisuin ainakin osassa tapauksia, ja tästä tulisi päästä eroon. Mahdollisimman avoin ja rehellinen vuorovaikutus viranomaisen taholta voi vähentää vangin kokemaa viranomais- ja yhteiskuntavastaisuutta, se ja on myös edellytys irtautumisen puheeksi ottamiselle. Vangin jr-taustan avointa kirjaamista ja sen ilmaisua vangille tukee myös apulaisoikeusasiamiehen kannanotto, jonka mukaan pelkkä tieto henkilön kuulumisesta rikollisryhmään ei voi olla seikka, jota ei ilmaista päätöksen kohteelle (EOAK/2474/2016, 9.8.2017).

Vangin jr-taustan vaikuttaminen häntä koskevaan päätöksentekoon ei ole kaikilta osin yksiselitteinen, mutta sitä on pyritty avaamaan toimenpide-esitysten yhteydessä. On myös tärkeää viestiä vangille selvästi ja reilusti hänen jr-taustansa vaikutus tuomion suorittamiseen ja siihen, miten hän voi edistää asiaansa rangaistusajan suunnitelman toteutumisen kautta.

Myös jr-ryhmiin kuulumattomien kovien rikollisvaikuttajien tunnistaminen ja sijoittelu sekä heihin liittyvä päätöksenteko on erittäin tärkeä huomioida, jotta rikollisen

toiminnan estäminen onnistuu myös heidän osaltaan, sillä he tekevät tyypillisesti yhteistyötä eri jr-ryhmien kanssa.

Linjaus:

Järjestäytyneen rikollisryhmän jäsenenä toimiva tuomittu tai vanki tulee sijoittaa sellaiseen vankilaan ja vankilan osastoon, jossa hänen toimintaedellytyksiään ja muihin vankeihin kohdistuvia vaikutusmahdollisuuksia voidaan riittävällä tavalla rajata ja häneen on mahdollista kohdistaa riittävää valvontaa.

Jr-vankien keskittäminen nimettyihin vankiloihin ja nimetyille osastoille jengeittäin yhteistyössä arviointikeskuksen ja jr-toiminnon kanssa

Vuonna 2020 suljettujen vankiloiden tulostavoitteena oli suljettujen osastojen (jr-osasto) perustaminen järjestäytyneeseen rikollisuuteen kiinnittyneille vangeille. Tämä tavoite ei ole toteutunut kaikilta osin.

Rise 2.0 organisaatiomuutoksen yhteydessä arviointikeskuksesta tulee valtakunnallinen yksikkö. Tämä antaa hyvän mahdollisuuden yhdenmukaistaa toimintaa ja vankien sijoittamiskäytäntöjä. Jr-vankien sijoittelusta vastaisi valtakunnallisesti arviointikeskus yhteistyössä perustettavan jr-toiminnon kanssa, jolla olisi vastuu jr-vankien sijoittelun tilannekuvasta. Lisäksi kaikkiin arviointikeskuksen yksiköihin nimetään turvallisuudesta vastaavat yhdyshenkilöt (ellei näin ole), joiden vastuulle on keskitetty jr-vankien sijoittelu. Kyseisiltä yhdyshenkilöiltä vaaditaan myös tarvittaessa koulutuksen kautta syvällisempää perehtyneisyyttä jr-vankien sijoittelun problematiikkaan.

Lyhyellä aikavälillä jr-vankien sijoittamiselle tulisi laatia selkeä valtakunnallinen suunnitelma, kuten naisvangeille ollaan nyt tekemässä. Tavoitteena tulisi olla jr-vankien vaikutusmahdollisuuksien minimoiminen muihin vankeihin ja heidän irrottamisensa jr-toiminnasta yhteistyössä muiden viranomaisten ja toimijoiden kanssa.

Vankiloiden vastausten perusteella jr-vangit tulisi keskittää tiettyihin vankiloihin ja tietyille osastoille, vaikka siinäkin on riskitekijöitä. Lisäksi jr-vangit pitäisi pyrkiä sijoittamaan osastoille jengeittäin. Tämä koskee erityisesti UB:n jäseniä. Tätä

näkökulmaa tukee myös vankilaturvallisuuden liittyvä tuore kysely, jossa kysyttiin jr-vankien sijoittelusta.

Jr-osastoille tulee sijoittaa ainakin ne vangit, joilla katsotaan olevan jr-ryhmän jäsenyys (hangaround-member tai vastaava sekä kunniajäsenet). UB:n lakkauttamispäätöksestä huolimatta sen jäseniä tulisi käsitellä ainakin toistaiseksi jr-vankeina.

Muiden jr-yhteydet omaavien vankien kuin varsinaisten jr-jäsenten osalta tehtäisiin sijoittelusta tapauskohtainen harkinta. Jos vangin katsotaan arvion perusteella kiinnittäytyneen ryhmään ja olevan sen vaikutuspiirissä, hänet voidaan sijoittaa jr-vangeille tarkoitetulle osastolle. Heidän osaltaan soveltuva sijoituspaikka päätettäisiin yhteistyössä jr-toiminnon ja arviointikeskuksen kanssa. Nuoria vankeja ei tulisi sijoittaa jr-vangeille tarkoitetuille osastoille muuten kuin poikkeustapauksissa.

Erikseen nimettyihin suljettuihin vankiloihin tulisi perustaa erilliset suljetut tai rajoitetun toiminnan osastot jr-vangeille. Heille soveltuvia osastoja tulisi olla nykyistä enemmän, sillä näin mahdollistettaisiin tarvittaessa sujuvamman sijoittelu vankilasta toiseen. Tarvittaessa suunnitelmallisella jr-vankien ”kierrättämisellä” vaikeutetaan rikollisen toiminnan jatkamista vankilassa. Tästä kokonaisuudesta vastaisi jr-toiminto yhteistyössä arviointikeskuksen kanssa. Lisäksi jr-toiminto vastaisi nimettyjen jr-osastojen kokonaishallinnasta yhteistyössä vankiloiden kanssa. Tähän liittyisi nimettyjen jr-osastojen käyttöönotto ja palauttaminen normaaliksi vankiosastoksi vallitsevan tarpeen mukaan.

”Vankien nopea kierto laitoksessa ei mahdollista pysyvien organisaatioiden luomista.”

Nykyään suurin osa jr-vangeista on sijoitettu Riihimäen, Turun ja Sukevan vankiloihin, ja selvityksen sekä vankilavierailujen perusteella jr-vangit tulee sijoittaa myös jatkossa pääasiassa näihin kolmeen vankilaan.

Tutkintavankiloihin on huomioiden myös vuoden 2025 muutokset ”nolla päivästä” hankala perustaa pysyviä jr-osastoja vaihtuvan tilatarpeen vuoksi.

Jr-tutkintavankeja ei ole välttämätöntä keskittää, ja tämä on myös poliisin näkemys tutkinnan näkökulmasta katsottuna. Muuten poliisi on jr-vankien keskittämisen kannalla.

”JR -tutkintavanki pitäisi mielestäni ehdottomasti sijoittaa erilleen muista JR -vangeista, vaikka hänellä ei olisi rajoituksia. Painostus muun muassa kuulustelukertomuksien muuttamiseen – jos niitä edes on - alkaa heti kongille saavuttua, mikä voi näkyä esimerkiksi turhina lisätutkintapyyntöinä ja jopa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumisen esteenä.”

Jokaiseen tutkintavankilaan pitäisi kuitenkin pyrkiä perustamaan vähintään yksi osasto, johon jr-tutkintavankeja voidaan tarvittaessa sijoittaa niin, etteivät he pääse vaikuttamaan muuhun vankiyhteisöön.

Lähtökohtana jr-vangeille suunnatuilla osastoilla on, että tietyille osastolle sijoitetaan vain tietyn jr-ryhmän jäseniä tai sen vaikutuspiiriin kuuluvia vankeja. Tällä minimoidaan ennakoita eri jr-ryhmien välisiin ristiriitoihin liittyvät riskit mahdollisista yhteenotoista. Kunkin jr-ryhmän johtohahmot tulisi kuitenkin sijoittaa erilleen muista jäsenistä esimerkiksi varmuusosastolle.

Jr-ryhmien jäsenille pitäisi varata noin 100 vankipaikkaa, joista UB-jäsenille noin 50. Jr-vankipaikoiksi katsotut osastot nimettäisiin prioriteettijärjestykseen niin, että ”häntäpäätä” voidaan ottaa käyttöön tarvittaessa ja käyttää muulloin normaalina vankiosastona.

Selvityksen perusteella jr-vangit, pois lukien jr-tutkintavangit, tulisi keskittää Riihimäen, Turun ja Sukevan vankiloihin. Jr-vankien sijoittamiseen osoitetut osastot ja vankipaikat jakautuisivat seuraavasti:

Riihimäen vankila 60 jr-vankipaikkaa:

Osasto C4 – 10 vankipaikkaa

Osasto C5 – 10 vankipaikkaa

Osasto D4 – 12 + 8 vankipaikkaa

Osasto D5 – 12 + 8 vankipaikkaa

Lisäksi Riihimäen vankilan Osasto D2 olisi tarkoitettu tulo-osastoksi ja jr-tutkintavangeille 15 + 8 vankipaikkaa sekä osasto C2 on 8-paikkainen varmuusosasto. Tämän myötä Riihimäen vankilaan muodostuisi kaksi yksikköä, joista toiseen olisi keskitetty jr-vangit ja toisessa voitaisiin keskittyä muuhun kuntouttavaan toimintaan.

Turun vankilaan voidaan varata 3 x 13 jr-vankipaikkaa eli yhteensä 39 jr-vangille.

Sukevan vankilaan voidaan varata 2 x 10 vankipaikkaa eli yhteensä 20 jr-vangille.

Näin ollen jr-vangeille suunnattuja vankipaikkoja olisi yhteensä 119 (60 + 39 + 20).

Tämän lisäksi yksittäisiä jr-vankeja voidaan sijoittaa tapauskohtaisen harkinnan mukaan myös muihin vankiloihin.

Riihimäen, Turun ja Sukevan vankiloihin kohdennettua sijoittelua tukee ainakin osittain myös jr-vankien kotipaikkaperiaate (perustuu 22.1.2021 tietoihin). Taulukossa prosentuaalinen osuus ja suluissa henkilömäärä.

Esitutkinta ja oikeudenkäyntipöytäkirjojen hallussapidon evääminen jr-osastoilla

Esitutkinta- ja oikeudenkäyntipöytäkirjojen hallussapitoa tulee harkita osastoilla, joilla on jr-vankeja vankien oman turvallisuuden varmistamiseksi.

Omien vaatteiden käyttökielto jr-osastoilla

Jr-vangeille suunnatuissa Turun ja Sukevan vankiloissa ja niiden osastoilla tulisi kieltää omien vaatteiden käyttäminen muilta kuin tutkintavangeilta Riihimäen vankilan toteutuksen mukaisesti. Tällöin jengijäsenyyden osoittaminen tietyn värisillä vaatteilla vaikeutuu.

Vaikka jr-vangit olisivat jengeittäin omilla osastoilla, omien vaatteiden käyttökielto on yhdenmukaista ja tasapäistä vankien kohtelun pois lukien tutkintavangit. Vankivaatteissa vankien tunnistaminen esimerkiksi osastoilla ja tapaamisissa on helpompaa. Lisäksi vankivaatteiden käyttäminen estää aineiden salakuljetuksen ja piilottamisen vaatteisiin.

Turun vankila on tehnyt aluekeskukseen esityksen omien vaatteiden käyttökiellosta varmuusosastolla, joka yhtenäistäisi käytännöt Riihimäen kanssa, mutta aluekeskus ei ole tehnyt vielä asiasta päätöstä.

Jr-vangeille tarkoitettujen vankiloiden ja osastojen rakenteet

Pidemmän aikavälin suunnitelmana vankiloissa tarvittavien jr-vangeille suunnattujen vankipaikkojen tarve tulisi arvioida valtakunnallisesti, ja tämä tulee huomioida suljettujen vankiloiden peruskorjaamisessa ja uudisrakentamisessa. Uusia tiloja rakentaessa tulisi ottaa huomioon tilojen ja osastojen muunneltavuus tarpeiden mukaan. Lähitulevaisuudessa asia olisi huomioitava Vantaan vankilan lisärakennushankkeessa. Risen tulisi laatia selkeä tarve- ja toteuttamissuunnitelma nykyisten ja mahdollisten uusien toimitilojen muutostarpeista, jotka tukevat jr-vankien sijoittelua tavoitteiden mukaisesti. Suunnitelmaan tulee kirjata ainakin seuraavat tiedot:

- Lähtökohtana sijoituspaikat noin 100 jr-vangille sekä 100 jr-myötävaikuttajavangille.
- Mihin vankiloihin JR -vankeja tullaan sijoittamaan tulevaisuudessa?
- Naisvaikuttajavangeille kohdennetut sijoituspaikat ainakin kahteen eri vankilaan.
- Montako vankipaikkaa tarvitaan kuhunkin vankilaan?
- Miten jr-vankien sijoittelu huomioidaan Vantaan vankilan uudisrakennuksessa sekä Vaalan ja Oulun vankilan rakennushankkeissa?
 - o Vantaan vankilan lisärakennukseen on tulossa 4 x 5-paikaiset osastot, jotka soveltuvat esimerkiksi jr-tutkintavangeille. Lisärakennukseen tulee myös 10-paikkaisia osastoja. Vantaan vankilan uudet tilat mahdollistavat jr-vankien sijoittamisen, mutta tutkintavankila ei pysty lähtökohtaisesti tarjoamaan pitkäaikaisvangeille tarvittavia palveluja. Myös apulaisoikeusasiamies on ottanut ratkaisussaan tämän suuntaisen kannanoton.
- Minkälaisia rakenteellisia kriteerejä tai erityistarpeita jr-vankien osastoilla tulee huomioida?

Tällä hetkellä Suomessa jr-vangit on keskitetty muutamiin suljettuihin laitoksiin. Kaikissa näissä laitoksissa pitäisi fyysisten puitteiden olla sellaisia, että rikollisen toiminnan jatkaminen vaikeutuu mm. estämällä luvaton yhteydenpito fyysisillä rakenteilla ja häirintälaitteilla. Osastojen ja sellien rakenteiden tulisi olla sellaisia, että

niihin on vaikea piilottaa kiellettyjä aineita tai esineitä. Osastojen ja sellien tulee olla muutenkin selväpiirteisiä, helposti valvottavia ja vaikeasti rikottavia. Kameravalvonnan tulee olla kattavaa. Vankilan ympäristön suojavyöhykkeen tulisi olla riittävän iso ulkovalaistuksen riittävää. Vankilaan saapuvan henkilö- ja ajoneuvoliikenteen tulee olla riittävän kontrolloitua myös rakenteellisesti. Lisäksi vankilarakentamisessa tulisi huomioida tilojen monikäyttöisyys, jolla osaltaan mahdollistetaan nopea reagointi muuttuvissa tilanteissa.

Vankiloissa tarvittavien varmuusosastopaikkojen tarve tulee arvioida valtakunnallisesti huomioiden myös järjestäytyneen rikollisuuden aiheuttamat tarpeet varsinkin suljettujen vankiloiden peruskorjaamisessa ja uudisrakentamisessa. Tähän vaikuttaa varmuusosastosijoittelun edellytysten mahdollinen muuttuminen lainmuutosten myötä. Lähtökohtaisesti varmuusosastot tulisi rakentaa muusta vankilasta erilliseksi rakennukseksi.

Tiedonhankinnan suuntaama suunnitelmallisempi ja tehokkaampi tarkastustoiminta jr-osastoilla

Jr-osastoille tulisi suunnata riittävä ja laadukas sekä suunnitelmallinen tarkastustoiminta, jolla pyritään etsimään turvallisuuden ylläpitämiseen tarvittavaa tietoa sekä kiellettyjä aineita ja esineitä.

Jr-vankien on todennettu käyttäneen vankiloissa luvattomia matkapuhelimia rikolliseen toimintaan. Vankiloissa olevien luvattomien puhelimien käytön estämiseksi tulisi selvittää mahdollisuus hankkia laitteet, jotka estävät gsm-liikenteen muilta kuin sallituilta liittymiltä. Luvattomien matkapuhelimien etsintään tulisi hankkia entistä paremmat laitteet, joilla voidaan paikantaa ja paljastaa tehokkaammin matkapuhelimia vankiloissa. Lisäksi olisi hankittava tekniikka miehittämättömien kulkuneuvojen havaitsemiseen ja haltuunottoon.

Jr-vangin sijoittaminen avovankilaan ja valvottuun koevapauteen

Poliisin näkemyksen mukaan tunnistettuja jr-vankeja tulisi käsitellä heidän sijoittelunsa koskevissa päätöksenteoissa erityisellä tarkkuudella, huolellisuudella ja vakavuudella. Päätettäessä jr-vankien sijoittamisesta avovankiloihin tai koevapauteen

olisi suotavaa toimia kiinteässä yhteistyössä myös Keskusrikospoliisin jr-seurannan kanssa.

Jr-vangin sekä jr-yhteydet omaavan vangin sijoittelussa lähtökohtana tulisi olla sijoittaminen suljettuun vankilaan. Tätä tukee myös Risen ohje avovankilaan sijoittamisesta. Jr-yhteydet omaavat vangit käyttävät todennetusti valtaa avovankiloissa ”tilaa” saadessaan. Jr-vankeja tulisi sijoittaa avovankilaan tai valvottuun koevapauteen vain poikkeustapauksissa ja suurella harkinnalla sekä määräaikaisesti. Ongelmatilanteissa avovankilaolosuhteissa riittävän näytön saaminen avovankilasta pois sijoittamisen perusteiksi voi olla erittäin haastavaa.

Jr-vankeja tai heidän suorassa vaikutuspiirissään olevia vankeja tulisi ajatella sijoitettavaksi avovankiloihin tai valvottuun koevapauteen vain, jos

- 1) Vanki on selvästi jättänyt jr-toiminnan taakseen. Tämä on pitänyt todentaa yhteydenpitoa tarkkailemalla, vankia useamman kerran haastatteleamalla sekä varmistamalla sijoitus tekemällä yhteistyötä Risen ja poliisin jr-asiantuntijoiden kanssa. Lisäksi yhteistyötä tulee tehdä arviointikeskuksen sekä kohteena olevan avovankilan turvallisuudesta vastaavan kanssa.
 - Yhteydenpidon tulee olla todennettua kuukausien seuranta-ajalta
 - Vankia on haastatellut jr-asioihin perehtynyt virkamies, joka toteaa vangin aidon irtautumishalun omalla asiantuntemuksellaan sekä halun kiinnittyä exit-toimintaan
 - Arviointikeskuksella on vastaava arvio kokonaistilanteesta, eikä vastaanottavalla avovankilalla ole selkeästi poikkeavaa näkemystä tilanteesta

Avolaitossijoittelussa tulee toimia ohjeen ”vangin sijoittaminen tai siirtäminen avolaitokseen ja avolaitoksesta suljettuun vankilaan” mukaan. Ohjeesta poikkeamiselle tulee olla painavat yksilökohtaiseen harkintaan perustuvat syyt.

- 2) Sijoitus tukee rangaistusajan suunnitelman tavoitteita ja voidaan varmistua siitä, ettei vanki jatka rikollista toimintaa tai sen myötävaikutusta avovankilasta käsin.

- Edellytyksenä on, että rangaistusajan suunnitelman tavoitteeksi on kirjattu järjestäytyneestä rikollisuudesta irtautuminen, ja tavoite on todennustusti edennyt

Valvotun koevapauden edellytyksenä tulee olla samanlaiset reunaehdot, jonka lisäksi vangille koevapaudessa järjestettävän toiminnan on tuettava osaltaan jr-irtautumista.

- Jr-vangin valvotun koevapauden keston ei tule olla liian pitkä. Tällä varmistetaan koevapauden oikean tarkoituksen toteutuminen. Suositeltava valvotun koevapauden kesto on noin kuukausi, mutta maksimissaan 2-3 kuukautta.

Jr-vangin koevapaus voi tulla kysymykseen tuomioistuimen niin määrätessä.

Jr-vangin toiminnan ja liikkumisen jr-ryhmän jäsenten kanssa tai ryhmän tilojen läheisyydessä tulee olla kielletty. On kuitenkin todettava, että vaikka jr-ryhmän kerhotoilujen läheisyydessä liikkumista voidaan valvoa sähköisesti, on jr-ryhmän jäsenten tapaamisen tai yhteydenpidon valvonta käytännössä mahdotonta.

Linjaus:

Järjestäytyneisiin rikollisryhmiin kuuluvien vankien kanssa on syytä harjoittaa mahdollisimman normaalia vuorovaikutusta luottamussuhteen synnyttämiseksi ja muutosmotivaation aikaansäämiseksi.

Dynaamisen turvallisuuden käsitteen laajentaminen ja vuorovaikutteinen työote jr-osastoilla

Ruotsissa dynaamisen turvallisuuden käsite ymmärretään paljon laajemmin kuin Suomessa, ja siihen kuuluu keskeisesti myös tiedonhankinta, sijoittelutoiminta, fyysinen ja tekninen valvonta sekä viestinnän seuraaminen ja kontrollointi. Dynaamisen turvallisuuden kokonaisajattelua pitäisi laajentaa Suomessa ja viedä Ruotsin mallin suuntaan.

Ruotsissa dynaamisen turvallisuuden kokonaisuudella pyritään varmistamaan, että vanki on sijoitettu hänen riskejään vastaavasti, jolloin voidaan kiinnittää paremmin huomiota hänen rikolliseen toimintaansa ja ryhtyä tarvittaessa toimenpiteisiin. Näitä voivat olla esimerkiksi viestinnän rajoittaminen tai vangin uudelleen sijoittaminen.

Jr-osastoilla työskentelyssä korostuu siellä työskentelevän henkilökunnan vuorovaikutteinen työote ja järjestäytyneen rikollisuuden toiminnan ymmärtäminen. Vuorovaikutteinen suhde osaston vankeihin edesauttaa tunnistamaan mahdolliset ongelmat herkemmin, jolloin niihin voidaan puuttua ennakoivasti. Lisäksi vuorovaikutteinen työote ja ammattitaito ovat jr-vangin irtautumishalukkuuden tunnistamisen ja sen edistämisen kannalta välttämätöntä. Tämä osaaminen on keskeisintä, kun jr-osastoille rekrytoidaan henkilökuntaa. Myös havaittujen jr-yhteyksien ajantasainen ja avoin kirjaaminen laitosturvallisuuslausuntoon on tärkeää.

”Jr-osastoille normaalia lähityötä vartijoiden toimesta. Henkilökunta pitää poimia huolella ja heidän ominaisuuksia tulee tarkastella monelta eri kantilta. Halu tehdä lähityötä on ratkaisevaa.”

Vastuuvirkamiesmallin käyttöönotossa tulisi huomioida jr-vankien kanssa työskentelyn erityisyys ja siihen liittyvä koulutus.

Linjaus:

Järjestäytyneisiin rikollisryhmiin kuuluvien vankien ja tuomittujen kanssa työskentelyssä on huomioitava viranomaisiin kohdistuvan painostuksen ja häirinnän mahdollisuus.

Henkilökuntaan kohdistuneiden uhka- ja väkivaltatapauksen hoitaminen keskitetysti

Risessä on menettelytapaohje henkilökuntaan kohdistuneisiin uhkatapauksiin liit-
tyen. Se velvoittaa myös yksikkökohtaisen menettelytapaohjeen laatimiseen. Kai-
kista yksiköistä sellaista ei löydy, eikä sitä ole tällöin henkilökunnalle perehdytetty.
Näin ollen uhkatapausten menettelytapaprosessi ei ole selvästikään tasalaatuista
valtakunnallisesti. Uhkatapauksissa toimintamallien tulee olla selkeitä. Virkamiesten
on tiedettävä, mitä hänen tulee tehdä joutuessaan uhkauksen, painostuksen tai vä-
kivallan kohteeksi. Virkamiehellä on oltava näissä tapauksissa myös organisaation
tuki.

Risen tulee järjestää valtakunnallinen toiminta, joka ottaa keskitetysti käsiteltäväk-
seen kaikki henkilökuntaan kohdistuneet väkivalta- ja uhkatapaukset yhteistyössä
yksikön johdon ja uhatun henkilön kanssa. Tämä keskitetty uhkatoiminta olisi luon-
tevinta liittää osaksi perustettavan jr-yksikön toimenkuvaa.

Uhkatoiminta olisi kaikissa tapauksissa yhteydessä yksikön johtoon ja kohteena
olevaan henkilöön tilannearvion varmistamiseksi. Vakavammat tapaukset etenisivät
nykyisen menettelytapaohjeen mukaan niin, että uhkatoiminta olisi mukana opera-
tiivisissa jutuissa Risen asiantuntijana. Lisäksi uhkatoiminta tilastoi kaikki henkilö-
kuntaan kohdistuneet väkivalta- ja uhkatapaukset niin määrän kuin laadunkin pe-
rusteella. Tämä varmistaisi uhkatapausten yhdenmukaisen ja laadukkaan käsittelyn
yhteistyössä yksiköiden kanssa. Tapauksista tulisi lähtökohtaisesti tehdä aina uh-
kailmoituksen lisäksi rikosilmoitus, ja tämä on työnantajan tehtävä.

Ilmoitus väkivallasta ja uhkauksesta-lomake tulisi uudistaa paremmin nykypäivään
soveltuvaksi. Nykyisessä lomakkeessa kysytään sen kaltaisia asioita, joilla ei ole
käytännön merkitystä. Lomakkeesta puuttuu kohta, jossa mainitaan uhan tulevan jr-
ryhmältä tai siihen liittyen. Tämän kaltainen uhka on todellisuudessa vakavampi ja

varteenotettavampi kuin yksittäisen henkilön antama uhkaus. Henkilökunnalle tulisi myös järjestää yhtenäinen infotilaisuus, jossa kerrottaisiin miten prosessi missäkin tilanteessa etenee ja miten toimitaan, kun joku joutuu uhkailun kohteeksi. Tämä ei ole kaikilta osin henkilökunnalle selvää, ja se aiheuttaa uhatuille epävarmuutta.

Ruotsissa Kriminalvårdenilla on poikkeamatilanteiden raportointijärjestelmä, jonka avulla voidaan seurata poikkeamien määrän kehitystä. Vaikuttamisyrietykset henkilökuntaan raportoidaan keskitetysti, ja Kriminalvården on pannut merkille tässä luokassa tapahtuneen nousun viime vuosina. Suomessa tulisi toteuttaa vastaava raportointimalli.

Henkilökunnan henkilötietojen suojaaminen ja havaittujen henkilötietojen takavarikoiminen

Risen tulisi antaa vahva suositus turvakiellon hankkimisesta ainakin niille virkamiehille, jotka työskentelevät jr-vankien kanssa. Lisäksi tietojenluovutuskiellot tulisi olla kaikilla Risen virkamiehillä. Tämä estää osaltaan sen, ettei ulkopuolinen henkilö saa virkamiehen tietoja helposti haltuunsa. Risen pitää ohjeistaa selkeästi työntekijöille, miten ja mistä turvakielto sekä tietojenluovutuskiellot haetaan ja mitä nämä toimenpiteet käytännössä tarkoittavat.

Vangeilta löytyy ajoittain henkilökuntaan liittyviä tietoja, joiden takavarikoiminen on nähty lain näkökulmasta ongelmallisena. Henkilökunnan tietojen takavarikoimisen mahdollisuus vangilta tulee varmistaa tarvittaessa lainsäädäntömuutoksin.

Tulisi pohtia ja selvittää henkilökunnan mahdollisuutta lausua jr-vangin asioihin esimerkiksi tunnistetiedolla, jolloin vanki ei saisi suoraan tietoa lausujan henkilöllisyydestä. Virkamiehen nimi olisi kuitenkin yksikön johdon ja esimiesten sekä toimintaa valvovien viranomaisten nähtävissä. Tämä edesauttaisi osaltaan useimpien ja laadukkaampien lausuntojen kirjaamiseen päätöksenteon tueksi. On myös hyvä pohtia poliisissa voimaan tulevan säännösmuutoksen tarpeellisuutta vankiloissa. Sen myötä henkilökunnan ei tarvitsisi käyttää nimikylttiä. Nimikyltin sijaan käytettäisiin esimerkiksi numerotunnistetta, jonka perusteella vanki voisi yksilöidä virkamiehen.

Esimerkiksi Tanskassa ollaan siirtymässä työntekijöiden anonymisointiin, jossa työtietokoneiden näytöllä näkyvät työntekijöiden nimet anonymisoidaan. Tämä

tehdään työpaikalla ja työajan ulkopuolella tapahtuvan henkilökunnan väkivallan, uhkailun ja maalittamisen estämiseksi.

Erityisesti jr-vankien kohdalla nykyistä laajempi vankia koskevien lausuntojen antaminen tiiminä vähentäisi maalittamista ja henkilökuntaan kohdistuvaa painostusta.

Yksintyöskentelyn välttäminen, henkilökierto ja työnohjaus jr-osastoilla työskenteleville sekä uusien työntekijöiden perehdyttäminen vankien painostamisyrityksiin

Varmistetaan resurssoinnilla ja päiväjärjestyksillä, ettei jr-osastoilla työskennellä yksin. Jr-osastojen henkilökunnan tulee vaihtaa osastoa esimerkiksi jaksoittain niin, etteivät he työskentele koko ajan samalla osastolla. Toistuvasti jr-vankien kanssa työskenteleville tulee järjestää säännöllisesti työnohjausta ja purkukeskusteluja psyykkisen kuormituksen helpottamiseksi. Tilaisuudet voivat olla vähimmillään esimerkiksi osastohenkilökunnan yhteisiä irtiottoja vankilaympäristöstä ja kokemusten sekä tuntemusten vaihtoa. Lisäksi henkilökunnalle tulisi järjestää kriisinhallintakoulutusta. Tämä on jo toteutettu Riihimäen vankilassa.

Varmistetaan, että vankilan kaikkien uusien työntekijöiden perehdytyksessä on yhtenä osa-alueena koulutus erilaisista vankien vaikuttamisyrityksistä ja toimintamallikyseisissä tilanteissa toimimiseen.

Haalarikameroiden käyttöönotto jr-osastoilla

Haalarikameroiden käyttöönotto jr-osastoilla, joilla olisi ennalta estävä vaikutus henkilökunnan painostukseen ja uhkailuun. Mahdollisissa painostus- tai uhkapaauksissa kamerantallenteen myötä saatava materiaali toimii niin näyttönä kuin henkilökunnan ja vangin oikeusturvana.

Linjaus:

Rangaistusajan suunnitelmassa on korostettava järjestäytyneestä rikollisryhmästä irtautumiseen liittyviä tavoitteita.

Jr-vankien rangaistusajan suunnitelmien yhtenäistäminen

Jr-vankien sijoittelun näkökulmasta organisaatiomuutoksen yhteydessä tulee kiinnittää erityistä huomiota seuraaviin arviointikeskuksen toimintoihin:

- Valtakunnallisesti yhtenäinen linja jr-vankien sijoittelussa
- Laitosturvallisuuslausuntojen laatiminen tulee olla yhdenmukaista ja tasalaatuista
- Yhdyskuntaseuraamustoimistoissa tehtäviin siviiliarviointeihin tehdään arviointikeskuksessa alustava turvallisuusarvio, jonka yhteydessä tulisi tehdä riittävät rekisteritarkastukset jr-vankien tunnistamiseksi

Rangaistusajan suunnitelman ensimmäisen tavoitteen jr-vangeilla tulee olla järjestäytyneestä rikollisuudesta ja siihen suuntautuvista kontakteista irtautuminen. Rangaistusajan suunnitelmaan kirjattavalle tavoitteelle ”Irtautuminen järjestäytyneen rikollisuuden toiminnasta” tulee laatia ohjeistus/ linjaus, joka sisältää vastaukset seuraaviin kysymyksiin.

- Mitä toimintoja kyseiseen tavoitteeseen voidaan liittää?
- Milloin tavoitteiden voidaan katsoa täyttyneen ja miten ne kirjataan rangaistusajan suunnitelmaan?
- Esimerkki:

A:lle on laadittu riski- ja tarvearvioon perustuva rangaistusajan suunnitelma, jonka mukaisesti hänet sijoitetaan (suljetun vankilan nimi) vankilaan. Koska A on xx.x.xxxx laaditun laitosturvallisuusarvion mukaan ollut nykyisen tuomion rikoksen tekoaikana United Brotherhood -rikollisryhmittymän jäsen ja rikosten tekemistä vakavia rikoksia varten järjestäytyneen ryhmän jäsenenä on pidetty A:n tuomion koventamisperusteena (tuomioistuin ja tuomionantopäivä, tuomion nro), tullaan mahdollisen avolaitossiirron edellytyksiä arvioitaessa kiinnittämään huomiota Rikosseuraamuslaitoksen

keskushallintoyksikön ohjeeseen 2/004/2015: jos vangista saatujen tietojen perusteella hänen arvioidaan kuuluvan tai kiinnittyneen järjestäytyneeseen rikollisryhmään tai hänellä on merkittävä asema rikollisessa alakulttuurissa, selvitetään avolaitosarvioinnin yhteydessä vangin todellinen halukkuus ja motivaatio rikoksettomaan elämään ja yhteiskuntaan kiinnittymiseen. Lähtökohtaisesti edellytetään, että henkilö on irtaantunut rikollisesta toiminnasta.

”RANSUihin pitäisi saada napakammin sidottua muutostyöskentely myös jr-vangeille. Velvoittavana tai ainakin selkeämmin aukikirjoitettuna.”

Risen tulisi linjata tarkemmin, mikä on rangaistusajan suunnitelman laitosturvallisuusosion tarkoitus ja asianmukainen sisältö sekä minkä tyyppisiä seikkoja arviointikeskukset voivat osioon kirjata. Apulaisoikeusasiamies on ottanut kantaa asiaan useamassa ratkaisussa, jotka on koettu osittain ristiriitaisiksi ja ovat aiheuttaneet näin epäselvyyttä käytännön työssä. Toisaalta apulaisoikeusasiamiehen mukaan laitosturvallisuuslausuntoon ei tulisi viedä yksityiskohtaisia tietoja kuten ilmoituksia, mutta toisaalta esimerkiksi viittaus ”ääriajatteluun” on todettu ylimalkaiseksi, kun siihen liittyviä havaintoja ei ollut kirjattu.

Jr-vangeille suunnatut toiminnot

Suljettujen vankiloiden tulostavoitteeksi on asetettu jr-vankien erilleen asuttamisen ohella myös heidän toimintojen järjestäminen erillään muista vangeista.

Jr-vankeja ei tule sijoittaa työtoimintaan muiden vankien kanssa eikä osaston putsareiksi, sillä se mahdollistaa paremmin toisiin vankiin vaikuttamisen ja rikollisen toiminnan. Jos jr-vanki toimii kuitenkin jr-osaston putsarina, ei sen tule automaattisesti tarkoittaa sitä, että hänen sellinsä on koko päivän auki.

Jr-vangeille suunnatuilla osastoilla tulee varmistaa riittävät toiminnot, joita ovat opiskelu, liikunta ja yksilötyöskentely sekä perhesuhteiden ylläpitäminen. Esimerkiksi valvomattomissa tapaamisissa ei ole niin suurta riskiä väärinkäytöksille, jos jr-vangit ovat omilla osastoilla. Riittäväillä toiminnoilla ja yhteydenpitomahdollisuuksilla vältetään paremmin jr-vankien katkeroituminen ja siitä aiheutuva henkilökunnan maalittaminen.

Tutkintavankiosastoilla eri jr-ryhmien jäseniä voidaan joutua sijoittamaan samalle osastolle muiden vankien kanssa, mutta mahdolliset toiminnot heille tulisi järjestää muista tutkintavangeista erillään.

Linjaus:

Vankiloiden, joihin on sijoitettu järjestäytyneisiin rikollisryhmiin kuuluvia vankeja, tulee huomioida rikollisryhmien välisien konfliktien mahdollisuus varautumissuunnitelmissaan.

Jr-ryhmien välisiin konflikteihin varautuminen

Erillisen suunnitelman mukaisesti tulisi nimetä tietyt vankilat ja osastot, joille jr-vangit ensisijaisesti sijoitellaan keskitetysti. Tavoitteena tulee olla sijoittaa vangit osastoille jr-ryhmittäin, jolloin vähennetään riskiä ryhmien välisiin konflikteihin sekä estetään eri niiden jäsenten yhteistyö vankeusaikana. Jos eri jengien jäseniä sijoitetaan samoille osastoille, vankilassa on oltava erillinen valmiussuunnitelma mahdollisia jengien välisiä konflikteja varten.

Jr-yksikkö ylläpitää valtakunnallista valmiussuunnitelmaa yhteistyössä vankiloiden kanssa erityisesti jr-vankien sijoittelun näkökulmasta mahdollisten jr-ryhmien välisten konfliktien tapahtuessa. Siviilissä vallitsevat jr-ryhmien väliset suhteet heijastuvat suoraan vankilaolosuhteisiin.

Linjaus:

Lupaharkintaan liittyvissä päätöksissä ja lupaehdoissa tulee aina huomioida järjestäytyneen rikollisryhmän toiminnan rajoittamiseen liittyvät tarpeet ja tavoitteet.

Jr-vankien poistumislupakäytäntöjen yhtenäistäminen

Jr-vangeille, jotka eivät ole toteuttaneet rangaistusajan suunnitelmaa eivätkä ole osoittaneet todellista tahtoa irtautua järjestäytyneestä rikollisuudesta, tulisi linjata yhdenmukaiset poistumislupakäytännöt.

Jos jr-vanki ei ole osoittanut todellista tahtoa irtautua järjestäytyneestä rikollisuudesta, herää perusteltu epäily siitä, että jr-vanki voi poistumisluvilla lujittaa

suhteitaan rikollisryhmään ja siten toimia rangaistusajan suunnitelman tavoitteiden vastaisesti sekä uusintarikollisuutta lisäävällä tavalla. Tällöin saattamattomalle poistumisluvalle ei ole edellytyksiä tai ne voivat tulla perustellusti kysymykseen liittyen vapautumisen valmisteluun muutama kuukausi (1–3 kk) ennen vapautumista. Myönnettäessä saattamattomia poistumislupia jr-vangeille tulee poistumislupaehdoissa olla aina sähköinen valvonta, jolla voidaan osaltaan vaikuttaa ennalta estävästi rikolliseen toimintaan.

Valvomattomien tapaamisten myöntämisen perusteiden tiukentaminen ja käytäntöjen yhtenäistäminen

Valvomattoman tapaamisen (perhetapaaminen) myöntämisen edellytyksiä lievennettiin keskushallintoyksikön menettelytapaohjeella. Tämä on johtanut vankiloiden vastausten perusteella siihen, että valvomattomista tapaamisista on tullut niiden määrän lisääntyä merkittävin reitti huumausaineiden salakuljettamiseksi vankilaan. Valvomattoman tapaamisen edellytyksiä tulisi pohtia yleisesti uudelleen, ja etusijalla tulisi olla ennen vankeusaikaa solmitut parisuhteet ja lapset sekä isovanhemmat. Skype-tapaamisten hyödyntämistä tulisi lisätä muiden läheisten osalta.

Salassa pidettävän tiedon käyttöoikeudet ja tiedon käyttämisen oikeellisuus

Käyttöoikeuksien hallinnalla ja rajauksilla tulisi varmistaa yksiköittäin riittävät oikeudet salassa pidettäviin tietoihin. Käyttöoikeuksia myönnettäessä tulee varmistua siitä, että kyseinen henkilö on saanut salassa pidettävän tiedon käyttämisen perehdytyksen ja ymmärtää tiedon käyttämisen periaatteet. Salassa pidettävän tiedon käyttämiselle tulisi laatia käytännön perehdytysmateriaali olemassa olevan ohjeen rinnalle.

Yksikön johdon tulisi käyttöoikeuksia hakiessaan miettiä salassa pidettävän tiedon käyttäminen päätöksentekoprosessissa niin, että käyttöoikeuksia haetaan vain tarvittava, mutta kuitenkin riittävä määrä. Salassa pidettävän tiedon käyttäminen voidaan keskittää tietyille päätöksentekoprosessissa oleville virkamiehille ja heidän sijaisilleen, mutta oikeuksia tulee olla niin esittelijöillä kuin päätöksentekijöillä. Tyypillisesti käyttöoikeudet ovat vankilan johtajalla ja apulaisjohtajilla sekä lupa-asioissa esittelijöinä ja päätöksentekijöinä toimivilla rikosseuraamusesimiehillä. Keskushallintoyksikön tulee varmistaa, että käyttöoikeudet ovat yksiköissä yhtenevät.

Linjaus:

Järjestäytyneeseen rikollisryhmiin kuuluvia vankeja tai tuomittuja koskevia hallinnollisia päätöksiä tekeville virkamiehille on luotava riittävät ajalliset resurssit ja juridinen tuki asianmukaisten päätösperusteiden laatimista varten.

Tiedonhankinnan valtakunnallinen ohjaus

Tiedonhankintatyöhön liittyvän valtakunnallisen ohjauksen ja johtamisen tulisi tapahtua yhdestä paikasta. Keskeisintä olisi ohjata ja vastata niistä tehtävistä, jotka on kirjattu aikaisemmin tässä selvityksessä ehdotetun jr-toiminnon tehtäviksi.

Operatiivisten lakimiesten sijoittaminen tuleviin rikosseuraamuskeskuksiin tai operatiiviselle linjalle

Rise 2.0 organisaatiouudistuksessa ollaan perustamassa operatiivisten lakimiesten tehtäviä, joiden tulisi sijoittua uudessa organisaatiossa suoraan rikosseuraamuskeskuksiin keskusten johtajan ja yksiköiden tueksi. Vaihtoehtoisesti operatiiviset lakimiehet sijoittuisivat operatiiviselle linjalle. Tällöin operatiiviset lakimiehet sijoittuisivat aidosti toiminnan operatiiviselle puolelle, koska tehtävän tulisi olla enemmän ohjaava kuin valvova. Operatiivisten lakimiesten tehtävänä olisi mm. yksiköiden ohjaus ja valvonta johdon kautta sekä erilaisten oikeudellisten lausuntojen valmistelu yksiköiden johdon apuna. Tämä järjestely myös madaltaisi kuilua yksiköiden ja oikeudellisen yksikön välillä sekä vapauttaisi yksiköiden johdolle työaikaa varsinaiseen johtamistyöhön. Erityisesti Riihimäen, Turun ja Sukevan vankiloihin, joihin on sijoitettu suurin osa jr-vangeista, on kohdennettu suuri määrä erilaisia kanteluja ja oikaisuvaatimuksia.

Kyselyvastausten perusteella esimerkiksi poliisilla operatiivisen lakimiehen toiminta lähtee tehokkaan operatiivisen toiminnan mahdollistamisen näkökulmasta.

Linjaus:

Suljettujen vankiloiden on luotava riittävästi koulutettu ja resursoitu turvallisuuteen liittyvän tiedon keräämiseen, analysoimiseen ja viranomaisyhteistyöhön keskittyvä ryhmä, joka tuottaa järjestäytyneen rikollisuuden toimintaan liittyvää tietoa yksikön johdon käyttöön. Avovankiloissa ja yhdyskuntaseuraamustoimistoissa on myös huolehdittava riittävän tiedon hankkimisesta keveämmällä organisaatorakenteella.

Turvallisuustiimien perustaminen kaikkiin suljettuihin vankiloihin ja tiedonhankintatoiminnan nimeäminen osaksi Risen ydintoimintaa

Suljettuihin vankiloihin tulisi osittaa riittävä resurssi tiedonhankintaan päätoimisen turvallisuustiimin perustamiseksi, jotta jokaisessa vankilassa voidaan muodostaa reaaliaikainen tilannekuva rikollisen toiminnan ja turvallisuusriskien ennalta ehkäisemiseksi. Käytännössä tämä tarkoittaa muun muassa parempaa vankien taustojen selvittämistä, tiedonhankintaa, ennakoivaa osastosijoittelua ja turvallisuuslausuntojen antamista vankia koskevassa päätöksenteossa. Lisäksi turvallisuustiimillä on keskeinen rooli poliisiyhteistyössä vankila-aikaisten rikosten selvittämisessä tiedonkeruun osalta.

”On olemassa kaksi vankilaa. Henkilökunnan hallinnoima ja vankien sisäinen vankila. Tästä vankien vankilasta ja siellä vallitsevista voimasuhteista ja lainalaisuuksista meillä on aivan liian vähän tietoa. Täältä saadulla tiedolla voitaisiin saada aikaan merkittäviä toimia, jotka vaikeuttaisivat jr-toimintaa.”

Turvallisuustiimin koko pitää suhteuttaa vankilan koon ja toiminnan mukaan. Suljetuissa vankiloissa turvallisuustiimien resurssitarvetta arvioitaessa voitaisiin käyttää seuraavaa sääntöä:

Alle 100 vankipaikkaa: kaksi turvallisuusvartijaa + koiranohjaaja

100–200 vankipaikkaa: rikosseuraamusesimies + kolme turvallisuusvartijaa + koiranohjaajat

Yli 300 vankipaikkaa: rikosseuraamusesimies + neljä turvallisuusvartijaa + koiranohjaajat

Lisäksi resurssimitoituksessa tulisi huomioida kyseisen vankilan vankiprofiili eli paljonko vankilaan on sijoitettu jr-vankeja ja muita merkittäviä rikollisvaikuttajia. Tutkintavankiloissa turvallisuustiimin tehtäviin kuuluu osaltaan myös tutkintavankien yhteydenpitorajoitusten valvonta.

Turvallisuusvartijoiden lisäksi vankilan turvallisuustiimiin kuuluu koiranohjaaja(t) ja nimetty rikosseuraamusesimies, joka voi toimia tiimin esimiehenä myös muun toimen ohella. Isommissa vankiloissa tulee olla päätoiminen turvallisuudesta vastaava rikosseuraamusesimies. Rikosseuraamusesimiehen tehtävänä on muun muassa vastata turvallisuustiimin toiminnan oikeellisuudesta ja lainmukaisuudesta.

Suljetussa vankilassa turvallisuustiimin tehtävänä on:

- Turvallisuustiedon hankkiminen, tallentaminen, analysointi ja raportointi
- Tilannekuvaraportin laatiminen kuukausittain sekä tilannekatsaukset vankilan johdolle ja koko henkilökunnalle
- Osallistua tarvittaessa vankilaan saapuvien vankien tulohaastatteluun
- Lausua vankeja koskevan päätöksenteon valmisteluvaiheessa
- Tarkastustoiminta

Avovankiloihin tulisi nimetä turvallisuustiedon hankinnasta ja käsittelystä vastaavat virkamiehet. Avovankiloiden luonteen vuoksi tehtävää hoidetaan muun toimen ohella. Nimettyinä tulisi olla vähintään esimies ja 1 - 3 vartijaa avovankilan koosta ja tarpeista riippuen.

Jr-vankeihin kohdistuvan tiedonhankinnan tehostaminen

Risen tulisi laatia selkeät menettelytapaohjeet jr-vankien yhteyksien seurantaan. Niitä tarvitaan järjestäytyneen rikollisuuden harjoittaman toiminnan estämiseksi. Menettelytapaohjeissa tulee korostetusti huomioida nykyistä paremmin rikoksia ennalta estävä toiminta, jonka tulisi olla kaiken viranomaistoiminnan peruslähtökohta. Tämä tarkoittaa sitä, että harkittaessa tiedonhankinnan kohdentamista tiettyyn

vankiin, tulisi hänen rikostaustallaan olla nykyistä tulkintaa suurempi merkitys toimenpiteen perusteena. Säännökset kirjeiden lukemisen sekä puhelujen ja tapaa-
misten kuuntelun perusteista alkavat yhtenevästi ”jos se on tarpeen kyseisen vangin rikostaustaan”, joten vangin mahdolliselle jr-taustalle tulisi pystyä antamaan näissä päätösharkinnoissa huomattavasti nykyistä suurempi merkitys.

”Postin lukemispäätösprosessi on säädetty ja laintulkinnassa linjattu huomattavan korkeaksi, mikä vaikeuttaa viestinnän seurantaa.”

Laillisuusvalvonnan tulkinnan mukaan vangin jr-tausta ei sellaisenaan riitä esimerkiksi kirjeiden lukemisen perusteeksi. Vankeuslain voimaantulon jälkeen vangin kuuluminen järjestäytyneeseen rikollisryhmään katsottiin riittäväksi perusteeksi esimerkiksi kirjeen lukemiselle, ja tämä on kirjattu myös voimassa olevaan Risen ohjeeseen kirjeiden tarkastamisesta. Kyseisen säännöksen tulkinta on kuitenkin muuttunut vankeuslain voimassaoloaikana. Voidaan kysyä, millaisen vangin kohdalla säännöksen kohta ”jos se on tarpeen kyseisen vangin rikostaustaan” tulee kysymykseen, jos ei jr-vangin kohdalla. Jo vuonna 2006 kirjeen lukemisperusteisiin liittyen säännöskohtaa on avattu selkeästi lain esitöissä seuraavasti:

”Kirjeen lukemisen edellytyksenä olisi siten vankiin liittyvä perusteltu syy.
Näitä syitä olisivat vangin osallistuminen rikollisjärjestön toimintaan tai vangille määrätyn yhteydenpito- tai lähestymiskiellon valvonta.”
(HE 261/2006 vp).

Näin ollen lainsäädännön muutoksia ei tarvittaisi, jos kyseistä säännöskohtaa tulkittaisiin niin, että jr-vankien kohdalla kirjeiden lukeminen ja puhelujen sekä tapaa-
misten kuuntelu olisi perustellusti yhteyksien valvonnassa lähtökohta ja harkinnan mukaan toimenpiteestä voitaisiin luopua.

Esimerkiksi Norjassa korkean turvallisuustason vankiloissa tarkastetaan kaikki viestintä, jota vanki käy vankilasta käsin, ja tämän tarkastamisen myötä saadut tiedot sisällytetään vankilan arvioinneissaan käyttämiin tietoihin, jotka koskevat vangin käyttäytymisen tarkkailua ja hänen puheitaan ja kontaktejaan vankilan sisällä.

Systemaattinen jr-vankien yhteyksiin ja niiden sisältöön kohdistuva tiedonhankinta on keskeisin keino ennalta estää rikollinen toiminta vankilassa ja vankilasta käsin.

Jr-vangit käyttävät puheluja myös vankilan sisäiseen toiminnan ohjaukseen siviilissä olevien henkilöiden kautta esimerkiksi käyttämällä ryhmäpuheluja. Mikäli menettelytapaohjetta laadittaessa todetaan, että voimassa oleva lainsäädäntö ei mahdollista riittävän tehokkaita tiedonhankintakeinoja erityisesti järjestäytyneen rikollisuuden yhteyksien seurantaan ja toiminnan estämiseen vankiloissa, tulisi viipymättä esittää jr-vangeille säädettäväksi erillisiä säännöksiä.

Jr-vangeille suunnatuilla osastoilla tulisi rajoittaa puhelujen määrää ja kestoja, jotta puheluihin voidaan kohdentaa riittävä kontrolli ja tiedonhankinta. Tällä voitaisiin lisätä myös vankien puhelimen käyttämisen tasapuolisuutta osastoilla.

Linjaus:

Yhdyskuntaseuraamustoimistoissa tulee huomioida järjestäytyneisiin rikollisryhmiin kuuluvien asiakkaiden vastaanottamiseen liittyvät turvallisuusriskit suhteessa muihin asiakkaisiin ja henkilökunnan työturvallisuuteen.

Yhdyskuntaseuraamustoimistoissa tehtävissä siviiliarvioinneissa tulisi tehdä riittävät toimet jr-vankien tunnistamiseksi, ja tämä pitää huomioida heidän kanssaan tapahtuvissa vuorovaikutustilanteissa. Yhdyskuntaseuraamustoimistoissa pitää myös varmistua, ettei asiakkaina ole samaan aikaan jr-ryhmien jäseniä tai myötävaikuttajia.

Jr-vankien ehdonalaisvalvontaan liittyen tulee varmistaa riittävä tiedonkulku vankilasta ehdonalaisvalvojalle. Tiedon välittämisen toteutumisesta yhdyskuntaseuraamustoimistoon vastaa vankilan turvallisuustiimin esimies. Ainakin suuremmissa yhdyskuntaseuraamustoimistoissa tulisi olla nimetty turvallisuudesta vastaava henkilö, joka osallistuu Risen tiedonhankintakoulutuksiin osaamisen ja yhteistyön varmistamiseksi.

Linjaus:

Henkilökuntaa tulee kouluttaa järjestäytyneestä rikollisryhmästä irtautumisen puheeksi ottamiseen.

Henkilökunnan osaamisen kehittäminen järjestäytyneestä rikollisuudesta

Vankiloissa on toiminut jo pitkään ns. jengiyhdyshenkilöverkosto, johon on nimetty henkilö kaikista suljetuista vankiloista ja arviointikeskuksista. Myös osaan avovankiloista on nimetty jengiyhdyshenkilöt. Jengiyhdyshenkilö toimii jr-asioissa linkkinä omassa yksikössään ja on osallistunut viranomaisten yhteisille koulutuspäiville. Järjestelmä on ollut toimiva, ja sitä kannattaa jatkaa, mutta jengiyhdyshenkilöiden roolia on syytä korostaa.

Risen tulisi varmistaa, että jokaisessa suljetussa vankilassa ja arviointikeskuksessa on aktiivinen jengiyhdyshenkilö, jonka ylläpidettävä osaamisalue on järjestäytynyt rikollisuus ja sen tunnistaminen sekä exit-toiminta. Tehtävä sopii luontevimmin turvallisuudesta vastaavalle rikosseuraamusesimiehelle tai tiedonhankinnassa työskentelevälle vartijalle. Jengiyhdyshenkilön tehtävänä on kouluttaa ja ylläpitää ajan tasalla muun henkilökunnan riittävää jr-osaamista vankilan profiilin mukaan.

Ensin tulee varmistaa jengiyhdyshenkilöiden osaaminen ja tietoisuus ajantasaisesta jr-tilannekuvasta, joka toteutuisi pitkälti edellä esitettyjen säännöllisten jr-tilannekuvapalaverien kautta, joihin jengiyhdyshenkilöt osallistuisivat. Valtakunnallisten jr-yksikön tuottamien tilannekuvaraporttien lisäksi jengiyhdyshenkilön tehtävänä olisi tuottaa säännöllinen tilannekatsaus oman yksikkönsä osalta. Yksikkökatsauksille olisi pyrittävä luomaan valtakunnallisesti yhtenäinen raporttipohja.

Tämän lisäksi ainakin niissä vankiloissa, joihin on sijoitettu jr-vankeja, tulisi pitää henkilökunnalle kaksi kertaa vuodessa koulutusta järjestäytyneestä rikollisuudesta. Koulutukset tulisi suunnitella niin, että ne olisivat valtakunnallisesti yhteneviä esimerkiksi yhteisen valtakunnallisesti laaditun koulutusmateriaalin myötä. Koulutuksen vetäjänä voisi toimia joko valtakunnallinen jr-yksikkö tai kyseisen vankilan jengiyhdyshenkilö jr-yksikön laatiman koulutusmateriaalin pohjalta.

”Vankilassa on erään Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön virkamiehen toimesta pidetty jr-luentoja vuosittain. Henkilöstö on näiden myötä toivonut lisää koulutusta jr-henkilöiden kanssa työskentelyyn liittyen.”

Vangin saapuminen vankilaan on kriittinen ja otollinen aika tunnistaa mahdollinen jr-vanki tai vangit, jotka kytkeytyvät järjestäytyneeseen rikollisuuteen. Näin ollen vangin vastaanotossa tehtävät havainnot ja tulopuhuttelu-/ haastattelu ovat keskeisiä tilanteita jr-vankien tunnistamiselle. Erityisesti vankilan vastaanottohenkilöstö tulee kouluttaa jr-vankien tunnistamiseen. Lähtökohtaisesti koulutuksesta voi vastata vankilan oma turvallisuustiimi ja tarvittaessa vankilan ulkopuolinen asiantuntija.

Niin raporttien kuin koulutusten kautta tulee samalla lisätä henkilökunnan tietoisuutta ja osaamista myös exit-toiminnasta.

”Kuten JR-rikollisuus on myös exit-toiminta liian pienen piirin tiedossa. Tämän tiedon jakamiseen voisi varmasti sopia sama virkamies, joka on koulutettu ammattimaisen rikollisuuden tunnistamiseen.”

Lisäksi riittävä koulutus järjestäytyneestä rikollisuudesta tulisi sisällyttää kaikkiin rikosseuraamusalan tutkintoihin entistä laajemmin.

”Lähtölaukauskoulutus” koko Risen henkilöstölle jr-tilannekuvasta ja tehtävistä muutoksista

”Lähtölaukauksena” kaikissa vankiloissa tulisi järjestää valtakunnallisesti yhtenäinen koulutuskokonaisuus järjestäytyneestä rikollisuudesta ja siihen vaikuttamiseen tehtävistä toimenpiteistä samaan tapaan kuin järjestettiin radikalisoitumisesta muutama vuosi sitten. Koulutus voisi olla kaksiosainen. Ensimmäinen osa olisi tarkoitettu koko henkilöstölle ja toinen syvemmälle aiheeseen pureutuva yksikön johdolle ja turvallisuustiimille.

Salassa pidettävän tiedon käyttämisen osaamisen lisääminen

Risen tulisi järjestää ”Asianosaiselta salassa pidettävä tieto päätöksenteossa” ohjeeseen liittyvä koulutus, jossa salassa pidettävän tiedon käyttämistä käydään läpi käytännön esimerkkien avulla.

Rekrytointi erityisesti vankiloissa, joihin on sijoitettu jr-vankeja

Jr-vankien kanssa työskentely on vaativaa. Erityisesti vankiloissa, joihin on sijoitettu jr-vankeja, pitäisi panostaa koulutetun henkilöstön rekrytointiin. Lisäksi henkilökuntaa olisi koulutettava säännöllisesti. Tämä tulisi huomioida myös Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen opiskelijarekrytoinnissa.

”On saatu havaintoja, missä jr-vangit on pyrkinyt hakemaan ”liittolaisia” kokemattomasta ja kouluttamattomasta vartijasta. Tapaukset ilmenee usein niin, että kyseinen vartija alkaa viettämään liikaa aikaa ko. vankien parissa.
– Riskinä kouluttamaton henkilökunta.”

Rise 2.0 organisaatiomuutoksessa henkilökunnan sekä ulkopuolisten toimijoiden turvallisuusselvitysten ja muiden taustaselvitysten tekeminen tulisi keskittää valtakunnallisesti yhteen paikkaan toiminnan yhdenmukaisuuden ja tasalaatuisuuden varmistamiseksi. Vankilassa vakituisesti työskentelevän henkilöstön taustaselvitysten tulisi olla nykyään käytettävää perusmuotoista turvallisuusselvitystä laajempi, koska siinä eivät tule esiin esimerkiksi henkilön mahdolliset yhteydet järjestäytyneeseen rikollisuuteen. Lisäksi henkilökunta tulisi saattaa kattavasti turvallisuusselvitysmenettelyn kautta nuhteettomuusseurantaan.

Linjaus:

Irtautumiseen liittyvään suunnitelmalliseen exit-toimintaan tulee panostaa kaikissa yksiköissä, joissa työskennellään järjestäytyneisiin rikollisryhmiin kuuluvien vankien tai asiakkaiden kanssa.

Jr-vankien kanssa työskentelevän henkilöstön kouluttaminen irtautumisen puheeksi ottoon ja irtautumisen tukemiseen

Vankien kanssa työskentelevä henkilöstö tulisi kouluttaa exit-toimintaan muun muassa siitä lähtökohdasta, miten irtautumisesta tulisi keskustella jr-vangin kanssa ja mitkä merkit viittaavat mahdolliseen irtautumishalukkuuteen. Lisäksi pienemmälle ryhmälle tulisi antaa syvempi koulutus, joka liittyisi irtautumishalukkaan vangin kanssa työskentelyyn.

”Henkilökuntaa tulee kouluttaa järjestäytyneestä rikollisryhmästä irtautumisen puheeksi ottamiseen”

”Irtautumiseen liittyvään suunnitelmalliseen exit-toimintaan tulee panostaa kaikissa yksiköissä, joissa työskennellään järjestäytyneisiin rikollisryhmiin kuuluvien vankien tai asiakkaiden kanssa.”

Jr-vangin tulohaastatteluvaiheessa tulisi systemaattisesti ottaa puheeksi myös jr-jäsenyyteen liittyvät asiat ja arvioida vangin motivaatiota irtautumiseen.

Riittävän exit-osaamisesta ja koulutuksen järjestämisestä vastaisi jr-yksikkö yhteistyössä vankiloiden kanssa.

Exit-vankien suunnitelmallisen irtautumispolun kirjaaminen rangaistusajan suunnitelmaan

Jr-vangeille, jotka ilmaisevat aidon halunsa irtautua jr-toiminnasta, tulisi kirjata rangaistusajan suunnitelmaan ”irtautumispolku”, jossa huomioidaan muun muassa yhteydenpidon katkaiseminen jr-ryhmään, soveltuva sijoittelu ja exit-toimintaan liittyvät keskustelut sekä exit-toiminnan jatkumo vapautumisen jälkeen.

”Irtautumispolulle” tulee määritellä tarkat raamit. Mitä ”irtautumispolku” tarkoittaa, kuka sen laatii ja minne sekä mikä sen suhde on rangaistusajan suunnitelmaan, joka näkyy tietojärjestelmässä. Ainakin jr-toiminnolla tulisi jonkinlainen rooli ”irtautumispolun” laadinnassa.

Irtautumispolkuun liittyvää suunnitelmaa ei tulisi luovuttaa edes exit-vangin haltuun hänen oman turvallisuutensa varmistamiseksi.

7.3 Viranomaisyhteistyö

”Kokonaisvaltaisesti tarkasteltuna olisi hyvä saada valtakunnallisesti yhtenäisempi näkemys niistä keinoista, joilla pystytään estämään tai vähintäänkin merkittäväällä tavalla vaikeuttamaan vankilan sisäistä turvallisuutta vaarantavaa rikollista toimintaa.”

Risen ja esitutkintaviranomaisten välisen riittävän tiedonvaihdon mahdollistaminen

Risen ja poliisin tiedonvaihtoa tulisi selkeyttää ja tehostaa tarvittaessa sääntelyn kautta. Nykyistä molempiin suuntiin tapahtuvaa tiedonvaihtoa koskevaa lainsäädäntöä tulee arvioida yhteistyössä siitä näkökulmasta, mahdollistaako se riittävän tehokkaan tiedonvaihdon Risen ja esitutkintaviranomaisten välillä järjestäytyneen rikollisuuden toiminnan torjumiseksi vankiloissa.

”Rikosseuraamuslaitoksen osalta on mahdollistettava turvallisuusvalvonalle tarvittava legitimizeetti tehdä yhteistyötä esitutkintaviranomaisten kanssa ja tämä edellyttää hallinnonalakohtaisten säädösten laatimista.”

Riselle ollaan säätämässä (HE 6/2020 vp) lain mahdollistamien tietojen luovuttaminen esitutkintaviranomaisille myös oma-aloitteisesti. Myös turvallisuustietorekisteriä koskeva sääntely on tarkentamassa, mutta se mahdollistaa edelleen tiedon kirjaimisen vangin suhteesta rikollisjärjestöön.

Vankilassa tapahtuneen rikostutkinnan keskittäminen

Vankiloihin liittyvä rikollisuus on paljolti piilorikollisuutta, josta syystä se on tuottoisaa varsinkin rikollisjengin yläpäässä oleville henkilöille. Usein tuomion saa ainoastaan suorittajaporras, kun taas toimeksiantajat, joita ovat jr-vangit, jäävät lähes aina selvittämättä. Vankilarikollisuudessa tämä ongelma korostuu, koska vankilalla ei ole toimivaltuuksia pakkokeinoihin, joilla rikoksia voitaisiin paljastaa tai selvittää tehokkaammin. Lisäksi tiedonhankinta rikosten selvittämiseksi on poistumassa Risen toimivaltuuksista. Samalla lainsäädäntöön ollaan yleisesti selkeyttämässä Rikosseuraamuslaitoksen ja esitutkintaviranomaisten tehtävänjakoa. Tämän myötä esitutkintaviranomaiselle kuuluva rikosten selvittäminen poistetaan Risen toimivaltasäännöksistä. (HE 6/2020 vp) Tämän vuoksi vankilarikollisuuden torjunnassa korostuu entistä enemmän erityisesti poliisin kanssa tehtävä yhteistyö.

Poliisin tulisi keskittää vankilassa tapahtuneiden rikosten tutkinta nimetyille henkilöille, joilla olisi syvällisempi tuntemus vankilarikollisuudesta sekä käytettävissä riittävä resurssi tarvittaviin tutkintatoimiin. Näin vankilassa tapahtuvien rikosten

tutkinta olisi tasalaatuisempaa ja rikoksesta epäillyn edesvastuuseen saaminen olisi nopeampaa sekä todennäköisempää. Tälle on erittäin vahva intressi.

Lisäksi vankilassa tapahtuneiden rikosten tutkinnassa, joihin epäillään liittyvän jr-toimintaa, tulisi huomioida nykyistä paremmin vankilaolosuhteiden aiheuttama normaali kovempi haitallisuus törkeyttä ja rangaistusta mitattaessa sekä koventamis-perusteen käyttäminen.

Jos vankilassa tapahtuneeseen rikokseen epäillään liittyvän järjestäytyneitä rikollisuutta, voisiko KRP tutkia nämä jutut keskitetysti tai voitaisiinko ainakin varmistaa laadukas tutkinta yhteistyössä paikallispolisiin ja vankilan kanssa?

Risen roolin vahvistaminen Keskusrikospoliisissa

Keskusrikospoliisiin (KRP) kanssa tulisi käynnistää neuvottelut Risen roolin ja resurssin vahvistamisesta KRP:ssä nykyisen kahden tutkijan lisäksi.

Ehdotan KRP:n Vantaan yksikköön sijoitettavaksi kaksi uutta Risen virkamiestä nykyisen tutkijan lisäksi erityisesti järjestäytyneen rikollisuuden toiminnan estämisen vahvistamiseksi. Ouluun sijoitettu tutkija jatkaisi nykyisellä tehtävänkuvalla päävastuualueena Itä- ja Pohjois-Suomen alueella tehtävä yhteistyö. Kolmen Vantaalle sijoitetun tutkijan tehtävänkuvat jakautuisivat seuraavasti:

1. Päätehtävänä järjestäytyneen rikollisuuden seuranta ja torjunta yhteistyössä vankiloiden kanssa. Sijoituspaikkana KRP:n jr-seuranta.
2. Päätehtävänä muut tämänhetkisen tutkijan tehtävät pois lukien järjestäytyneen rikollisuuden seuranta.
3. Erityisesti järjestäytyneeseen rikollisuuteen kohdentuva tiedon analysointi, joka hyödyntää niin Riseä kuin poliisia. Henkilö voisi olla osa Risen analyysitoimintaa, ja tehtävä toisi synnergiaedun KRP:n vastaavan toiminnan kanssa.

Poliisin tietolähdetoimintaan liittyvän yhteistyön kehittäminen

Poliisin tietolähdetoimintaa tekevien yksiköiden ja Risen välistä yhteistyötä tulisi kehittää yhteistyössä KRP:n kanssa valtakunnallisesti. Tietolähdetoimintaan liittyvä yhteistyö palvelee tehokkaasti niin vankilaturvallisuutta kuin rikostorjuntaa.

Yhteistyön valtakunnallisella organisoimisella varmistetaan yhdenmukainen ja laadukas yhteistyö, jossa täyttyy niin virkamiesten kuin vankien oikeusturva.

Poliisitoimintaa koskevissa laeissa on säädetty poliisin tietolähdetoiminnasta, jolle poliisilla on omat säännökset ja määräykset. Vankilaolosuhteissa vastaavaa toimintaa ei ole olosuhteet huomioiden helppo toteuttaa, mutta sen mahdollisuutta tulisi selvittää esimerkiksi yhteistyössä KRP:n kanssa. Risen tulisi joka tapauksessa luoda selkeät prosessit vihjetiedon vastaanottamista, raportointia ja toiminnan valvontaa koskien, jotta tietojen käsittely olisi ammattimaista, turvallista ja lainmukaista. Myös aiheeseen liittyvä jatkuva koulutus tulisi organisoida tiedonhankintaa tekeville virkamiehille.

Riselle näkymä Tullin ja Rajavartiolaitoksen rikosilmoitustietoihin

Tulisi selvittää, että onko mahdollista saada Tullin ja Rajavartiolaitoksen rikosilmoitukset näkymään poliisirekistereissä Risen virkamiesten käyttöoikeuksilla. Tullin ja Rajavartiolaitoksen rikosilmoitusten näkymättömyys on aiheuttanut haasteita, koska tällöin olennaista tietoa vangin taustoista jää saamatta.

Poliisiyhteistyösopimusten ajantasaisuuden varmistaminen ja säännölliset yhteistyöpalaverit

Risen tulisi valtakunnallisesti koordinoida ja varmistaa, että kaikilla vankiloilla on ajantasainen yhteistyösopimus paikallisen poliisilaitoksen kanssa, jossa on nimetty yhdyshenkilöt niin vankiloista kuin poliisilaitokselta.

Muun yhteistyön lisäksi yhteistyösopimuksen pohjalta tulisi pitää yhteistyöpalaveri vuosittain mieluiten jonakin tiettyä ajankohtana. Palavereita olisi syytä pitää kahdella tasolla, johtotasolla sekä operatiivisella tasolla. Koollekutsujaa voitaisiin vuorotella.

7.4 Huumausaineiden salakuljettamisen estäminen vankiloihin

Tehokkaampi puuttuminen vankiloiden huumausainetilanteeseen

Huumausainekauppa näyttää olevan keskeisin juurisyy suljetuissa vankiloissa tapahtuvaan väkivaltaan, kiristämiseen ja uhkailuun. Toimenpiteiden tulisi kohdistua myös juurisyihin eli huumausaineiden salakuljettamisen estämiseen vankilaan.

Huumausaineiden salakuljettamisen hankaloittamiseksi vankilaan tulisi harkita seuraavia toimenpiteitä ja mahdollisesti niihin liittyviä lainsäädäntömuutoksia:

- 1 Tiukempi lupaharkinta poistumisluvissa. Lisäksi poistumisluvilla tulisi käydä vain tietyiltä osastoilta tai vaihtoehtoisesti käytettäisiin ”karanteenia” esimerkiksi tulo-osastolla ennen omalla osastolle siirtymistä. Tämä vähentäisi huumausaineiden salakuljetusta niin omaehtoisesti kuin pakotettuna.
- 2 Tiukempi lupaharkinta valvomattomissa tapaamisissa. Valvomattomat tapaamiset tulisi rajata tarkasti vain vangin lähiomaisiin. Muuten hyödynnettäisiin enemmän skype-tapaamisia. Tämä vähentäisi huumausaineiden salakuljetusta niin omaehtoisesti kuin pakotettuna.

”Perhetapaamisten myöntämisperusteita olisi syytä arvioida uudestaan, koska ne ovat pääasiallisin väylä huumausaineille suljettuun vankilaan.”

”Uskoakseni nykyisin vankiloissa käytetään huumausaineita ja niitä on saatavilla enemmän kuin koskaan aikaisemmin. Syynä tähän osaltaan on eräänlainen avoimuuden lisäämisen vaatimus myös suljetuissa vankiloissa ja esim. valvomattomien tapaamisten edellytyksiä on ohjeistuksella huomattavasti löyhennetty ja arvioni mukaan ne ovat pääasiallisin toimitustapa huumausaineille vankilaan.”

”Korona-aikana käytössä olleet rajoitukset poistumislupien ja tapaamisten osalta ovat vähentäneet vankien painostusta ja postin lähetysten tarkastamiseen on voitu panostaa enemmän.”

- 3 Saatettujen poistumislupien ajankohdan salaaminen vangilta mahdollisuuksien mukaan tai vaihtoehtoisesti ajankohdan ollessa vangin tiedossa saattajien

tarkkaivaisuuden tärkeys kohdeosoitteeseen etukäteen mahdollisesti piilotettujen huumausainepakettien havaitsemiseksi. Tässä keskeistä on myös vangin olemuksen ja käyttäytymisen havainnointi.

- 4 Toiminnallisesti pyritään pysäyttämään luvattomat aineet jo vankilan kehällä ennen niiden kulkeutumista osastoille.
- 5 Lähtökohtana tulisi olla huumekoiran käyttäminen aina poistumisluvalta ja valvomattomasta tapaamisesta tulevan vangin tarkastamisessa. Tämä tulisi huomioida lupaharkinnassa ja koiranohjaajien työvuorosuunnittelussa.
- 6 Kaikki vankien käyttämät elektroniset laitteet (televisio, dvd-soitin, radio, kahvinkeitin) tulisi olla vankilan puolesta uuden Hämeenlinnan vankilan käytännön mukaisesti. Vangin haltuun saamaa tavaramäärää tulisi rajoittaa ja yhtenäistää nykyistä enemmän.
- 7 Vangin viestinnässä (Skype ja vankiposti) tulisi suosia nykyistä enemmän sähköistä viestintää.
- 8 Riittävä ja tasalaatuinen sekä matalakynnyksellisempi päihdetestaaminen.
- 9 Riihimäen vankilan henkilökanneripilotin tuomat mahdolliset hyödyt käyttöön myös muissa vankiloissa.
- 10 Tarkkailuhaalareiden käyttöönotto kaikissa suljetuissa vankiloissa ja eristämistarkkailun maksimiajan (6 + 3 päivää) pidentäminen.
- 11 Omien vaatteiden käyttökielto ainakin niissä vankiloissa, joihin on sijoitettu jrvankeja.
- 12 Vankiterveydenhuollon toimet pitäisi pystyä tekemään vankilassa mahdollisimman kattavasti, jotta saattovartiointikeikat voitaisiin minimoida.
- 13 Poliisiyhteistyön tiivistäminen luvattomia aineita salakuljettavien itse ilmoittautuvien vankien paljastamiseksi. Myös itseilmoittautujien tarkastustoimintaan tulee kiinnittää huomiota.

Vankiloissa takavarikoitujen huumausaineiden käsittelyyn tulisi laatia valtakunnallinen kirjallinen ohjeistus toimintamallin yhtenäistämiseksi.

7.5 Naisvaikuttajavangit

Naisvaikuttajien tunnistaminen ja siihen liittyvän koulutuksen sisällyttäminen osaksi nais erityisyys-koulutusta

Ensimmäisenä toimenpiteenä Risen pitäisi todentaa sinänsä pienen, mutta merkittävän jr-naisvankiryhmän olemassaolo. Sen myötä heidän tunnistamiseensa tulee kiinnittää erityistä huomiota taustatietoihin perehtymällä, vankia haastatteleamalla ja yhteyksiä seuraamalla. Jr-naisvankien tunnistamiseen ja heidän kanssaan työskentelyyn liittyvä koulutus tulisi sisällyttää osaksi Laurean ammattikorkeakoulun Nais erityisyys rikosseuraamus alalla-opintoja tai vaihtoehtoisesti Rskk:n naisvankityöhön suunnattuun täydennyskoulutukseen.

Ns. vankien välisten ”pakkoavioliittojen” tunnistaminen ja puheeksi ottaminen

Vankiloiden vastauksissa esiin nousseet vankien väliset ”pakkoavioliitot” olisi pysyttävä tunnistamaan ja estämään käytettävissä olevien keinoin. Ensitoimena vankiloiden tulisi ottaa asia avoimesti esiin naisvankien tulohaastattelussa, ja lisäksi vankia kehoitettaisiin tulemaan luottamuksellisesti henkilökunnan puheille heti tällaista havaittuaan.

Suljetumman osaston perustaminen naisvangeille

Naisvankiprojektissa tulisi huomioida vankisijoittelun näkökulmasta se, että valtakunnallisesti olisi riittävä määrä naisvankiosastoja, joille ongelmia aiheuttavia naisvankeja voidaan hajauttaa nykyistä paremmin. Tämä tarkoittaa yhden tai kahden suljetumman osaston perustamista naisvangeille. Uuden Hämeenlinnan vankilan osastoidut rakenteet mahdollistavat suljetumpien osastojen perustamisen. Nimeytylle osastolle tulee tehdä soveltuva päiväjärjestys ja miettiä osaston toiminnot niin, että ne olisivat erillään muista naisvangeista. Suljetummalla osastolla korostuvat henkilökunnan läsnäolo ja lähityö.

Naisvankien huomioiminen myös turvallisuutta koskevissa Risen linjauksissa

Risen turvallisuutta ja järjestäytynyttä rikollisuutta koskevissa toimenpidelinjauksissa tulisi huomioida erikseen naisvangit ja heitä koskevat toimenpiteet.

7.6 Tutkintavankeja koskevat erityishuomiot

Jr-vankien exitiin panostaminen heti tutkintavankeusaikana

Kuten aikaisemmin on todettu, jr-tutkintavankien keskittäminen ei ole välttämättä järkevää tutkinnallisista syistä. Tämän myötä jr-vangin tutkintavankeusaika on otollinen hetki motivoida häntä exitin näkökulmasta. Tämän vuoksi tutkintavankiloissa tarvitaan erityisesti exit-osaamista. Jr-toiminnon kanssa yhteistyössä todettujen exit-vankien irtautumispolkua voidaan rakentaa jo tutkintavankeusaikana ennen jr-osastolle sijoittamista. Mikäli vanki ei sitoudu myöhemmin exitiin, hänet on edelleen mahdollista sijoittaa jr-osastolle.

Menettelytapaohje tutkintavankien yhteydenpitorajoitusten toteuttamiseksi

Tutkintavankiloissa olisi oltava riittävät tiedonhankintakeinot rikollisen toiminnan jatkamisen ja estämiseksi sekä tutkinnan turvaamiseksi. Tutkintavankien yhteydenpitorajoitusten valvonnassa on edelleen epäselvyyksiä, ja tätä tulisi selkeyttää erillisellä menettelytapaohjeella.

8 Lainsäädännön muutostarpeet

Vankiloiden näkemykset lain muutostarpeista

Voimassa olevaa sääntelyä pidettiin lähtökohtaisesti hyvänä, jos säännöksiä tulkit-taisiin erityisesti jr-vankien kohdalla painokkaammin heidän jr-taustaansa liittyvillä perusteilla. Jos tätä ei katsota mahdolliseksi, jr-vangeille tulisi säätää omat sään-nökset, jotka mahdollistaisivat tehokkaammat vaikutusmahdollisuudet järjestäyty-neen rikollisuuden toimintaan vankiloissa.

”Erilliset säännökset koskemaan jr-toimintaan osallistuvia vankeja ja selkeä määritelmä mitä tarkoitetaan jr-toimintaan osallistumisella. Jr-tilanteeseen pitää puuttua ennaltaehkäisevästi lainsäädännöllä.”

Rikosseuraamuslaitokselle tulisi säätää mahdollisuus ilmoittaa poliisille huolta ai-heuttavista henkilöistä monen muun viranomaisen tapaan. Ilmoitusmahdollisuus voisi madaltaa kynnystä ilmoittaa myös jr-uhkista, ja se antaisi poliisille paremmat mahdollisuudet reagoida uhkiin.

”Lainsäädännölliset muutostarpeet on mahdollista tunnistaa parhaiten, kun Rise ja KRP tekevät keskenään tiivistä yhteistyötä. Jr-vankeja koskevat mahdolliset lainsäädännölliset muutostarpeet koskettavat osaltaan myös KRP:tä, koska jr-vangeilla on tavalla tai toisella aina yhteys vankilan ulko-puolella olevaan jengistöön. Tämän vuoksi mahdollisesti havaitut lainsää-dännölliset ongelmat tai puutteet jr-vankeja koskevassa päätöksenteossa vaikuttavat myös vankilan ulkopuolella tapahtuvaan KRP:n suorittamaan jr-seurantaan ja rikostorjuntaan.”

8.1 Vankisijoittelu

Avovankiloissa ei nähty tarpeita lainsäädäntömuutoksille, jos jr-vankeja ei sijoiteta avovankiloihin. Avolaitossijoittelun osalta lainsäädäntömuutoksille ei näyttäisi ole-van tarvetta, koska voimassa oleva lainsäädäntö ja Risen ohje mahdollistavat jr-vankien avolaitossijoitusten estämisen.

”Tähän liittyen tulisi linjata selkeästi, kuinka pitkälle sijoituspäätösten perusteluihin tulee avata viranomaisen tulkintaa jr-vangin yhteyksistä. Tähän tulee laatia selkeä linjaus sekä materiaalipankki aikaisemmista päätöksistä.”

8.1.1 Varmuosasto

Selkeänä lainsäädännöllisenä ongelmana pidettiin sitä, ettei tutkintavankeja tai järjestäytyneen rikollisuuden johtohenkilöitä voida sijoittaa varmuusosastolle.

Varmuosastoja koskevaa sääntelyä tulisi muuttaa niin, että se mahdollistaa niin tutkintavangin kuin vaikutusvaltaisimpien jr-rikollisvaikuttajien sijoittamisen varmuusosastolle.

”Tämä on johtanut siihen, että vaikka tutkintavanki olisi epäiltyä tai saanut alioikeuden tuomion vakavistakin vankilassa tapahtuneista rikoksista, varmuusosastosijoitusta ei voida tehdä ennen kuin tuomio on lainvoimainen ja tähän voi mennä jopa 2 vuotta.”

”Lainsäädännölliset uudistukset, joilla parannetaan mahdollisuuksia valvoa jr-vankeja ja muita merkittäviä rikollisvaikuttajia sekä reagoida ennaltaehkäisevästi. Tämän hetken lainsäädäntö mahdollistaa paremmin jälkikäteen reagoinnin, esimerkiksi vankeuslain 5 luvun 6 § edellytyksiin liittyvän näytön saaminen on nykytasoisella tiedonhankinnalla haastavaa.”

Varmuosastolle tulisi voida sijoittaa jr-vangeista tunnistetut vaikutusvaltaisimmat johtohenkilöt, jolloin heidän rikollista toimintaansa voitaisiin paremmin estää ennalta. Juuri tähän tarkoitukseen varmuusosastojen ja niitä koskevan lainsäädännön tulisi olla suunniteltu. On valitettava tosiasia, että vaikutusvaltaisten jr-vankien rikollisista toimista vankilassa päästään konkreettisesti selville suhteellisen harvoin riittävän näytön puutteessa. Tähän vaikuttaa muun muassa se, että Risellä ei ole käytössä salaisten pakkokeinojen tapaisia tiedonhankintakeinoja, joista ei tarvitsisi ilmoittaa vangille etukäteen toisin kuin voimassa oleva lainsäädäntö velvoittaa. Usein jr-vangit antavat vain käskyt, ja muut vangit tekevät käytännön toimenpiteet ja joutuvat mahdollisesti tekemistensä myötä sijoitettavaksi varmuusosastolle. Näin ollen jr-vankien rikollisen toiminnan estämisessä pääpainon tulisi olla ennalta estävässä toiminnassa, jonka keskeisiä elementtejä ovat vankisijoittelu ja

tiedonhankinnan kohdentaminen. Voimassa oleva lainsäädäntö ei mahdollista jr-vangin sijoittamista varmuusosastolle ilman konkreettista ja perusteltua epäilyä säännöksen mukaisesta teosta.

Jos jr-vangin sijoittaminen varmuusosastolle tulisi mahdolliseksi, olisi pohdittavaa myös sitä, voiko jr-vangin tunnistaminen ja varmuusosastolle sijoittaminen perustua Risen ja KRP:n tekemään arviointiin vai pitääkö taustalla olla tuomioistuimen ratkaisu.

Vankeuslain 5 luvun 6 §:ssä on säädetty varmuusosastolle sijoittamisen edellytyksistä seuraavasti:

Varmuusosastolle sijoittamisen edellytykset

Vanki voidaan sijoittaa varmuusosastolle, jos on perusteltua syytä epäillä, että vanki:

- 1) syyllistyy tekijänä tai osallisena [rikoslain 50 luvun](#) 1, 2 tai 4 §:ssä tarkoitettuun rikokseen;
- 2) syyllistyy muuhun rikokseen, josta säädetty ankarin rangaistus olisi vähintään 4 vuotta vankeutta;
- 3) karkaa tai yrittää karata; tai
- 4) yritetään vapauttaa.

Vanki voidaan sijoittaa varmuusosastolle myös, jos hän on vakavasti vaarantanut vankilan turvallisuutta tai jos sijoittaminen on perusteltua hänen oman turvallisuutensa takaamiseksi.

Myös säädöksen 2 momentin kohta ”**Vanki voidaan sijoittaa varmuusosastolle myös, jos hän on vakavasti vaarantanut vankilan turvallisuutta**” edellyttää hallituksen esityksen (HE 263/2004 vp) mukaan konkreettista tekoa tai sen tekemättä jättämistä.

Varmuusosastolle sijoittamisen toimivalta on säädetty pääjohtajalle. Rise 2.0-organisaatiouudistuksen yhteydessä toimivalta tulisi säätää uudelleen ja alemmaksi organisaatiossa. Varmuusosastolle sijoittamisen toimivalta voisi olla esimerkiksi arviointikeskuksen johtajalla tai hänen sijaisellaan.

Vanki voi varmuusosastollakin viettää aikaansa toisten osastolle sijoitettujen vankien kanssa, eikä kyse siis ole saman asteisesta toimenpiteestä kuin kokonaan erillään pitäminen. Tästä huolimatta nykyinen perusoikeusmyönteinen tulkinta lähtenee siitä, että vangin sijoittaminen varmuusosastolle automaattisesti, olisi lähinnä elämäntapakriminalisointia eikä siten hyväksyttävää. Näin siitäkkin huolimatta, että hänet olisi tuomioistuimessa tuomittu vakavien rikosten tekemisestä osana järjestäytyntä rikollisryhmää. Järjestäytyneen rikollisuuden toiminnan ajatuksena on kuitenkin rikollisen toiminnan jatkuvuus. Vaikka rikollisryhmän johtaja olisi itse vankilassa, hän voi antaa käskyjä ryhmänsä jäsenille, jotka taas voivat ulkoistaa saamansa tehtävät vankilan ulkopuolisille kannattajajäsenille. Samasta syystä rikollisryhmien johtajien ei myöskään vankiloissa tarvitse itse ryhtyä rikoksiin. Varmuusosastolle sijoittaminen edellyttää perusteltuja epäilyksiä vakaviin rikoksiin syyllistymisestä tai vankilan turvallisuuden vakavaa vaarantamista. Jotta järjestäytyneen rikollisuuden toimintaan voitaisiin vankeusrangaistuksella vaikuttaa tehokkaasti, näiden kriteerien tulisi tulkita täyttyvän ainakin oikeuden päätöksellä järjestäytyneiden rikollisryhmien jäseniksi ja johtohenkilöiksi todettujen osalta ja mahdollistaa heidän sijoittamisensa tarkemman valvonnan alaisiin varmuusosastoihin vankiloissa. (Kurenmaa, T. 2006)

8.2 Tiedonhankinta

Erityisesti vankien viestinnän seuranta on ollut lainsäädännön ja sen tulkinnan myötä epäselvää ja työlästä. Tämä on osaltaan tehnyt tiedonhankinnan epäselväksi ja hankalaksi. Vangin puhelujen kuunteleminen on voimassa olevan lainsäädännön ja nykyisen puhelinjärjestelmän toiminta huomioon ottaen erittäin vaikeaa ja työlästä toteuttaa.

Jr-vankien yhteyksien seurannassa edellä toimenpide-esityksissä esitetyn mukaisesti lähtökohtana tulisi olla heidän rikostaustansa perusteella ennalta estävä yhteyksien sisällön seuranta, ja menettelytapaohjeen tulisi olla tämän suuntainen.

Vaikka muilla osastoilla puhelimen käyttö ei ole luvanvaraista, sen ehdoksi voidaan asettaa, että vanki ilmoittaa, kehen hänellä on tarkoitus olla yhteydessä. Tätä mahdollisuutta tulisi säännönmukaisesti hyödyntää niiden jr-ryhmien jäsenten osalta, jotka ovat sijoitettuna muille osastoille kuin varmuusosastolle. (Kurenmaa, T. 2006)

”Jr-vankeihin tulisi voida kohdentaa paremmin lainmukaisia valvontatoimia joka taas vaatii sen, että virkamiehet tietävät ja osaavat lainmukaisen toiminnan ja sen tarjoamat mahdollisuudet. Tällä tavoin esimerkiksi tiedonhankinta voisi toimia paremmin ja ennalta ehkäistä tapahtumia.”

Mikäli menettelytapaohjetta laadittaessa todetaan, ettei voimassa oleva lainsäädäntö mahdollista riittävän tehokkaita tiedonhankintakeinoja erityisesti järjestäytyneen rikollisuuden yhteyksien seurantaan ja toiminnan estämiseen vankiloissa, tulisi viipymättä esittää jr-vangeille säädettäväksi erillisiä säännöksiä yhteyksien seurannan osalta esimerkiksi seuraavasti: **”Jos vangin todetaan olevan järjestäytyneen rikollisryhmän jäsen, niin tarvittaessa vangin kirjeenvaihto voidaan lukea sekä puhelut ja tapaamiset kuunnella”** Tällöin lähtökohta olisi jr-vankien yhteyksien sisällön seuranta, mutta harkinnan mukaan toimenpide voitaisiin jättää myös tekemättä.

Käytännössä jr-vankien yhteydenpidon seurannan tulisi olla lähes samanlaista kuin varmuusosastolla, mutta yhteyksien sisällön seuranta voitaisiin jättää harkinnan mukaan tekemättä. Tämä menettelytapa helpottaisi myös päätöksentekoprosessia. Vankilassa tapahtuvan rikollisen toiminnan estäminen ja selvittäminen on

pitkäjänteistä työtä ja vaatii vangin käyttäytymisen ja yhteyksien systemaattista seurantaan. Nykyisillä säännöksillä, joilla jokainen toimenpide vaatii erillisen päätöksen ja perusteet, on toiminta tehty käytännössä resurssit huomioiden erittäin vaikeaksi. Tämä on osaltaan vaikuttanut jr-vankien toimintaedellytysten paranemiseen vankilaturvallisuuden samalla heikentyen. Tässä yhteydessä on syytä korostaa, että tämä systemaattisempi tiedonhankinta kohdentuisi hyvin pieneen mutta vankilaturvallisuus huomioiden merkittävään vankiryhmään.

Vaihtoehtoisesti edellä esitettyyn jr-vangin yhteyksiin kohdennettavan lukemiseen, kuunteluun tai tallentamiseen liittyvä päätös tulisi säätää tapauskohtaisen harkinnan sijaan tiettyyn aikaan, esimerkiksi kuukaudeksi kerrallaan, jonka jälkeen perusteita olisi arvioitava. Lisäksi puhelun kuuntelemisesta ja tallentamisesta päättämisen toimivalta tulisi säätää turvallisuudesta vastaavan apulaisjohtajan sijaan rikosseuraamuskeskukselle viestin lukemisen osalta. Turvallisuudesta vastaava apulaisjohtaja on paikalla lähtökohtaisesti vain virka-aikana, ja tarve puhelun kuuntelemiselle voi tulla myös iltaisin tai viikonloppuisin. Viestin lukemista ja puhelun kuuntelua ja tallentamista koskevat säännökset ovat muuten yhtenevät. Myös puhelun kuuntelua ja tallentamista koskeva päätös tulisi voida tehdä samalla tavalla tietyksi ajaksi kuin viestin lukemisen osaltakin.

Vankeuslain mukaisesta mahdollisuudesta lykätä ilmoitusta viestin lukemisesta ja sen perusteista kahdella viikolla lukemisen ajankohdasta on vankiloiden käytännön kokemuksen perusteella riittämätön, joten aikaa tulisi pidentää ja lisätä ehdoksi esimerkiksi ”tai kun viestin lukemisen ilmoittamisesta ei ole enää haittaa”.

Risen tiedonhankintakeinovalikoimassa tulisi olla mukana myös avoimet lähteet, ja tarvittaessa tämä mahdollisuus tulisi säätää lailla.

”Avoimista internet-lähteistä saatu tieto pitäisi pystyä hyödyntämään nykyistä paremmin päätöksenteossa ja vankilan turvallisuuden turvaamisessa. Tämän lisäksi lakimuutoksia pitäisi ajaa siltä osin, että Rikosseuraamuslaitoksella on oikeus kerätä rekisteritietoa vankilaan läheisesti liittyvistä henkilöistä tai oikeushenkilöistä (yritykset). Tällä hetkellä tietoa esimerkiksi siviilityöpaikkoihin ei saisi tallentaa ja se luo todella suuren epäkohdan uskottavalle toiminnalle ja tiedonvaihdolle.”

9 Lähteet

Hallituksen esitys HE 263/2004 vp

Hallituksen esitys HE 261/2006 vp

Hallituksen esitys HE 6/2020 vp

Hallituksen esitys HE 246/2020 vp

Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia EOAK/3252/2017

Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia EOAK/1554/2016, 29.6.2017

Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia EOAK/2474/2016, 9.8.2017

Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia EOAK/4613/2017, 23.10.2017

Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia EOAK/1510/2018

Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia EOAK/4849/2017, 24.4.2018

Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia EOAK/6734/2017, 5.11.2018

Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia EOAK/6758/2016, 14.12.2018

Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia EOAK/1941/2018, 9.4.2019

Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia EOAK/1703/2018, 20.5.2019

Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia EOAK/5848/2018, 17.6.2019

Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia EOAK/2449/2019, 6.11.2019

Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia EOAK/5083/2018, 26.11.2019

Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia EOAK/5291/2019, 17.1.2020

Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia EOAK/1123/2019, 13.5.2020

Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia EOAK/5348/2019, 27.10.2020

Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia EOAK/6279/2019, 26.11.2020

Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia EAOK/2696/2020

Rikosseuraamuslaitos, keskushallintoyksikkö Dnro 3332/4/12

Rikosseuraamuslaitos, keskushallintoyksikkö Dnro 2703/4/09

Rikosseuraamuslaitos, keskushallintoyksikkö Dnro 2108/4/07, 13.3.2009

Rikosseuraamuslaitos, keskushallintoyksikkö Dnro 1901/2/11, 24.6.2015

Rikosseuraamuslaitos, keskushallintoyksikkö Dnro 4640/4/14, 17.11.2015

Eduskunnan oikeusasiamiehen kansliaan suunnattu tietopyyntö Rikosseuraamuslaitosta koskevien kantelujen määrästä (EOAK/1534/2021) 15.3.2021.

Den fördjupade utredningen om specialplatser inom Kriminalvården (syvennetty selvitys Kriminalvårdenin erityispaikoista) dnro 2016 - 25085 (28.5.2018).

Junninen, Mika: Suomalaisien vankiloiden turvallisuus. HEUNI, Publication Series No. 58. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 5/2008.

Kauppinen, Mari: Prosenttijengistä irtautuminen ja irtautumisen tuki vankeusrangaistuksen sekä ehdonalaisten vapauden valvonnan täytäntöönpanon aikana. Pro gradu-tutkielma 2017.

Kurenmaa, Tero: Järjestäytynyt rikollisuus ja vankilat. Lakimies 6/2006.

Järjestäytyneeseen rikollisuuteen kiinnittymisen ehkäisyn toimenpidelinjaukset 2018.

Määräys rikosseuraamuslaitoksen hyväksymistä maksukorteista (dnro 5/004/2018).

Ohje asianosaiselta salassa pidettävän tiedon käyttö päätöksenteossa (7/004/2020).

Ohje kirjeenvaihdon tarkastamiseen (5/400/2011).

Ohje vangin sijoittaminen tai siirtäminen avolaitokseen ja avolaitoksesta suljettuun vankilaan (7/004/2017).

Rikosseuraamuslaitoksen laatumittaus 2019.

Rikosseuraamuslaitoksen turvallisuuslinjaukset 2015.

Rikosseuraamuslaitos Rise 2.0 - Ehdotus Rikosseuraamuslaitoksen uudeksiorganisaattiorakenteeksi 2020.

Turun hovioikeuden tuomio 21/106505, 12.02.2021

10 Liitteet

Liite 1 Vankiloille lähetetyt avoimet kysymykset

1. Viime vuosina järjestäytyneen rikollisuuden toimesta on lisääntynyt niin henkilökuntaan kuin toisiin vankeihin kohdistunut uhkailu, painostus ja väkivalta. Mitkä ovat keskeisimmät syyt, jotka ovat mielestäsi johtaneet tähän?
2. Onko vankilaan sijoitettu jr-vankeja tai jengien vaikutuspiirissä olevia vankeja? Onko yhteistyö arviointikeskusten kanssa toiminut?
3. Onko vankilasta sijoitettu jr-vankeja avovankilaan tai koevapauteen? Millä edellytyksillä jr-vankeja voi sijoittaa avovankilaan tai koevapauteen?
4. Miten ja millä kriteereillä järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyvät vangit ("jr-vangit") tunnistetaan vankilassa (jäsenet tai vaikutuspiirissä olevat)? Kenen tehtävä tunnistaminen on tai mistä tieto vangin jr-taustasta saadaan?
5. Mihin jr-vangit sijoitetaan vankilassa? Yhteen vai erilleen? Onko omia osastoja jr-vangeille? Mitä toimintoja jr-vangeille on suunnattu? Voidaanko tutkintavankien osalta huomioida mahdollinen jengistatus?
6. Onko jr-vankien toiminta näkynyt poikkeavana vankilassa muihin vankeihin verrattuna? Miten jr-vangit pyrkivät vaikuttamaan muihin vankeihin ja millaista rikollista tai vankilan järjestystä uhkaavaa toimintaa heidän on havaittu mahdollisesti harjoittavan vankilassa? Tapahtuuko rekrytointia jengeihin vankilassa ja jos tapahtuu, niin miten tämä näkyy?
7. Miten ja millä keinoin edellisessä kysymyksessä nousseisiin asioihin on pyritty vaikuttamaan ja estämään rikollinen toiminta? Onko keinovalikoima puuttua toimintaan riittävä ja jos ei ole niin mitä keinoja nykytilanteeseen verrattuna tulisi olla enemmän?
8. Miten jr-vangit pyrkivät vaikuttamaan henkilökuntaan ja miten tätä on pyritty estämään? Millä keinoin jr-vankien kanssa työskentelevien jaksamista sekä fyysistä ja psyykkistä kuormitusta voitaisiin lieventää?
9. Millaisia tietoja ja tiedonhankintakeinoja vankilailla on käytännössä käytössä (kirjeiden lukeminen, puhelujen kuunteleminen, tapaamisten kuunteleminen, vihjetietojen vastaanottaminen jne.) ja miten niitä hyödynnetään jr-vankeihin? Onko tiedonhankintaan kohdennettu riittävästi resursseja ja jos ei, niin pitäisikö olla? Millaista yhteistoimintaa on poliisin ja muiden viranomaisten kanssa järjestäytyneen rikollisuuden torjunnassa ja onko siinä kehitettävää? Millaista yhteistyötä aiheeseen liittyen on keskushallintoyksikön sekä aluekeskusten suuntaan ja onko siinä kehitettävää?

10. Onko jr-vankeja koskevaan päätöksentekoon liittyen riittävät tiedot käytettävissä? Onko jr-vankeja koskevassa päätöksenteossa käytetty salassa pidettäviä tietoja? Onko salassa pidettävän tiedon käyttämisen ohjeistus Risessä selkeää (päivitetty ohje tullut 12.11.2020)?
11. Onko vankilassa ollut jengeihin kuuluvia tai niiden lähellä toimivia naisvankeja? Onko ko. naisvankien toiminta näkynyt poikkeavana ja jos on, niin miten ja miten siihen on pyritty vaikuttamaan?
12. Pitäisikö jr-vangit ja jengien vaikutuspiirissä olevat vangit sijoittaa yhteen vai hajauttaa? Mitä hyötyjä ja haittoja jr-vankien keskittämisen tai hajauttamisen näet?
13. Onko vankilassa jr-vangeille soveltuvia osastoja (montako vankipaikkaa), jos edellytyksenä olisi heidän erillään pitäminen muista vangeista? Onko jr-vankien mahdolliselle osastoinnille muita kuin rakenteellisia esteitä? Mitä toimintoja kyseisille osastoille voitaisiin suunnata huomioiden erillään pitäminen muista vangeista?
14. Onko henkilökunnalla riittävästi osaamista järjestäytyneestä rikollisuudesta ja sen toiminnasta vankiloissa? Jos ei niin millaiselle koulutukselle ja mille henkilöstöryhmille olisi erityisesti tarvetta?
15. Onko järjestäytyneestä rikollisuudesta irtautumista tukeva exit-toiminto tuttu? Onko exit-toimintoon liittyvä henkilökunnan osaaminen riittävällä tasolla ja tulisiko exit-toimintoa kehittää ja jos tulisi niin miten?
16. Onko yksikön toiminnassa huomioitu vuonna 2018 Rikosseuraamuslaitoksessa laaditut Järjestäytyneeseen rikollisuuteen kiinnittymisen ehkäisyn toimenpidelinjaukset ja jos on niin miten?
17. Onko jr-vankeja koskevassa päätöksenteossa havaittu lainsäädännöllisiä ongelmia tai puutteita? Jos on niin millaisia ja minkälaisilla lainsäädäntömuutoksilla jr-vankeja koskeva päätöksenteko saataisiin tarkoituksenmukaisemmaksi?
18. Millä keinoilla järjestäytyneen rikollisuuden vankilassa aiheuttamat ongelmat saataisiin parhaiten hallintaan?
19. Muuta huomioitavaa aihealueeseen liittyen?